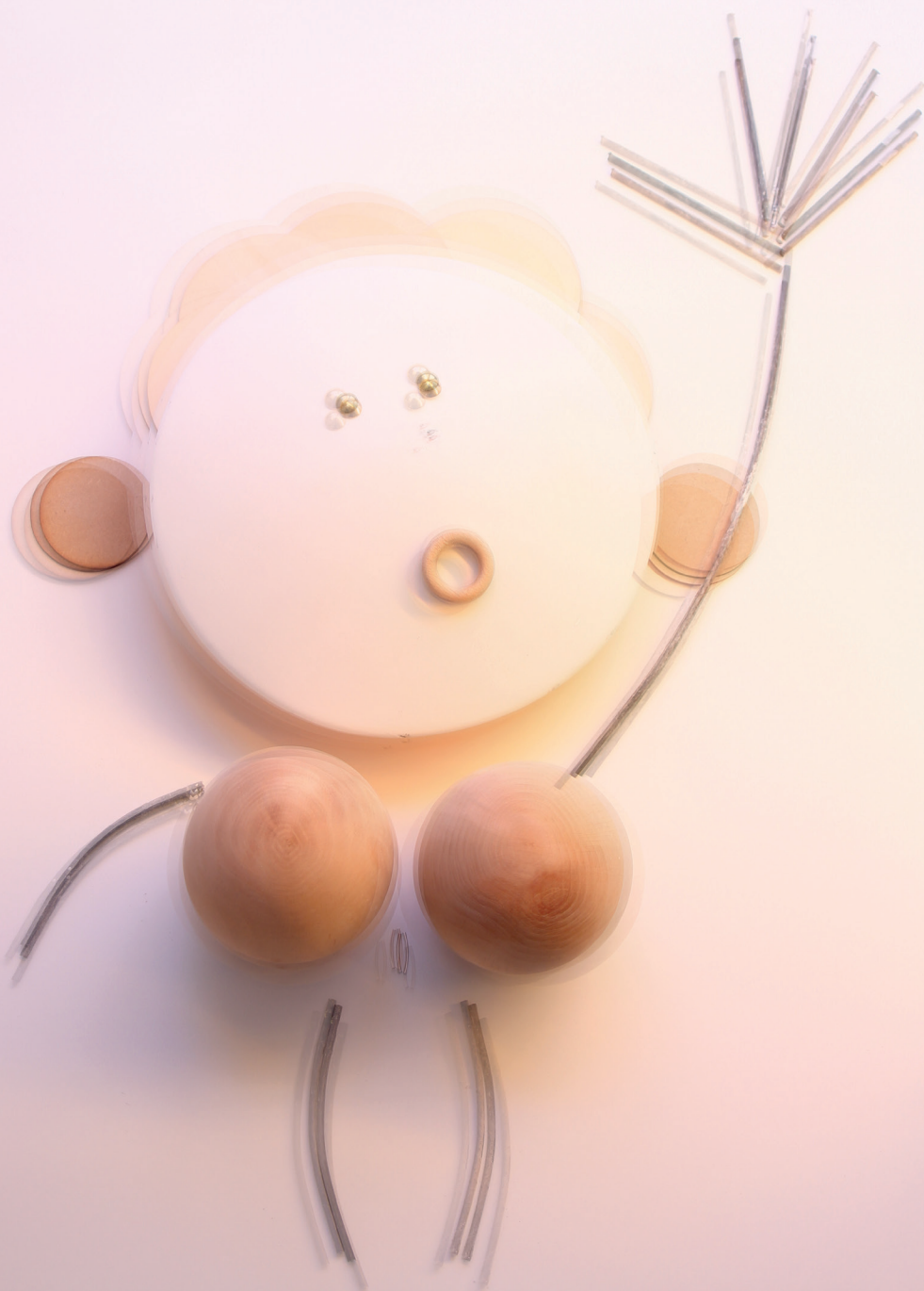

Creació

EDITA

AC Falla El Mocador

DIRECCIÓ DE PROJECTE

Ricard Balanzà

COORDINACIÓ

Hugo Morte / Rosa Benet

© PORTADA

Ricard Balanzà

MAQUETACIÓ

Yogur de Fresa / yogurdefresa.com

POTS VEURE EL LLIBRET DIGITAL ACÍ

<https://issuu.com/elmocador>

VIQUIPÈDIA

https://ca.wikipedia.org/wiki/Categoria:Artistes_de_falles_infants

GESTIÓ PUBLICITÀRIA

Maribel Soriano / Noelia Torres / Sonia Caballero / Benja Alepuz / Sergi Espuig

DEPÒSIT LEGAL

V-214-2011

El present llibret participa en la convocatòria dels premis
de la Generalitat Valenciana per a la promoció de l'ús del valencià.

La nostra llengua ha estat revisada i estimada per AVIVA,
agència de promoció del valencià de l'Ajuntament de Sagunt.

POESIES

Reme Hervás / Ricard Balanzà

CONTEXT HISTÒRIC

Albert Lluca / Juanjo Medina / Quino Puig /

Manolo Sanchis / Rubén Tello /

Rafa Tortosa / Juan Carlos Vizcaíno

©IL·LUSTRACIONS

Moisés Alarcón / Vicent Almela / Ricard Balanzà /

Cap de Suro / Carme Camacho / Ceballos & Sanabria /

Marisa Falcó / Fernando Foix / José Gallego /

Germans García / Miriam García / Miguel Hache /

Ana López / Marina Marín / Giovanni Nardin /

David Ojeda / Reyes Pe / Marina Puche /

Anna Ruiz / Georgina Torres 'Gio'

©FOTOGRAFIES

Malalt de Falles. Xavi Serra /

Joan V. Ramírez / Ángel Romero Melle

RESSENYES BIOGRÀFIQUES

Grego Acebedo	○	Ángel Romero Melle
Moisés Alarcón	○	Iván Esbrí
José Manuel Alares	○	Xavier Gurrea
Sergio Alcañiz	○	Manel Balaguer
Vicent Almela	○	Iván Esbrí
Sergio Amar	○	Javier Mozas
Ricard Balanzà	○	Rosa Benet
Joan S. Blanch	○	Joan Castelló
Carme Camacho	○	Nino López
Cap de Suro Estudi	○	Javier Valiente
Ceballos & Sanabria	○	Lluís Fernández
Teodora Chichanova	○	Olga García Salguero
Bernat Estela	○	Pilar Bernabé
Marisa Falcó	○	Ana Cuesta
Fernando Foix	○	Montse Català
José Gallego	○	Pepa Gómez
Germans García	○	Dafne Gómez
Miriam García	○	Verònica March
Raúl García Petursa	○	Raúl García
Sergio Gómez	○	Hugo Morte

Miguel Hache	○	Elena Muñoz Carrascosa
Maria Jiménez	○	Marta Querol
Ana López	○	Lucía Andrés
Marina Marín	○	Sebas Marín
Julio Monterrubio	○	Iván Esbrí
David Moreno	○	Alejandro Lagarda
Giovanni Nardin	○	Anna Ruiz
Ángel Navarro	○	Rosa Sánchez
David Ojeda	○	Jaume Bronchud
Reyes Pe	○	Ricardo Ruiz
Mario Pérez	○	José Vicente Marco
Marina Puche	○	Iván Esbrí
Pedro Rodríguez	○	José Francisco Carsí
Anna Ruiz	○	Giovanni Nardin
Germans Tomillo	○	Xavi Serra
Georgina Torres 'Gio'	○	Ferran Martínez
Iván Tortajada	○	Carles Rosaleny
Manuela Trasobares	○	Albert Ferrer
Víctor Valero	○	Iván Esbrí
Óscar Villada	○	Ángeles Hernández

AF/012/015

GA/020/023

JMA/028/031

VA/036/039

RB/044/047

CC/052/055

CS/060/063

PRÒLEG / Albert Ferrer

GREGO ACEBEDO / Àngel Romero

MOISÈS ALARCÓN / Iván Esbri

JOSÉ MANUEL ALARES / Iván Esbri

SERGIO ALCANIZ / Manolo Balaguer

VICENT ALMELA / Iván Esbri

SERGIO AMAR / Javi Mozas

RICARD BALANZA / Rosa Benet

JOAN S. BLANCH / Joan Castelló

CARME CAMACHO / Nino López

CAP DE SURO ESTUDI / Javier Valiente

CEBALLOS & SANABRIA / Lluís Fernández

INFANTISTES

018/183

MA/024/027

SA/032/035

SA/040/043

JB/048/051

CS/056/059

BE/068/071

TEODORA CHICHANOVA / Olga García
BERNAT ESTELA / Pilar Bernabe

FF/076/079

MARISA FALCÓ / Ana Cuesta
FERNANDO FOIX / Montse Català

GG/086/089

TC/064/067
MF/072/075

JOSÉ GALLEGO / Pepa Gómez
GERMANS GARCÍA / Dafne Gómez

RG/094/097

JG/080/085

MIRIAM GARCÍA / Verónica March
RAÚL GARCÍA / Raúl García

MH/102/105

MG/090/093

SERGIO GÓMEZ / Hugo Morte
MIGUEL HACHE / Elena Muñoz

AL/110/113

SG/098/101

MARIA JIMÉNEZ / Marta Querol
ANA LÓPEZ / Lucía Andrés

MJ/106/109

MM/114/117

MARINA MARIN / Sebas Marin

JM/118/121

JULIO MONTERUBIO / Iván Esbri

GN/126/129

DAVID MORENO / Alejandro Lagarda

DO/134/137

GIOVANNI NARDIN / Anna Ruiz

MP/142/145

ÁNGEL NAVARRO / Rosa Sánchez

PR/150/153

REYES PE / Jaime Bronchud

GT/158/161

MARIO PÉREZ / Ricardo Ruiz

IT/168/171

MARINA PUCHE / José Vicente Marco

DM/122/125

AN/130/133

PEDRO RODRÍGUEZ / Iván Esbri

RP/138/141

ANNA RUÍZ / José Francisco Carsi

MP/146/149

GERMANS TOMILLO / Xavi Serra

AR/154/157

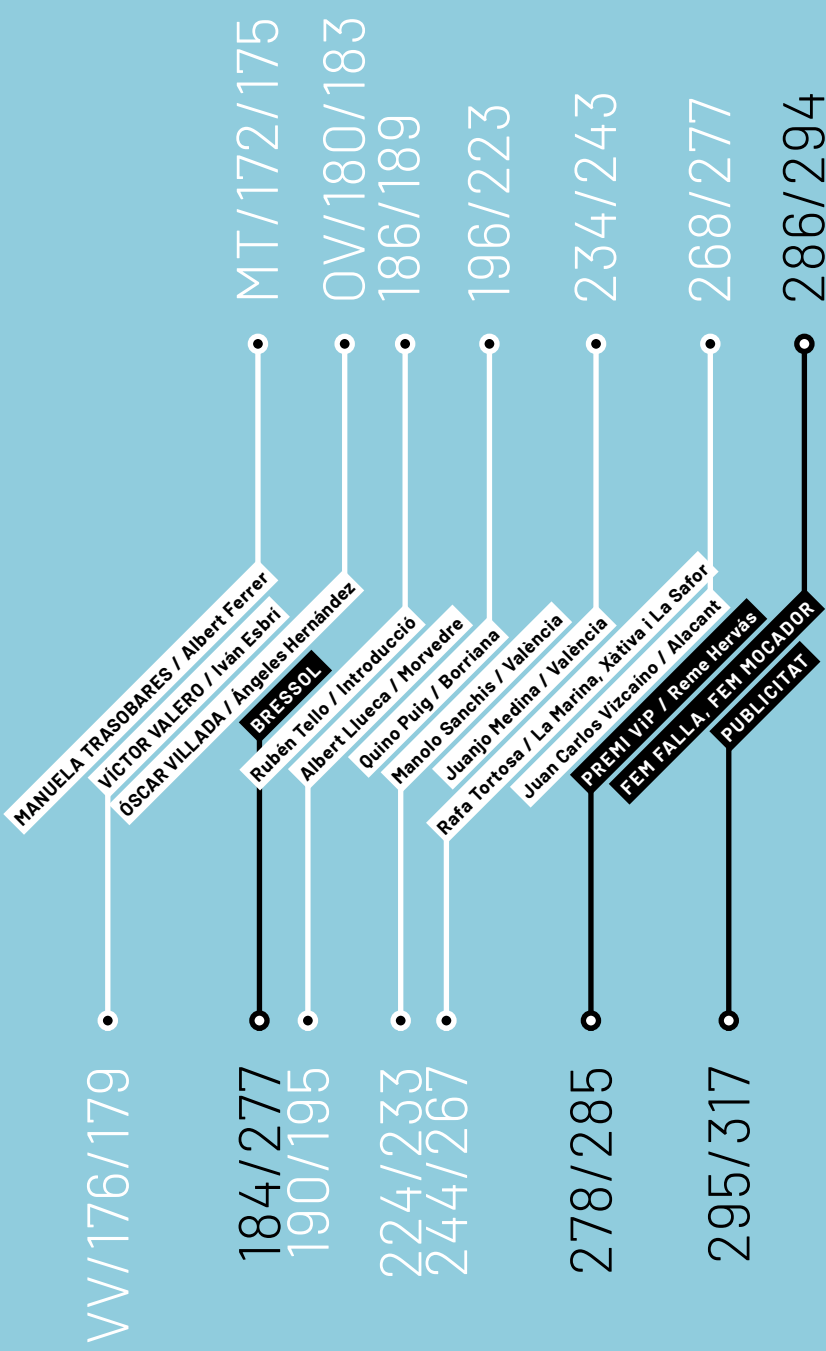

GEORGINA TORRES '610' / Ferran Martínez

GT/162/167

IVÁN TORTAJADA / Carles Rosaleny

PRÒLEG: LIMINAR

Text → Albert Ferrer

Dotar d'una forma allò que, per la seua naturalesa, la defuig és quelcom a l'abast de molt poques mans. A tal tasca hem donat, des d'antany, eixe indeterminat però punyent nom de «creació».

« Mentre una part de l'esperit d'aquells homes demanava "més llum",
una altra part clamava per més tenebres ».

Arthur Koestler, *Els somnàmbuls* (1959)

Crear –i permeteu-me la polèmica asserció– és sostindre una illusió insuficient quant a evidències però plena quant a passió. La creació és filla de l'*entusiasme* (ἐνθουσιασμός), que en les seues arrels gregues significava 'sentir l'alé del déu dins nostre'. El creador seria, llavors, com bé ha apuntat Koestler, un somnàmbul guiat per una força inconscient. I, consegüentment –ara en paraules de García Bacca seguint Bergson–, el faedor haurà de ser el primer *sorprés* davant allò que del seu interior brolle.

Nicolai Hartmann, en la seua *Estètica* (1953), ens diu que l'*accent* que, hui en dia, posem en determinades vivències i no en altres –en aquestes percepcions i no en aquelles– ve travat des de la nostra infantesa –allí on la frontera entre la realitat i la imaginació era terriblement difusa. Per a ell, crear és girar la mirada a la vida «de joc» de l'infant. Per això –com apunta l'escultor Miquel Navarro–, el resultat final de tota sort de creació quedarà sempre impregnat d'una «complexitat lírica, barreja de fantasia i realitat». Crear és sempre *creació d'infantesa* –allí on oblidem el món real que ens envolta en favor de la imaginació.

No és espai ni lloc per a indagar les fosques maneres de conducta de l'esperit creador, però sí és clar que per a il·luminar una nova creació – almenys una amb la acurada qualitat plàstica com la que ara tenim entre les mans– hem de començar per creure en ella com l'infant creu que el parell de traços que ha dibuixat a terra són una casa. Mes creure no és quelcom així com apostar: podem apostar sense creure, però mai creiem sense arriscar-nos. L'Associació Cultural Falla El Mocador no aposta per les pàgines que ara llambreguem, ni per tots els artistes de falles infantils que conformen aquesta conjunció biogràfica inèdita redactada per les plomes més agudes de la festa; creuen en elles, i en ells. I ells en aquells, i en aquelles. Només així se'ns pot entregar –ara en paper i aviat en Viquipèdia– eixe equilibri emocional entre la fe que es deposita i la desconfiança que ens exigeix tot risc: aquesta creació lliure i accessible que brolla de la generositat.

Res de gran sol fer-se sense passió. És més: probablement, almenys en l'àmbit de les grans aportacions espirituals, no puga fer-se sense ella. Que la passió puga dur-nos a l'error no és incompatible amb el fet que ens puga dur igualment a l'encert: crear és depositar una fe especial en allò que no podem saber per endavant. No una altra cosa és allò que els nostres artistes –i també El Mocador, com a entitat en general i cadascun dels seus membres en particular– fan en totes les seues creacions, semblant a seguir en això aquella màxima del vell Heràclit: «Si no s'espera, no es troba allò *in-esperat*; que l'inesperat és intrombable i inaccessible».

CREACIÓ

ARTISTA

RICARD BALANZÀ

Les muses de les Belles Arts
de la creació en fan parts.
D'elles va esta falla,
que la nostra ànima emmiralla.

Ella representa la creació,
fent de la falla i l'univers vibració.
Allà volant el bé i el mal,
una lluita d'essència crucial.

Ella és la dansa
i del moviment fa bonança.
Girant t'arriba al cor,
com una dolça remor

Ella és la pintura
i amb el color et captura.
Traços de vida són,
que la gràcil sensibilitat fon.

Ella és la literatura
i és paraula de tota criatura.
De les lletres fa cosmovisió
i ens corprén d'imaginació.

Ella és la música
i és bona excitació acústica.
Nota a nota ens sedueix
i el nostre ésser posseeix.

Ella és el teatre,
i interpreta com un astre.
El teló lleuger o dens,
sempre en ascens.

Ella és l'arquitectura
i ens acull dins la seua figura.
D'excel·lència per a la vida,
l'evolució avançant crida.

Ella és l'escultura,
i la inefable forma captura.
Flaire de llums i ombres
que romanen per l'espai airoses.

INFAN- TISTES

“Ni són totes i tots els que estan, ni estan totes i tots els que són.”

Compendi de ressenyes
biogràfiques d'artistes de
falles infantils.

GREGO ACEBEDO

Text → Ángel Romero Melle

Grego Acebedo (Almargen, Màlaga) comença des de xicotet a desenvolupar una inquietud artística que el porta a endinsar-se en el món del grafit. A l'escola fa els primers esbossos jugant amb les seues inicials i el 2002, amb 15 anys, pinta el seu primer grafit en una paret.

Aquesta experiència **desperta la seua creativitat** i, a poc a poc, va experimentant amb diferents estils, tècniques i suports. Arran d'això, fa el salt i realitza treballs de pintura mural per a empreses i particulars.

Conscient de la importància de tindre una bona formació, cursa el Batxillerat Artístic a l'IES Leopoldo Querol de Vinaròs i, posteriorment, realitza el Mòdul Mitjà de Disseny Gràfic a l'Escola d'Art i Disseny ESARDI d'Amposta, on obté el títol de tècnic d'Arts Plàstiques i Disseny en Assistència al Producte Gràfic Imprès. A continuació, en la mateixa escola, realitza el grau superior de Gràfica Publicitària.

Fins llavors, les falles sempre li havien cridat l'atenció com a obres artístiques que "envaïen" els carrers de Benicarló al març. Aquesta fascinació per un món completament desconegut provoca que, cursant segon curs d'aquest últim grau, l'any 2009, entre a treballar de peó al taller de l'artista faller Juan Lluch.

Amb Juan Lluch **aprén la base del treball de taller**: estirar cartó, realitzar motles de fibra de vidre, empaperar, fer gotejat, escatar...

El 2011 treballa també unes setmanes al taller de Vicent Martínez pintant i decorant unes quantes fogueres d'Alacant.

A poc a poc, **creix en ell la passió per aquest ofici**, en què queda atrapat per complet, la qual cosa el porta l'any 2013 a fer un pas avant i fer les seues pròpies falles.

Comença d'aquesta manera una interessant i ascendent trajectòria en falles, i posteriorment també en fogueres, en la qual en cada obra plasma la seua personalitat i enginy, en què destaca també la seua **destresa i innovació en el tractament pictòric**.

- **Any 2014:** Falla Nou Barri (Tercer Premi, Benicarló) i Falla l'Embut (Sisé Premi, Benicarló).
- **Any 2015:** Falla Nou Barri (Premi Enginy i Gràcia, Benicarló), Falla l'Embut (Benicarló), Falla Benicarló (Tercer Premi i Ninot Indultat, Benicarló) i Falla Escalante-Marina (Primer Premi i Segon d'Enginy i Gràcia de Secció 12, València).
*Col·laboració en pintura: baixos de la falla gran dels Cremats de Fernando Foix i l'acabament central de la Falla el Grill de Ximo Foix, ambdues de Benicarló.
- **Any 2016:** Falla Escalante Marina (Vuité Premi Secció 12, València), Falla l'Embut (Sisé Premi i Premi Enginy i Gràcia, Benicarló), Falla Benicarló (Tercer Premi i Premi Visió Infantil, Benicarló) i Falla Ramón y Cajal (Tercer Premi Secció Especial, Torrent).
- **Any 2017:** Falla Ramón y Cajal (Segon Premi Secció Especial, Torrent), Falla Passeig Albereda-Avinguda de França (Primer Premi Secció 4, València), Falla Andrés Piles-Salvador Tuset (Sisé Premi Secció 2 i Millor Ninot de Secció, València) i Falla Benicarló (Tercer Premi, Benicarló).
*Premi Salvador Debón a l'artista revelació de València, atorgat per la Falla Plaça del Doctor Collado.
- **Any 2018:** Falla Passeig Albereda-Avinguda de França (Tercer Premi, Segon d'Enginy i Gràcia i Millor Ninot de Secció 3, València), Falla Comte Salvatierra-Ciril Amorós (Vuité Premi Secció 1, València), Falla Benicarló (Segon Premi, Benicarló) i Foguera Baver-Els Antigons (realitzada junt amb l'artista faller Fernando Foix) (Segon Premi categoria especial, Alacant).
*Premi Portada de la revista **Actualitat Fallera**.
- **Any 2019:** Falla Benicarló (Sisé Premi, Benicarló), Falla Albereda-Avinguda de França (Vuité Premi Secció 2, València, Falla Comte Salvatierra-Ciril Amorós (Dotzé Premi Secció Especial, València), Foguera Baver-Els Antigons (realitzada junt amb Fernando Foix) (Tercer Premi Categoria Especial, Millor Ninot de Categoria Especial i Ninot Indultat Infantil 2019 d'Alacant).
- **Any 2020:** Falla Albereda-Avinguda de França (Secció 2, València), Falla Comte Salvatierra-Ciril Amorós (Secció Especial, València) i Foguera Baver-Els Antigons (junt amb Fernando Foix) (Categoria Especial, Alacant).

MOISÉS, ALARCÓN

Text → Iván Esbrí

Moisés Alarcón va nàixer a València, però els seus quatre primers anys els va viure a Brussel·les. Tot i la seua temprana edat i la distància, guarda el record de descobrir les falles per primera vegada gràcies al *Fotos Fallas 1967* d'Editorial Bayarri, enviat per la seua avia.

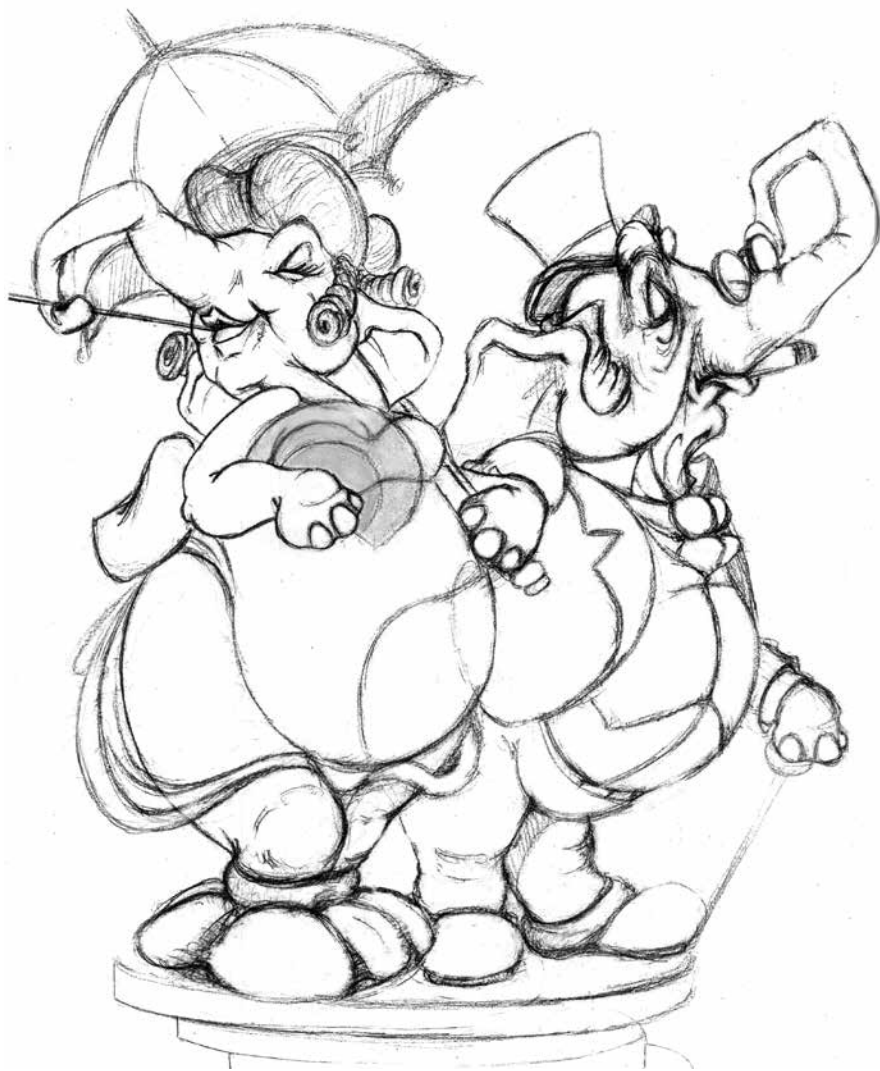
De retorn a València, encara molt xiquet, les primeres falles de les quals guarda memòria són les de 1968, i especialment la falla *Embotellaments*, dels germans Fontelles, a la Plaça del Cabdill, hui de l'Ajuntament. A Moisès li semblava màgic el veure aquelles construccions que anaven situant-se als carrers i es muntaven, havien al voltant seu uns dies de festa i després es cremaven en un meravellós espectacle ignic.

A partir d'ací hi ha un seguit de falles i d'artistes que recorda i que es convertiren en autèntics ídols seus com Julián Puche, a Convent de Jerusalem i Na Jordana; Vicent Luna, al Mercat Central; Josep Pasqual "Pepet", a la Plaça del Pilar; Salvador Debón, a la Plaça de la Mercé; Octavio Vicent, a la Plaça del Cabdill; o Josep Martínez Mollà, a la Ferroviària. Però sobretot Pasqual i Salvador Gimeno, a Regne de València-Sant Valer, la comissió del seu carrer, amb falles com *Pirateries* (1970), *Contes i boles* (1971), *Monades i modes* (1972), *Turisme* (1973) o *El pa nostre de...* (1974), totes en Secció Primera A.

Amb onze anys no dubtava en cridar per telèfon als artistes i conversar amb ells o fer escapades a la Ciutat de l'Artista Faller, amb l'autobus de la línia 27. Allà va conèixer els tallers de Luna, Puche, els germans Ferrer Jorge, Juan Roig Arnal, Mollà, Pepet i sobretot el dels seus apreciats Gimeno.

Moisés cursà els estudis primaris l'Escola Salesians-Sant Joan Bosco, a l'Avinguda de la Plata de València, proseguint la seua formació acadèmica a l'Escola d'Arts i Oficis, per eixa il·lússió quasi obsessiva que tenia per ser artista faller. Els seus professors, com José María Hervás, José Amérigo o Maria Luz Ródenas, elogiaven i molt les seues dots per al dibuix i el modelatge.

Entre el 1977 i el 1978 va ser aprenent del seu benivolgut Pasqual Gimeno. També va passar algunes temporades als tallers de Pepet i Mollà, fins que el 1984 va examinar-se com a artista faller amb les falles gran i infantil de Regne de València-Sant Valer i la falleta infantil de Ramiro de Maeztu-Lleons.

Amb les dos comissions seguí el 1985, plantant per a Regne de València-Sant Valer una falla infantil amb una escena dedicada al grup de música de la moguda valenciana dels huitanta Betty Troupe. El 1986 va decidir fer una pausa i escomençà a pintar a altres artistes. Hui **Moisés Alarcón està considerat dins de la professió com un dels millors pintors de falles**, sobretot amb la tècnica de l'oli.

Sant Vicent-Periodista Azzati, a primers dels 90, fou la demarcació que li donà major repercusió i li reportà el seu contracte per Admirant Cadarso-Compte d'Altea, amb la qual **debutà en la Secció Especial Infantil** amb *La curta*, el 1993. El 1996 guanyà el concurs per a fer la Falla Municipal Infantil de València de 1997 *El que no corre, vola*, **recordada hui com de les millors plantades a la Plaça de l'Ajuntament** per la seua composició tan en l'aire i arriscada. Progrés-Teatre de la Marina i Azcárraga-Ferran el Catòlic també van veure falletes seues.

En l'any 2000 plantà les seues darreres falles infantils *Cinema fi de segle*, a la Plaça del Pilar, i a Conserva-Berenguer-Mallol, comissió on obtingué primers premis. Formà part també del col·lectiu "No t'Espàntex" (1998-2005). Si bé, un dels treballs més reconeguts de Moisés Alarcón és *I want to be freak*, amb Vicent Llácer Rodrigo, a Na Jordana, el 2007.

Entre 1979 i 1988, com a esbossista i humorista gràfic, va col·laborar a *El Turista Fallero*. En l'actualitat fa la ressenya dels ninots infantils més destacables per a ell personalment i al marge de la Secció Especial de l'Exposició del Ninot de València.

Paco Mesado, Sergio Amar, Sergio Alcañiz, Manuel Blanco, Óscar Villada, Julio Monterrubio, Víctor Valero o els alacantins Francisco Vázquez, Juan Carlos Benítez, Paco Juan, els germans Sánchez Igualada entre altres han contant amb esbossos, modelatge i pintura de Moisés Alarcón. Des de 2013 fins a 2019 ha sigut **membre de la directiva del Mestre Major del Gremi d'Artistes Fallers José Ramón Espuig** com a delegat del Museu de l'Artista Faller; i des de 1999 fins a 2018, membre l'Associació d'Estudis Fallers (AdEF).

JOSÉ MANUEL ALARES

Text → Xavi Gurrea

El 14 de març sempre ha sigut el millor dia de l'any i el de 1996 fou veritablement especial. Tenia dotze anys i estava desitjant que acabara l'últim dia d'escola abans de les vacances de falles i així poder anar a la meua falla a veure la *plantà* infantil, com sempre solia fer, per tal de poder quedar-me hores i hores mirant com l'artista anava plantant la falleta a poc a poc.

Eixe 14 de març va ser diferent. En la meua comissió s'havia apostat per un canvi a la falla infantil. Veniem de plantar falles amb estètica Disney. De fet, jo no coneixia un altre estil de falla infantil. Quan eres un xiquet d'una falla de barri, tan allunyada del centre, com és el cas de la Malva-rosa, acostumes a quedar-te els quatre dies al voltant de la teua falla. I, com a molt, vas de visita a les falles pròximes i el centre només el visites per als actes d'arreglada de premis i l'ofrena. Per tant, vius alié a tot el que succeeix en les grans falles d'especial i no coneixes d'altres propostes o estils nous.

Eixe projecte de 1996 va trencar amb tot el que jo havia conegut fins aleshores a les falles infantils. **Colors vius i alegres**, contrastos de verds, roses i grocs; que acompanyaven un modelatge simple, sense bigarraments, **molt infantil i màgic**. Rostres geomètrics, de formes bàsiques, quadriculats, els ulls de sempre amb les seues lluentors i típics reflexos donaven pas a dos simples punts. Les mans dels ninots deixaven de tindre els seus cinc dits per a ser més esquemàtiques, amb només el polze separat de la resta.

Em va resultar original també la manera de retolar la falla, els cartells de tota la vida eren avorrits i a mi personalment em costava llegir-los. No obstant això, estos eren diferents, fets amb retoladors de molts colors, amb una tipografia divertida i treballada, que, a més d'explicar les escenes, servien de cartell anunciador de cadascuna d'elles ressaltant així la seua importància i integrats perfectament en la falla, **màgics i encisadors**.

Com podeu imaginar, em trobava davant una falla infantil d'Alares que, sense jo saber-ho en aquell moment, es convertiria en el punt de partida del que jo faig actualment com a artista faller. Alares plantà solament dues falles infantils en la meua comissió, la del 1996 i 1997. La segona d'elles, no recorde el lema, era un barri amb els seus carrers, les seues casetes antigues i el seu campanar. Hi recorde una escena en particular en la qual hi havia un carrer amb un munt de cotxes de molts colors, amuntegats els uns amb els altres i que servia per a denunciar la contaminació i la saturació que patia aquell barri imaginari. I és que en definitiva a través de les falles infantils podem fer que els xiquets i les xiquetes reflexionen sobre un tema en concret, ja siga la contaminació o l'amor per la natura i que la història que contem no quede en una simple anècdota.

En definitiva, tal com he dit abans, Alares és un referent permanent en les meues falles infantils per les seues temàtiques compromeses que fan pensar i reflexionar els xiquets i les xiquetes, per la seua renovació creativa i estètica, i per ensenyar-me, tingues l'edat que tingues, a mirar el món amb els ulls d'un xiquet.

SERGIO ALCANIZ

Text → Manolo Balaguer

“Com m’agradaria fer una falla d’esta temàtica”, “però està molt trillat, és molt típic”, “les falles amb contes de fantasia ja s’han vist moltes vegades”... , “i si fem això” (idea botja, amb molta dificultat de ser representada físicament)..., llarg silenci..., “SIIIII” Sergio s’incorpora d’un colp en la cadira, i a continuació diu, “PERQUÈ NO HO FEM AIXÍ...” (Idea encara més difícil i botja que l’anterior).

Aquest és el procés creatiu de Sergio Alcañiz, és un tipus d'artista que **no necessita fer un producte còmode**, tot i que també els disfruta, parlem d'un professional, capaç de posar-se al límit de la seua capacitat actual. Esta és la raó principal de la constant evolució d'un jove artista que no necessita fer demostracions de capacitat creativa, **és un artesà en tot el seu esplendor de la paraula**, des de l'esbós fins la plantà.

Si hem de fer una breu viquipèdia de la seua trajectòria hauriem de contar que comença a plantar falles en València i Burjassot en el 2011 acompanyat de Daniel Pérez, però prompte s'independitza i comença a plantar en solitari. Durant un primer període de 4 anys on aconseguix reconeixement i **creix de manera molt ràpida**, desenvolupant en modelat, composició i pintura, és un període que destaca per les línies més "radicals" de l'artista, on clarament, defineix **l'estil Alcañiz**.

Les ofertes comencen arribar i el creixement és imparable, plantant falles molt recordades com les de la Falla Bisbe Amigó-Conca, "**Planet 74**" i "**Eduard Style**", i en places tan conegudes com, General Barroso (Jerònima Galés), Doctor Serrano Clero, Justo Vilar, Ramiro de Maeztu, Arxiduc Carles-Chiva i tantes altres, plantant un total de 34 falles infantils fins hui en dia, plantades en València, Burjassot i Elda, com a curiositat cal dir, que va ser, l'únic artista infantil de la Falla Ciudad Ros Casares, en la seua curta vida de la comissió.

L'any 2013 arribà l'opció de plantar en la secció especial, en la comissió Ciscar Burriana, en eixe moment, Sergio agafà en valentia una tasca que per a molts fou massa prompte, però en la meua opinió, no era qüestió de **maduresa artística**, sinó més bé, d'un cúmul de circumstàncies que van donar com a resultat una falla on faltava clarament l'essència d'Alcañiz.

Un any després, va decidir fer una aturada en la seua trajectòria personal, per començar una nova etapa treballant per altres artistes, no només elaborant esbossos, sinó participant de manera activa en la pintura i modelat de les falles, esta etapa va servir per a millorar molt aquestes capacitats artístiques i per mantindre gràcies als seus dissenys, present l'estil Alcañiz en falles grans i xicotetes. Durant este període a l'ombra, va continuar plantant falles en la localitat d'Elda, el que molts vam veure, com el banc de proves de les noves tècniques apreses.

Arriba el fi de les falles del 2018, i Sergio decideix tornar, però no de qualsevol manera, ho vol fer donant molta "canyí", firma la foguera de Parque de las Avenidas, per tornar i continuar amb l'idil·li Alcañiz-Fogueres, on ja havia plantat per primera vegada el 2015, en aquest primer projecte guanyà el primer premi, **donant un colp a la taula**, i servint d'aperitiu d'allò que faltava per vindre. Aquest últim any, ha sigut ple d'èxits, firmant quatre falles i tornant de manera directa a la segona categoria, de la mà de la falla Andreu Piles Salvador Tuset.

Enguany, després de donar la campanada en fogueres, arriben unes falles amb projectes on més clarament, es veurà el salt evolutiu de l'artista, cap a línies més delicades, però sense eixir de la seua essència "Alcañiz".

VICENT ALMELA

Text → Iván Esbrí

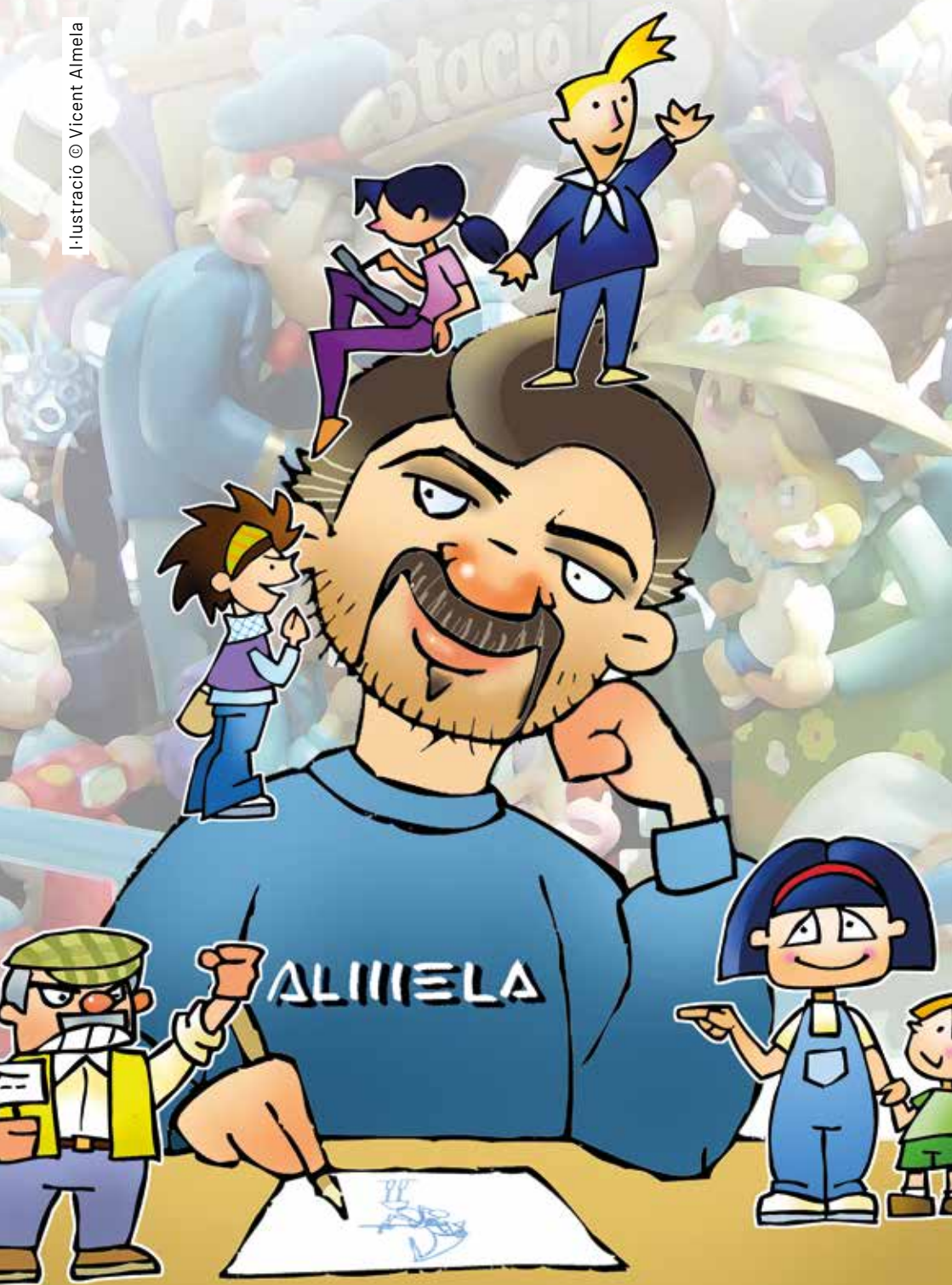
Nascut al carrer de Llúria, en l'arrancada del barri del Carme des del riu Túria, Vicent Almela va créixer ja entre fustes i borumballes perquè el seu avi patern era propietari d'una serradora, on fins i tot acudien artistes fallers a tallar o comprar fusta. De fet, no pocs conegueren Almela als seus primers anys a la Ciutat de l'Artista Faller com a "el net del *Serraor*".

Sense haver sigut mai faller de comissió, Vicent Almela gaudia de la festa i l'art de les falles en un barri que la vivia —i viu— de ple. En plena adolescència va quedar molt impactat per la falla *La Primavera*, plantada per Salvador Debón a la plaça del Doctor Collado, el 1969. Eixe any va matricular-se a l'Escola d'Arts i Oficis, d'on en cinc anys es graduà amb l'especialitat de Decoració.

Les classes d'Arts i Oficis les compaginava treballant com a aprenent dels germans José, Rafael i Miguel Sánchez Cervera, en una primera etapa. Després passà al taller de Josep Pasqual Ibáñez *Pepet* i, per últim, a l'obra d'Alfredo Ruiz, que li va obrir les portes a un aprenentatge molt més complet de l'ofici i a **canviar-li la visió que tenia al voltant dels monuments fallers**. En aquests temps com a aprenent d'Alfredo Ruiz, Vicent conegué una persona fonamental en la seua vida: Miguel Delegido Cabrito.

Des del seu debut amb la falla infantil *Tradicions*, a Borseria-Tros Alt, el 1976, l'artista ha traçat una **carrera ininterrompuda de quaranta-quatre anys amb 176 monuments** efimers entre falles i fogueres grans i infantils —algunes també formant part del col·lectiu No T'Espàntex (1998-2005) i nombrosos premis de Falla i d'Enginy i Gràcia. Des de 1996 crea per a *El Turista Fallero* les aventures falleres de Patufet i Pepa.

Plaça del Pilar, amb la qual **debutà en Secció Especial Infantil** amb *Defensem la natura*, **el 1980**; Josep Benlliure-Teatre de la Marina, on signà la seua **primera falla gran** *¿Progressem?*, el 1980; Sant Vicent-Periodista Azzati; Espartero-Ramón y Cajal; Alfons el Magnànim-Nau; Marqués de Montortal-José Esteve; Séneca-Autobusos; Diputació-RENFE; Progrés-Teatre de la Marina, on amb **Telemania** guanyà el **primer**

Premi de Crítica Televisiva que l'extinta Canal 9 atorgà el 1994; Na Jordana; Plaça de la Mercé; Santa Maria Micaela; Mistral-Murta; Reina-Pau-Sant Vicent; Serrans-Plaça dels Furs; Plaça del Doctor Collado; Ripalda-Beneficiència; l'Alguer-Rafael Janini; Avinguda Burjassot-Pare Carbonell, on plantà per **primera vegada en Secció Especial** amb *Adéu segle XX*, **el 1999**; han sigut entre altres les seues principals demarcacions.

Almela fou **pioner de les provatures amb el poliestiré expandit** o suro blanc per fer íntegra una falla, allà per finals dels 80. Aquest material li permetia una escultura directa per obtenir ninots i volums, i que Vicent treballava amb ganivets de serra, cúters i fil de nicrom. El suro blanc junt amb la pintura a l'oli es convertirien a la llarga en la base del seu viratge estètic cap a les formes de la línia clara del còmic de la Nova Escola Valenciana amb dos referents: Miquel Beltran i Sento Llobell; a més del madrileny Carlos Giménez.

Si bé ha sigut la darrera dècada la que ha posicionat Vicent Almela a tenir la consideració de mestre en l'art de fer falles tant pels seus companys com pel públic entusiasta de la falla, ja que, com ha passat amb molts artistes de la seua generació, **la plena joventut creativa li ha aplegat en la seua maduresa física i emocional**, vivint amb una major motivació el fer falla. I sobretot falles infantils perquè l'imaginari dels xiquets i de les xiquetes li ha permés una major difusió, mostra i defensa dels valors i de les premisses que marquen tot just també els seus hàbits de vida.

Enguany es jubila i planta les seues dos últimes falles: *Conta'm un conte*, a Borseria-Tros Alt, i *Xicotets gegants*, a Sant Antoni.

SERGIO AMAR

Text → Javi Mozas

Un professional naix i es forma. Este és el cas del protagonista de la nostra història, Sergio Amar Medina. Des de ben xicotet, Sergio anava a veure falles i, que ell recorde, va "fer" les seues primeres falletes almenys des dels huit anys.

Com que tingué clar que volia dedicar-se a realitzar falles, compaginà des de l'any 1997 els seus estudis a l'escola de Belles Arts de la Universitat amb el seu aprenentatge artístic al taller del tàndem Fet d'Encàrrec (Marisa Falcó i Paco Pellicer).

Després d'uns anys de formació, l'any 2005 donà el pas de plantar la seua primera falla infantil per a Blasco Ibáñez-Mestre Ripoll totalment modelada en suro. El començament no pogué ser millor: segon premi de falla infantil i millor ninot de secció. La recol·lecció de premis per a la seua obreta tingué de seguida ressò entre comissions falleres que sempre destaquen pels seus artistes. D'elles, destacà el seu pas per la de Corretgeria-Bany dels Pavesos, amb la qual romangué fins 2013, guanyant cinc primers premis.

En dos anys de falletes, en 2007, la Secció Especial cridà a la seua porta i no l'ha abandonat des d'eixe moment: Arxiduc Carles-Xiva, L'Antiga de Campanar, Cuba-Literat Azorín, Gayano Lluch-Doctor Marco Merenciano, i ara Mestre Gozalbo-Comte d'Altea. **Arribà prompte i es consolidà a pesar de la seua precocitat**, cosa que demostrà la seua capacitat adaptadora d'assumir nous reptes més importants, i la responsabilitat per al treball.

També eixe mateix any plantà la seua primera foguera infantil, i debutà en Sant Blai-La Torreta, amb un primer premi de secció. Dos anys després, en 2009, la comissió d'Altozano el contractà per a la Secció Especial, on plantà en 2011 amb Joan S. Blanch, i guanyà el primer premi de manera consecutiva en 2012 i 2013.

Quin és el secret del seu èxit i de l'admiració i respecte que la gent tenim pel seu treball? Sens dubte el seu particular i inconfusible estil, d'aires frescos, de formes més estilitzades i més properes al còmic, i l'alegria dels colors molt vius.

Els seus referents fallers són la generació d'artistes fallers de falles infantils de les últimes dècades del segle anterior (Almela, Lorenzo, Alares, Alarcón i Valero) que **impulsaren una renovació en l'estètica fallera**. Per contra, des de la seua primera falla infantil, la seua estètica té una claríssima i destacada influència de *Spirou y Fantasio*, i sobre tot de *Le petit Spirou*, aventures creades als anys 80 pels belgues Tome & Janry, guionista i il·lustrador respectivament.

La seua falla infantil per a Cuba-Literat Azorín (2012) **suposà un xicotet canvi en l'estètica, amb una simplificació de les seues formes** amb què havia iniciat la seua trajectòria. La major dedicació a l'estudi de l'argument i la composició de cada falla seua ha possibilitat que siguin projectes molt complets i ben estudiats. Els temes són plantejats de manera totalment educativa per als xiquets, però també per retornar els majors a eixa etapa primerenca.

Així són les seues falles infantils. **Falles d'autor. Reconegues a primera vista pel seu estil** fàcil de comprendre i inconfusible de reconèixer. I este particular estil ha creat escola. Pel seu taller han passat diferents col·laboradors i treballadors, que inclús alguns han decidit independitzar-se, com va fer ell. Iván Tortajada o Álvaro Guija són dos dels noms que hui en dia podem veure el seu treball al carrer.

RICARD BALANZÀ

Text → Rosa Benet Carot

Ricard Balanzà és el menut de tres germans. Fill de Ricardo i Antonia, va nèixer a Benifairó de les Valls a finals de juny de l'any 1989.

Criat en l'entorn del poble que li va donar la llibertat com a xiquet, cursà primària a l'escola de Benifairó de les Valls.

Uns anys més tard, estudiant secundària amb Elena Uriel com a professora de dibuix artístic, començà d'una forma amateur a fer la falla municipal de Benifairó els anys 2006 i 2007. Per aquella època també ajudava esporàdicament a l'artista Toni Verdugo. Balanzà ja tenia clar que volia ser artista, però encara no s'ho plantejava en forma de falla.

Acabats els estudis secundaris, Ricard Balanzà començà a estudiar Belles Arts a la Universitat Politècnica de València l'any 2007. Els primers anys dels estudis no va tindre contacte amb les falles des del punt de vista del taller. El pas del temps, **un deixar-se portar, orientà Balanzà a la professió d'artista faller**. En el 2010 va ajudar David Moreno a fer la de Jesús-Sant Francesc de Borja, que va obtindre el tercer premi d'Especial de les falles infantils de València.

En 2011, Balanzà planta la seua primera falla a València amb el lema «Apardalats» per a Sant Vicent de Paül-Primat Reig, i en el 2013 planta al barri de Patraix «Nota a nota» en Joan Aguiló-Gaspar Aguilar.

Quan finalitza els estudis universitaris de Belles Arts en el 2013, Balanzà es continua consolidant com a artista faller plantant a la Punta, Collado, Quart i Palomar i Mestre Aràmbul a València i El Mocador a Sagunt. Com a artista, Balanzà té clars tots els processos per a construir una falla. Per a ell és important l'espai, la llum, l'entorn, com es mou la gent al voltant d'on planta i la seua història.

Perfeccionista i creatiu, autor de **creacions originals i exclusives**, Balanzà pensa en la importància que té el projecte anual de les comissions, aportant un monument que està viu i que deixa veure més enllà d'uns ninots, fent que les persones siguem capaces de percebre

que les seues falles parlen. Li agrada anar a la **Cremà**, on l'artista veu les flames que s'emporten les seues obres com un ritual ple de sentiments. De les cendres dels seus monuments ressegueixen altres projectes, i la fi de l'obra li marca el sentiment de satisfacció del treball ben fet.

Amb els anys, Balanzà continua sent una persona inquieta que assumeix nous reptes, amb la motivació de les paraules de Miquel Barceló: «**tots els dies he d'aprendre alguna cosa nova**». Per això, quan acabà els estudis de Belles Arts, va fer el màster de professor a la Universitat de València, i després estudià un postgrau en Educació Artística i Gestió Cultural en la Universitat de València. En 2016, i pel seu amor a l'escultura, començà Ceràmica Artística a l'Escola d'Art Superior de Manises, estudis que acabaria en el 2019.

Com a amant a les lletres i de la lectura, Ricard Balanzà guanya l'any 2018 el Premi Soler i Godes que convoca l'Associació d'Estudis Fallers i la Federació de les Lletres Falleres al millor article publicat en un llibret de falla, amb «Enrònies que perduren».

Actualment, immers en projectes de l'any 2020, Balanzà imparteix classes d'Educació Artística a l'UJI per al professorat, i **és un artista faller consolidat**. Enguany podrem gaudir de les seues creacions a la Punta i Mestre Aràmbul a València. I, com no, a Sagunt, a la comarca del poble que l'ha vist nàixer, envoltat dins de «Creació d'Infantesa», el projecte gran i infantil de la Falla El Mocador 2020. Té clar que el que més valora l'artista Balanzà és el reconeixement de traure un projecte cultural que agrada a la gent.

JOAN S. BLANCH

Text → Joan Castelló Lli

Les obres de Joan S. Blanch (València, 1965), amb una producció centrada bàsicament en falles infantils, expressen idees i preocupacions socials.

Mantenint sempre un concepte de l'estètica diferent del que ha imperat majoritàriament, la seua formació en el camp del disseny ha fet que les seues creacions siguen producte d'un escrupolós procés d'investigació, desenvolupament i innovació (I+D+i), però, això sí, sense perdre l'esperit de la tradició artesanal. Ell és de l'opinió que les noves eines poden millorar la tècnica però la mà de l'home i el saber fer són insubstituïbles.

Després de realitzar estudis de Disseny Industrial a l'Escola d'Arts i Oficis de València, Joan va crear en 1989 la seua pròpia empresa, Codi d'Imatge, dedicada al disseny gràfic i a l'estilisme publicitari. En 1990 va obtindre la Menció d'Honor en la Biennal del Mediterrani de Joves Creadors en la categoria de disseny gràfic i el 1991 va posar en marxa a Conca el Centre d'Investigacions de la Imatge (CIDI) de la Universitat de Castella-la Manxa. Són etapes que ens donen clau per a entendre la posterior producció fallera.

El seu taller a Algemesí és un laboratori d'idees en el qual ell és un científic introspectiu, reflexiu sobre el seu treball i desconnectat de la superficialitat que puga existir al seu voltant. Allò verdaderament important per a ell és la coherència que dona sentit al seu treball: mantindre un estil propi en un món, el de les falles, que no entén de modernitat. Amb una evolució constant, Joan ha fet possible que les falles infantils deixaren de parlar de princeses i castells, de prínceps i dracs, de contes almivarats i moralistes, i passaren a parlar de qüestions quotidianes de la realitat infantil i juvenil.

Amb quatre falles majors i 38 infantils (d'elles 25 a la Secció Especial i dos a la plaça de l'Ajuntament), realitzades totes elles entre el 1994 i 2019, Joan és un artista de producció limitada perquè intervé directament en totes les fases del projecte: des de la gestació de la idea fins a la seua plasmació final, i això l'obliga a desenrotllar totes les habilitats: dibuix, escultura i pintura.

Les seues creacions es caracteritzen per la **caricatura candorosa i expressiva, la versatilitat, el dinamisme** i per estructurar els diversos nivells de la narració en una única seqüència global. En algunes falles va convertir la figura d'un ninot en protagonista de totes i cadascuna de les escenes de les seues falletes, com el nadó d'*En xiquets al cel* (Serrans-Pl. dels Furs, 1998); el Batistet/Batista de *Somnis/ Continua somiant* (Mossén Sorell-Corona, 2000) o la Maleles de *Ja estarà bé* (Exposició, 2002).

A partir de 2008 l'autor depura el seu estil i **comença a experimentar amb noves tècniques i materials** per tal d'ampliar les possibilitats estètiques: introdueix la pasta ceràmica i la marmolina, i recorre a tot tipus de textures (estergit, raspat, estampat, envernissat...) i fins i tot teles i fibres per a potenciar l'expressivitat i la configuració de la composició.

Un altre tret diferencial és el **caràcter didàctic** de la seua producció. Les seues falles infantils es convertixen en instruments per a sensibilitzar els menuts sobre valors socials i culturals, com la degradació del nucli antic de València, hàbits saludables, la cura del medi ambient, seguretat vial, les rutines del cole, la importància del joc durant la infantesa, la desmitificació de les pors infantils, la necessitat de crear un món més just, conèixer el passat de la ciutat, la transcendència dels descobriments, les diferents modalitats musicals o introduir la xicalla en la lectura dels clàssics.

De la seua trajectòria cal destacar **tres primers premis en Secció Especial: Eureka** (Exposició-Misser Mascó, 2008), **Tots a una veu** (Exposició-Misser Mascó, 2010) i **Muac** (Na Jordana, 2016); **onze premis d'Enginy i Gràcia** i **sis Ninots Indultats Infantils** (*Els xiquets de la replegà*, 2008; *Veus valencianes: cantaora i versaor*, 2010; *Passió en l'ofrena*, 2012; *Un poc més... i el bosc es crema*, 2014; *Festes de carrer*, 2015 i *Aigua parc*, 2017), en la majoria dels quals ha introduït la modernitat però sense perdre de vista la tradició.

CARME CAMACHO

Text → Nino López

Dona, mare i artista carcaixentina. Al costat de la seua parella sentimental, Raül Tazo, fan de les seues falles un treball exquisit i harmònicament perfecte en les seues execucions.

Carme és llicenciada en Belles Arts amb l'especialitat de gravat i Raül canvia el seu treball d'administratiu per l'ofici d'artista faller.

Va iniciar la vessant artística de forma autodidàctica fent la seua falla, El Jardí de l'Alegria de Carcaixent l'any 2004, que li dona el nom artístic: *"La xiqueta del Jardí"*. Des de molt xicoteta inicia la seua passió amb la pintura fent els seus primers dibuixos, influint clarament en la seua principal virtut, la pintura, entre altres moltes més. Cal destacar que amb cinc mesos de gestació del seu fill, Guillem, treballava pintant les seues falles i compaginava la seua segona passió, la docència, com a professora de secundària de dibuix tècnic.

L'equip és perfecte, Raül és el responsable de la gestió del taller i també s'encarrega de tindre els millors productes possibles perquè Carme li done eixes pinzellades meravelloses plenes de colorit.

Molts pobles han gaudit de les seues falletes, com són Alzira amb la Falla Sants Patrons, Cullera amb les falles Passeig Mercat, Raval o La Vega, Dénia amb la Falla París-Pedrerà, Tavernes de la Valldigna amb la Falla El Passeig o València amb les falles San Vicent Periodista Azzati o Virgen de la Cabeza-José Mª Mortes. Però **si cal destacar una falla que els ha marcat, ha sigut al seu poble**, Carcaixent, amb la Falla Cánovas del Castillo de l'any 2018, també han plantat en la Falla Plaça Major.

Enguany, 2019, han fet un salt i planten a Sagunt, concretament a la Falla El Palleter.

Els seus premis han sigut molt ben treballats com el **primer premi secció especial de Carcaixent, a la primera secció d'Alzira o Cullera**.

Els **ninots indultats** de l'any 2016 a la Falla Plaça Major i l'any 2018 de la Falla Cánovas, ambdues de Carcaixent. Els anys 2016 i 2017 amb la Falla Passeig Cullera. Però si d'un ninot se senten ben satisfets pel seu indult del foc és quan **el Gremi d'Artistes Fallers l'any 2012 els varen indultar el ninot** de la falla Virgen de la Cabeza, plantada a la secció primera de València.

Cal ressaltar la seua relació pròxima amb les persones i la seua altíssima capacitat de treball i implicació.

CAP DE SURO ESTUDI

Text → Javier Valiente

El treball de Cap de Suro és una de les meues preferències creatives. En pocs anys, han sabut madurar un llenguatge propi a partir d'una marcada influència que ha anat diluint-se. El seu estil es reconeix i és impecable, han creat escola.

En la seua estètica, destaca la personalitat de la seua cal·ligrafia, el **caràcter desenfadat i alegre** —sense *remilgos*— dels seus ninots i un **desenvolupament veritablement infantil**. Tot, amb un punt a cops **surrealista** deliciós.

El gust pel detall, la personificació d'elements abstractes i la varietat en les textures, els converteixen en una de les propostes més coherents i creïbles del panorama actual d'artistes fallers.

Cap de Suro naix amb el grup format per **Xavi Gurrea i Ariadna González**. Es coneixen des de la facultat EASD (Escola d'Art i Superior de Disseny de València) on van estudiar junts disseny d'interiors. Una vegada acabats de formar-se, es posaren a treballar i a provar sort en el món de les falles on primer tingueren el taller a la Malva-rosa i després al barri de Benimaclet.

En poc menys de cinc anys, aconseguiren escalar posicions fins acabar plantant falla a la Secció Especial i a la plaça de l'Ajuntament. Pocs artistes conec que puguin tindre aquesta trajectòria tan formidable.

VIAIAGEM?

CAP de SURO®

La meua falla preferida va ser *Paradeta de flors núm. 14* a l'Ajuntament. El projecte presentava com una parada més de flors que formen part de la vida de la plaça de l'Ajuntament. Per tant, era una falla **pensada i mesurada de manera exclusiva per a aquest espai**. La falla, sense perdre els recursos estètics habituals de Cap de Suro amb la seua senzillesa, les textures i les múltiples i enginyoses personificacions; reivindicava la importància del comerç tradicional i familiar, amb una mare emprenedora que ensenya al seu fill l'ofici per a garantir la seua permanència.

La **varietat de materials** també era notable, amb una reducció del suro només a determinades figures i amb la cridanera recreació arquitectònica de la parada realitzada en fusta i reproduint elements de l'artesania i la ceràmica local. **Una delícia**.

En l'actualitat, Ariadna ha deixat aparcat aquest tàndem artístic però continuarem gaudint de la marca Cap de Suro amb Xavi Gurrea, ja que continua el projecte en solitari. Un artista jove, talentós i valent que es deixa la pell en totes les falles que fa, l'ofici el porta a la sang.

CEBA- LLOS & SANA- BRIA

Text → Lluís Fernández

Un infame talús ferroviari divideix en dos el barri de Sant Isidre. A un costat l'eixample sobre el camí nou de Picanya, a l'altre, el poc que queda de la vella trama del que va ser el caseriu d'una extensa partida d'hortes, séquies i alqueries disseminades del Safranar de València.

L'urbanisme inhumà dels seixanta i setanta ens va llevar tot allò, i a canvi ens va retornar una pasterada d'infraestructures que després de seixanta anys continuen ofegant la vida.

Per a aferrar-nos a alguna cosa, entre tot aquell caos de ferro i formigó, encara ens queda el **melancòlic carrer de Sant Isidre**. Presidida per la bella ermita, obra de l'arquitecte Arnau, una illa de cases d'estil eclèctic de principis del segle XX aguanta com una aldea gal·la la pressió urbanística. Darrere de les seues fronteres, un grapat de veïns, el casinet i un taller de falles, metàfora del preciós i l'efímer. Els seus regents, José Luis Ceballos (València, 1878) i Francisco Sanabria (València, 1979).

Llicenciats en Belles Arts, **activistes de barri, per imperatiu vital**, i virtuosos de l'art de fer falles, Ceballos & Sanabria formen un equip artístic pluridisciplinari. Des de la il·lustració de contes fins a la restauració d'imatgeria religiosa, el seu taller s'antulla fonamental per a entendre l'auge i la consolidació de la creació de falles infantils al llarg del segle XXI. El seu **debut** a Quart-Palomar, de la mà de Pepe Puche, es produeix **en 2004 i sense solució de continuïtat, arriben a la plaça Major en 2008** on aconsegueixen romandre durant nou anys consecutius gràcies sens dubte al gran acolliment que el públic va brindar a uns projectes únics, solvents, didàctics i, sobretot, molt entretinguts, que van saber captar les necessitats estètiques i temàtiques d'una localització tan exigent.

CEBALLOS&SANABRIA

Després de la seua aturada en la falla municipal, l'any passat van tornar a la Secció Especial amb la Falla de la Plaça de la Reina en un projecte icònic amb el qual van tocar el cim quant a la sublimació de la seua pròpia cal·ligrafia. La composició i, sobretot, el retrat de més de quaranta personatges populars relacionats amb la història del València CF va sorprendre la crítica per la seua gran fidelitat i bella factura. En 2020 repeteixen en el més alt, les places més visibles de la ciutat, Reina i Ajuntament, separades per uns pocs centenars de metres, tornaran a comptar amb les obres d'este tàndem prodigiós. Falles didàctiques, amb missatge social i centrades en la recuperació de la cultura popular valenciana, que segur no deixaran indiferent a ningú.

BIBLIOGRAFIA

Castelló, Joan (2001): *Fallas infantiles. Juego y tradición*. Ajuntament de València, València.

Lagarda, Alejandro (2015): *Ceballos i Sanabria. El somriure de les falles*. www.unnouparot.com

TEODORA CHICHA- NOVA

Text → Olga García Salguero

En un món tan tradicional com el faller, la majoria de nosaltres no som capaços de recordar com ni quan comencem a sentir passió per les falles. Per a la majoria, les falles, els tallers, les plantades, ja eren ací molt abans que en fórem conscients, dels nostres primers records. Però este no és el cas de Teodora Chichanova, Teo, Tedi.

La seua és una història valenta i decidida, com ella. Ella va escollir formar part de les falles. Al conèixer-la descobreixes una dona per a la qual l'única cosa impossible és el que no ha intentat encara.

Teodora Chichanova, Teo, Tedi, **va arribar a València des de Pomorie a Bulgària per amor**, i, en els seus primers marços ací, va descobrir la que es convertiria en una de les seues passions: les falles.

Va descobrir que l'art efímer que ompli els carrers de les nostres ciutats era la forma amb la qual volia expressar-se. Valenta i decidida, va investigar com i on es feien, i els qui eren els encarregats d'això. Així, Tedi Chichanova va arribar al cicle formatiu d'artista faller.

És gràcies a les pràctiques d'este cicle quan pren contacte amb el treball de taller. Tedi Chichanova fa els seus primers passos en els tallers de grans artistes com els Guitarte, Javi Igualada o Guillermo Rojas, que exerceixen de grans mestres. I és estant en el taller de Guillermo Rojas en 2016 on, arribat ja febrer, la falla "*La que Faltava*" de la Vall d'Uixó busca artista per a eixes mateixes falles. Un gran repte que necessitava d'una persona **valenta i decidida**, i eixes són les paraules que defineixen Teodora Chichanova. Amb molta destresa, amb molt **d'enginy i molta gràcia**, va aconseguir plantar falla eixe any, i va veure amb més claredat que el moment de ser ella mateixa qui capitanejara els projectes havia arribat. Estava preparada.

I des de llavors el món de les falles celebrem l'arribada d'esta artista de talent, d'esta dona valenta i decidida. En 2017 ja són diverses les comissions que compten amb ella: Falla *"La que faltava"* (la Vall d'Uixó), Ciutat de l'Artista Faller (València), Pintor Salvador Abril-Pere III el Gran (València) i Arts i Oficis-Actor Llorens (València). Esta última, *"la de l'elefant"*, es converteix en la seua carta de presentació; és també enguany quan rep el Premi Cor de Cartró del Gremi Artesà d'Artistes Fallers pel seu ninot en l'exposició de la Junta Central Fallera; però Tedi Chichanova, tan valenta i decidida com és ella, assumeix un altre gran repte en 2017: ser mare.

En els anys següents, Marqués de Solferit (Quart de Poblet), Dama d'Elx-Illes Canàries (València), Lo Rat Penat (València), es van sumant a la llista de falles amb les quals veiem créixer esta artista, valenta i decidida, que va arribar a València per amor i que va enamorar el món de les falles.

BERNAT ESTELA

Text → Pilar Bernabé

L'activitat de la festa fallera és imparable. Açò és una realitat palpable que fa d'aquesta el millor exemple de cohesió social de les nostres ciutats i els nostres pobles, i el millor exemple per a educar en valors les noves generacions que, sens dubte, són el futur de la festa: el col·lectiu infantil.

No hem d'oblidar mai la raó de ser de la nostra festa, la falla, el mal anomenat monument. Sense falla, no existiria la nostra festa, i és per això que hem de continuar treballant per a defensar i **potenciar l'ofici d'artista faller**, perquè en les seues obres es troba l'essència de la nostra forma de ser, viure i entendre la nostra cultura i la nostra tradició. I això és el que ha fet sempre Bernat Estela amb les seues obres, amb les seues falles: transmetre i comunicar **el que significa formar part del col·lectiu associatiu més important del nostre país** i transmetre-ho a les nostres generacions presents i futures. Les falles de Bernat Estela tenen aquesta capacitat. Una capacitat innata per a transmetre als més xicotets el que és la nostra festa i el que significa. Resulta molt interessant veure **la reacció dels més xicotets** en veure una falla de Bernat Estela. Ells són capaços d'introduir-se en la història que transmet la falla plantada, entenen a la perfecció la història i el missatge a transmetre i els fa participants del que s'està contant. I aquest és el gran do que té Estela: captar l'atenció dels més xicotets, que és el públic objectiu d'una falla infantil. Per a açò, **cal tindre màgia** i aquesta màgia té un nom: Bernat Estela.

Hem tingut infinites ocasions de poder disfrutar del treball de Bernat, ja siga a València, en altres municipis de la nostra Comunitat i, com no, en la seua estimada Alzira, una de les potències falleres més importants de la nostra Comunitat. Però també tindrem ocasions, i per a tota la vida, de disfrutar del seu treball al Museu Faller, i del seu **ninot indultat** de l'any passat a València, per a la comissió de Císcar-Borriana. Aquesta escena, veritablement adorable, de la parella de iaïos amb els seus nets, mai se'ns esborrarà de la retina, i com explicava en aquest article, milers de xiquetes i xiquets es van veure reflectits en aqueix ninot. Aquesta és una de les grans essències de la tasca d'aquest genial artista. No hem d'oblidar mai que les falles infantils són per als infantils, per a les nostres xiquetes i xiquets que disfruten d'elles des de la **plantà** fins a la **cremà**.

Bernat Estela és tota una institució en el món faller. Un artista de nissaga sense el qual no s'entendria ni la nostra festa ni l'ofici d'artista faller. Com deia, la ciutat d'Alzira ha sigut una de les seues places més rellevants. Innumerables primers premis, ninots indultats i la creació d'unes falles infantils que ha deixat perplexos els qui les visitava. Podem parlar de pintura, composició, modelatge, delicadesa i estima en l'acabat... Podríem parlar, i molt, de tot el treball impecable que hi ha en cada obra creada, però, sens dubte, els seus treballs convencen tots i totes i formen part del gran llegat de la nostra festa, un llegat que sense el seu nom no tindria sentit.

Quina gran sort han tingut totes les comissions falleres que han disfrutat del seu treball, de la seua persona i de l'essència i valors que transmet en les seues falles. Quina gran sort tenim tots i totes els que estimem la nostra festa, i entenem que aquesta és una gran oportunitat per a inculcar la defensa de la nostra cultura i la nostra essència com a poble. I quina gran sort és veure com grans artistes continuen apostant pel seu ofici i fan comprendre que sense el seu treball no seriem res, no s'entendria la nostra festa, és més, no existiria. Gràcies, Bernat Estela, continuarem disfrutant del teu treball allà on decidisques plantar la teua exemplar i gran obra.

MARISA FALCÓ

Text → Ana Cuesta

M'agrada pensar que hi ha dones com ella, que són capaces d'obrir camins que després uns altres continuen. I que el recorren amb pas ferm, constant, sense estrèpits i amb il·lusió, del primer a l'últim metre.

Marisa Falcó (València, 1967) va estudiar Belles Arts a la Universitat de València. Quan es va matricular en la carrera, encara no tenia clar si el maneig dels pinzells li portarien més pel camí de Vicente Lluna o de Josep Benlliure, però una cosa tenia clara: volia crear. La seua primera falla va nàixer de la casualitat, l'any 89, i en sa casa, la comissió Castelló-Sogorb del barri de Russafa, amb la seua germana de fallera major infantil. Marisa recorda que aquell va ser un monument "matusser", sense cap tipus d'influència ni pretensions. Simplement va jugar a ser artista fallera, sense adonar-se que aquell acabaria sent el seu ofici i que molts acabarien identificant aquest ofici amb el seu nom i cognom. Així va començar tot. D'una forma *amateur* que a poc a poc va anar professionalitzant-se fins arribar a plantar més d'un centenar de "falletes" —com ella les anomena— en aquests trenta anys.

Conta Marisa que quan va arribar al Gremi, les úniques dones allí presents eren les mullers o les filles dels artistes fallers —aquest camí de què vos parlava al principi—, però que això mai l'ha frenat. No s'ha sentit discriminada per ser dona i minoria en una professió ocupada majoritàriament per hòmens. Sempre ha sigut una més, arribant fins i tot a formar part de la seua directiva, encara que sí que reconeix que molts en aquell moment pensaven: "ja es cansarà". Per sort, no s'ha cansat.

Amb la seua altra meitat, Paco Pellicer, el mateix que la va arrossegar a aquella primera *plantà*, crea Fet d'Encàrrec. El taller dels sons per a molts xiquets que han vist com en les últimes dècades els seus monuments infantils eixien d'aqueix local del barri del Carme. Quasi sempre infantils. Marisa mai s'ha sentit especialment temptada per les falles adultes, les més xicotetes sempre li han suposat un repte: com aconseguir enganxar amb els teus ninots un xiquet perquè vulga donar la volta completa a la falla? Pareix fàcil, però no ho és. I ella porta més de trenta anys aconseguint-ho, fidel a la línia estètica que els caracteritza i atenent sempre als detalls. Evolucionant en les tècniques però no deixant-se portar per les modes, que en aquest món faller, per molt tradicional que siga, també n'hi ha.

Marisa porta anys compaginant el taller amb la docència. El seu treball com a mestra d'escola li ajuda a "mantindre el contacte amb el món real", diu. Interactuar amb humans i no amb ninots és el que té, encara que reconeix que treballar amb aquests últims és el que major relaxació li proporciona. El taller és la seua evasió i allí pensa romandre molts anys. "Faré falles fins que tinga energia i el producte continue agradant", assegura l'artista. Marisa també és mare. Víctor ja té vuit anys i tots ells els ha passat envoltat de ninots al taller, assumint com una cosa quotidiana i normal una cosa extraordinària: veure com creix una falla de principi a fi. "Ell també es pensa que és artista", em conta Marisa entre rialles. Des del principi donant els primers passos per a continuar aqueix camí que tants admirem.

FERNAN- DO FOIX

Text → Montse Català

Fantasiejava ser artista
faller quan arribara la
seua jubilació... La seua
jubilació d'ací a 30 anys!!
Però este enginyer industrial
especialitzat en mecànica
va preferir tirar-se la manta
al coll i fer-se artista faller.
Tenia treball estable i bones
expectatives salarials a la
refineria de Castelló però en
un moment de catarsi va fer
el pas endavant, o potser la
vocació l'espentà, i ara les
falles infantils són la seua
vida..., afortunadament per a
tots nosaltres.

Obria taller en solitari fa ara cinc anys (tot i que ja havia tastat el cuquet de fer falla durant els estius previs amb Ignacio Gasulla i també al 2013, fent un treball a quatre mans amb Dani Ballester). Però sens dubte, **les falles 2014 marcaren l'inici d'una nova etapa**. No només per començar a caminar soles sinó perquè van significar el seu debut a València. La comissió Illes Canàries-Dama d'Elx és la que li atorga eixa primera oportunitat a la capital del Túria i apostà pel benicarlando. Aquell projecte infantil anava carregat d'il·lusions però no va complir les expectatives personals de Foix que, amb la falleta plantada, s'adonà que **a l'ofici d'artista faller calen moltes més coses que les ganes** de menjar-se el món. I lluny d'arrancar a córrer, la perseverança el va acompanyar any rere any perquè el seu objectiu continuava intacte: plantar a la Secció Especial de València.

I la telefonada arribà, clar que sí. Després d'un ascens gradual cada exercici: de secció cinquena a quarta, de quarta a segona... El 2019 Duc de Gaeta-la Pobla de Farnals crida a la seua porta i li ofereix plantar la seua falla infantil, que milita a la secció d'or. Foix tremolà en penjar el telèfon però al seu taller, eixa nau industrial als afores de Benicarló que comparteix amb un altre autònom, s'entregaren en cos i ànima al projecte d'Especial. Amb humilitat, això sí, mentre continuaven sonant els informatius i el *podcasts* de documentals al taller. Perquè **plantar en Especial era com la sirena que tot bussejador desitja trobar**, eixa fita professional que sorgia d'entre les cendres de falles anteriors...

Xampany va destapar en conèixer el premi del debut en la Secció Especial. O més prompte, sense saber-lo. Perquè Fernando i els companys de taller, José Avila i Javi Llopis, seguiren el lliurament de premis per la ràdio, en una terrassa, però la connexió se'ls tallà just en cantar el quart premi, encara que en eixe moment les abraçades de celebració ja estaven més que justificades. Finalment Foix s'emportava la medalla de bronze de les Falles 2019. Tot **un èxit per a l'any d'estrena en Especial**... I enguany repeteix falla i secció! No és l'únic benicarlando que planta entre els grans i al qual els veïns ja reconeixen pel carrer... Amb Grego Acebedo comparteix ciutat natal, lloc de treball, secció a les falles de València i també foguera, perquè enguany faran junts (per tercer any consecutiu) el projecte infantil per a Baver-els Antigons a Alacant.

Fernando Foix té ara 34 anys i no descarta acabar fent falles grans, tampoc traslladar-se a València. Però, de moment, l'artista de Benicarló **disfruta del seu present** a la màxima categoria de les falles infantils, un treball amb el qual sempre havia somniat.

JOSÉ GALLEGO

Text → Pepa Gómez

José Gallego va fer-se major d'edat plantant falla per a la comissió Roís de Corella de Gandia. Deu anys abans va descobrir que volia ser artista faller, quan va quedar fascinat caminant pel carrer: "Des que vaig descobrir les falles no va haver dia que no les tinguera a la ment. Jugava a fer falles i vaig decidir aleshores el meu futur professional", explica.

No només han sigut **la seua inspiració** per a tractar de guanyar-se la vida, projectant el que porta dins creativament, artísticament, críticament i ambiciosament. També les falles han representat per a este jove artista una forma d'aprofitar la seua personalitat introvertida perquè, malgrat que ell mateix pot considerar que és un defecte, és una de les seues claus per a organitzar-se, inspirar-se i treballar: "Em serveix per a endinsar-me totalment en la meua obra per a entendre el que em va demanant cada ninot i oblidar-me completament del món exterior", diu. Una conversa amb ell mateix mitjançant **els ninots que li parlen, li demanen**, buscant de les seues mans eixir a la llum, ser formes, colors, sentiments, art, carrer. José Gallego sap, sent, crea, fa possible, **somia i fa somiar**.

En este viatge per la seua formació els obradors de José Sanchis, Palacio i Serra i Pere Baenas van ser decisius als inicis, així com la figura d'Andrés Martorell. I en la **consolidació progressiva del seu estil propi**, el pas i els reconeixements per falles d'Alzira, Silla i Dénia i comissions de València, en diferents categories tocant sempre el cel, com són Sueca-Literat Azorín, Duc de Gaeta-Pobla de Farnals, Comte Altea, Sant Vicent-Periodista Azzati, Exposició, Convent Jerusalem-Matemàtic Marzal, Comte Salvatierra-Ciril Amorós o Espartero-Gran Via Ramón y Cajal. I el salt a les Fogueres d'Alacant en districte de Sant Blai-La Torreta, Sant Blai de Dalt o la demarcació de Sèneca-Autobusos. Amb un punt clau en la seua trajectòria en este camí, emprendre carrera en solitari fa quinze anys a Beniarjó.

Gallego trenca motles, línies i l'estilització de les figures amb colors cridaners, formes deformades, originalitat en la forma d'entendre i transmetre que reflecteixen a la perfecció la naturalitat, espontaneïtat i genuïnitat amb què treballa. Respectant els clàssics i amb plena responsabilitat valenta amb la improvisació a les seues mans, l'artista de Gandia demostra la sinceritat i el talent que ha de tindre i demostrar un gran artista faller al taller i al carrer. I com tota ment creativa, té particularitats sorprenents com certa creença en les supersticions, encara que eren més fortes fa uns anys i a hores d'ara estan superades... Ens confessa que "abans portava amulets i repetia any rere any hàbits com tallar-se el monyo en plena *plantà*". Hui concentra les seues forces en altres maldecaps com la preocupació "delicada per l'ofici" i ubica el seu inici en "la crisi econòmica quan els pressupostos baixaren considerablement i els artistes intentaren mantindre el nivell. Per eixe motiu la situació es prou insostenible ara". I afegeix més problemes que identifica: "Necessitem el reconeixement que la falla és l'element central de la festa". Plantar falla no és una excusa per a fer festa. Plantar falla hauria de ser l'objectiu principal del faller, cadascú dins de les seues possibilitats". I en este sentit sentència molt clarament: "El gigantisme és un problema i la limitació de mesures és una possible solució. Jo personalment preferisc una gran falla que una falla gran".

Parlant de solucions, José Gallego apunta iniciatives claus en este context que envolta actualment la professió: “Empatia mútua entre artistes i fallers, visitar els tallers i conèixer el procés perquè això fa créixer l’amor a la falla”. I el seu amor es demostra treballant nou hores diàries en el taller, dibuixant, modelant o pintant. Abans, durant i després d’eixe temps hi ha moltes més hores, les del treball mental, quadrant els guions i les idees que el caracteritzen. I en tota esta situació conflictiva i tensa, de crisi del sector i passió d’este món boig de les falles, Gallego afirma que no ha pensat mai abandonar-les: “No sé fer una altra cosa i m’apassionen. Però sí que m’ha passat alguna volta pel cap tancar el meu taller i treballar per a altres artistes. Però són pensaments que em duren poc, encara que viuria amb menys preocupacions, necessite la llibertat que aporta treballar per a mi mateix”. És per esta, entre altres moltes coses, que el jove artista se sent “molt satisfet del camí”, des d’agranar tallers i omplir motles de cartró fins a la creació pròpia, “aprenent del bo i el roïn”.

Gallego vol continuar i acabar la seua vida professional — dins de molts molts moltíssims anys— fent falles i fogueres i “arribar a eixe punt mantenint la mateixa il·lusió” que ara per ara té. I, per desitjar, li agradaria plantar algun dia “en una falla adulta de categoria Especial”, encara que creu que encara queda lluny perquè es troba “molt còmode i estable amb les falles infantils”, plantant en els encreuaments de carrers i places que ja coneix.

“Artista faller és un dels oficis més bonics del món”, diu. Una professió que té raó de ser, punt de partida i destinació en les falles, “la festa en què s’aporta art i cultura en totes les seues disciplines”. Art al carrer que ha de ser valorat, aposta, amb “honestedat”.

I si una cosa hauria de quedar clara del protagonista d’estes línies és la seua pròpia honestedat i transparència com a artista i, el més important, com a persona: “Per a mi no desitge res de nou. Per a les falles sí, l’eternitat”.

Gràcies, José.

GERMANS GARCÍA

Text → Dafne Gómez

Els germans García destaquen per les seues obres imaginatives. Els centenars de personatges fantàstics, mitològics, enigmàtics... que ens fan gaudir de les seues falles són vertaderament màgics. Dracs, fades, monstres, bruixes i estranyes bestioles fan que als més menuts, almenys, ens agrade passar una bona estona descobrint cada racó de la falla.

Un **talent versàtil** els porta a poder tindre una dualitat d'estils molt interessant, d'una banda figures realistes i detallades, d'altra figures més senzilles. Moltes d'elles **vestides amb diferents tipus de teixits** com ara llana, vellut, cotó, etc., i materials tipus Goma Eva. Combinen suro i fusta, no sols en l'estructura, també és habitual veure en les seues composicions construccions que acompanyen els ninots, ja siga en forma de tren o de teatre de titelles. Composicions que solen ser diferents, fins i tot arriscades, tractant-se de falles infantils. Tot i això **han aconseguit que la seua empremta personal siga recognoscible** en el món faller amb un estil molt marcat i peculiar.

Amb ells hem navegat en vaixell i viscut històries de pirates, naufragi inclòs, també viatjarem al futur, fins i tot ens convidaren a trepitjar per la imaginació sense cap tipus de complex.

Creatius i divertits a parts iguals, gràcies al seu enginy poguérem entrar, literalment, dins d'una poma gegant amb l'objectiu de jugar i explorar noves textures i la utilització d'altres materials menys comuns en la realització de les falles. **Obres didàctiques que interactuen amb l'espectador** i que fan sentir a la xicalla les ganes de descobrir allò que se'ls presenta davant dels ulls il·lusionats amb què ho miren tot.

El seu bagatge ens porta per falles arreu de tota València i voltants: Plaça Jesús on porten ja set anys plantant, Salamanca-Comte Altea, Dr. Gómez Ferrer de Xirivella o Na Jordana són algunes de les demarcacions on Jesús i Javier han posat en pràctica tot el seu potencial. L'any passat aconseguiren el **ninot indultat a les falles de Torrent** amb la Falla Nicolau Andreu i fou aquest mateix any quan també obtingueren el **Primer Premi de la Secció Sisena C** amb la Falla Blanqueries de València. Però més enllà de la satisfacció de ser premiats, queda la satisfacció de poder treballar al seu costat un projecte que estarà vigent durant un cicle de la festa i del qual ens fan gaudir moltíssim a grans i menuts.

MIRIAM GARCÍA

Text → Verònica March

Miriam té 28 anys i ja triomfa amb les seues falles infantils. Ja ha guanyat primers premis, ja ha hagut de dir que no a comissions per excés de treball i ja ha obert un camí que s'augura exitós.

Prenent com a exemple les creacions de Ceballos i Sanabria, per qui se sent influenciada, Miriam **planta falles des de fa cinc anys**, quan acabà el cicle formatiu d'Artista Faller/a. Per a les falles següents ja tenia els seus primers encàrrecs, tres comissions gaudiren dels treballs de Miriam, una falla de València, una altra d'Oliva i la falla El Charco de Catarroja, el seu poble i d'on era fallera.

Si anem uns quants anys enrere trobem una xiqueta **amant de la pintura i les creacions artístiques**, en la seua falla participava activament en la construcció dels decorats per als playbacks i aspirava a estudiar Belles Arts o Magisteri. Finalment es decantà per Magisteri, cosa que ara dona un valor afegit als seus projectes, ja que coneix a la perfecció el món de la xicalla. Cursant l'últim any de carrera naixen els estudis d'Artista Faller/a i s'obri així una nova opció per a Miriam: fer falles infantils, amb la qual cosa quedaven unides **les seues dues passions, els xiquets i l'art**. "Amb este curs es democratitza una professió que fins ara només s'aprenia de pares a fills", ens afirma l'artista.

Miriam **fou una valenta i el primer any ja comença en solitari**, tot i que Guillermo Rojas i Enrique Gisbert, amb qui va fer les pràctiques, li ajudaren amb els dubtes o entrebancs que li anaren sorgint. Miriam tenia només 23 anys. "**El primer any fou un caos, una aventura**", ens confessa, però va trencar el gel amb falles amb les quals ja obtingué segons premis. A l'exercici següent se sumà la falla Albacete-Marvá de València, amb ella arriben els primer premis, ja que la falleta infantil de Miriam obté el **Premi d'Enginy i Gràcia i el Primer Premi de Secció**. Així va creixent el nombre de falles fins a arribar a les set que fa actualment, un límit que ja no vol passar per qüestió de falta de temps. Miriam és fidel a les seues comissions i continua amb aquelles que li van donar la primera oportunitat, l'any passat, amb la falla Barri Sant Francesc d'Oliva fa **triplet de premis** amb el Primer Premi, el Premi d'Enginy i Gràcia i el Millor Ninot Indultat.

El que més li agrada a Miriam és pintar, fer els detalls dels ninots i modelar. Per això els seus ninots indultats estan plens de xicotets **matisos i detalls**, i per això li agrada fer falles infantils, no aspira a fer falles grans, perquè no li ofereixen un treball tan minuciós. Al que sí que aspira Miriam és a **fer falles didàctiques**, “falles amb les quals els xiquets i xiquetes puguin **aprendre coses**, una combinació que de vegades no és fàcil i que artistes com Sergio Amar o Ceballos i Sanabria fan molt bé”, ens diu Miriam.

En els seus anys de treball Miriam nota que ha evolucionat en les formes i modelats, va provant noves coses i va aprenent, i eixa evolució la nota sobretot en la pintura, “ara faig detalls que abans no feia”. Les seues assignatures encara pendents són qüestions més organitzatives o de pressupostos, saber què poder invertir en cada treball i calcular el temps que poder dedicar-li. A més ara també inclou al seu planning ninots personalitzats que li van demanant per a regals o altres menesters. En els mesos previs a les falles Miriam ha de contractar de vegades algun autònom que li ajude, tot i que compta amb el **recolzament total de la seua família**, que acudeix diàriament al taller a escatar, emparerar o el que faça falta.

Miriam té un llarg recorregut per davant, no li importaria algun dia fer escenografies per a algun gran espectacle, i altre dels seus reptes seria plantar en la Secció Especial de València, un objectiu que ella encara veu a molt llarg termini. Jo estic segura que ho farà. En l'actualitat Miriam té el seu taller a Païporta, on viu i d'on és fallera. Un orgull tindre una artista així al meu poble.

RAÚL, GARCÍA PETURSA

Text → Raúl García

Raúl García Pertusa, nascut a la localitat d'Elda, s'ha consolidat en els últims anys com un dels artistes alacantins en monuments infantils més reconeguts. Pertanyent al Gremi d'Artistes d'Alacant, als seus 33 anys ha aconseguit fer-se lloc en les diferents poblacions de la Comunitat Valenciana, i és que la progressió com a artista ha anat augmentant amb el pas dels anys.

Raúl va eixir dels tallers de Joaquín Rubio, mestre del Gremi d'Artistes d'Alacant, al qual té gran estima i sempre mira amb respecte i admiració la seua persona. Des de ben xicotet va començar la seua habilitat creant maquetes a base de furgadents i plastilina junt amb els seus familiars, en especial el seu germà. Als 12 anys va entrar al taller de Joaquín, i **va aconseguir realitzar la primera falla infantil als 14 anys** per a la Falla GranAVINGUDA d'Elda l'any 2000. I no va ser fins a 2006 quan Raúl ix del taller de Joaquín per a emprendre la seua aventura en solitari i entrar en el Gremi d'Artistes d'Alacant, l'examen del qual va ser la falla infantil de la Falla L'Estació d'Elda en la qual va obtindre un tercer lloc, però va ser en 2015 quan es va examinar per a mestre major amb la Falla Adulta de L'Estació d'Elda.

Prompte començarien a eixir-li projectes per a la ciutat d'Alacant, en la qual va aconseguir posicionar-se gràcies a la confiança de la Foguera Foguerer Carolines, i posteriorment fer el salt a la província de València i Castelló, destacant les ciutats de Sagunt i la capital del Túria.

En escassos anys es pot veure com Raúl **ha evolucionat quant a modelatge, pintura i detalls...**, encara que cal veure la seua trajectòria i l'evolució dels seus monuments. Es pot veure clarament els seus canvis en l'evolució dels monuments plantats en la Foguera Ángeles Felipe Bergé, en la qual es pot observar com les prioritats d'aquest artista anaven evolucionant fins a aconseguir una hegemonia en el resultat final dels seus monuments. Primer va començar amb un clar canvi de modelatge, en la qual **cal destacar el tracte dels pèls dels diferents ninots** creats, així com l'equilibri dels monuments cada vegada més airejats i donant-los una sensació de moviment difícil de crear.

“Melindrós” com ell sol, no hi ha *plantà* en la qual Raúl no mire la seua obra vint vegades una vegada acabada i amb **mil retocs mentre la revisa**. Si en alguna cosa destaca és per un acabat excel·lent en les seues obres, en les quals les juntes de les diferents parts del monument són apreciables, cal ser molt expert per a saber on estan. És capaç de tornar a massillar i pintar un ninot al complet si s’ha trencat o ha rebut un colp. Últimament, el que més destaca de Raúl és **el gran colorit** que posa en les seues obres, així com la seua composició, ja que crea obres cridaneres i divertides capaces de cridar l’atenció als més xicotets de la família, complint així un dels objectius més clars dels monuments infantils.

Persona amb les idees clares i que visualitza en la ment tot el que es proposa, **idealista i somiador**, així i tot inconformista i amb ganes de superar-se any rere any ja siga en fogueres o en falles. El seu objectiu, com tot artista, és arribar al nivell més alt a Alacant i València, que esperem que en un curt termini ho aconseguisca, ja que el seu esforç i la seua dedicació van en la direcció correcta per a aconseguir l’èxit.

SERGIO GÓMEZ

Text → Hugo Morte

Parlar de Sergio potser siga un atreviment i una gran responsabilitat. Malgrat el seu amplíssim *curriculum vitae* faller i foguerer, estem davant d'un dels artistes més guardonats del moment, que també destaca com a gran persona i pare de família.

Podem dir que l'artista alacantí compleix el seu XXV aniversari, ja que el 1995 comença com a escultor al taller de Pepe Gutiérrez i el 1996 desenvolupa la part de fusteria al taller de Jesús Grao. Però si hem de destacar una característica de Sergio, és el bon tracte que fa de la pintura, les seues línies fan gaudir d'una cromàtica i precisió espectacular en els ninots i les seues falles.

Ha fet de tot, falles, fogueres, portades i fins i tot una decoració d'un conegut restaurant a Villena.

El 1998 va plantar la seua primera foguera infantil a la comissió de San Fernando i tan sols cinc anys després, l'any 2003, planta a la secció especial amb la foguera infantil del Port d'Alacant i guanya el primer premi per primera vegada. Èxit que va repetir amb la mateixa comissió el 2011.

L'any 2004 planta la seua primera falla infantil amb la Falla Jardinet de Gandia en categoria especial i obté un quart premi i, a la falla Gran Avinguda d'Elda, obté la millor crítica internacional.

El 2011 dissenya el projecte i la pintura de la foguera adulta, Port d'Alacant de categoria especial.

Ha obtingut més de vint primers premis en diferents seccions de moltes poblacions de tot el territori valencià, de les quals destaquem els primers premis de la Secció Especial i Millors Falles de Sagunt els anys 2014, 2015 i 2017 amb la Falla El Palleter. Millor Falla de Gandia i primer premi de la Secció Especial els anys 2015, 2017, 2018 i 2019 amb la Falla Vila Nova.

Té ninots indultats per tot arreu de la Comunitat Valenciana. Els anys 2012 i 2013 a Sant Vicent del Raspeig, a Elda l'any 2013, a la capital del Camp de Morvedre els anys 2013, 2014 i 2015 amb la Falla Plaça Rodrigo i dues vegades amb la Falla El Palleter, l'any 2017 a Gandia i el 2018 li indulten del foc, a la seua terra, Alacant i València, un total de nou ninots.

Cal destacar que és l'artista de la foguera infantil oficial d'Alacant des de l'any 2014 fins a l'actualitat, un total de set anys consecutius.

Parlar de Sergio és parlar d'un referent en el món foguerer i faller.

MIGUEL HACHE

Text → Elena Muñoz Carrascosa

Cotó, sensibilitat, dolçor, eteri,
fragilitat, elegància, neteja de
formes, somnis, volar, núvols...

Cotó de sucre pareixien eixos núvols que em rodejaven dins l'avió que em transportava a Londres a passar les vacances. Vaig tancar els ulls i em vaig deixar portar pels pensaments, d'eixa forma les dos hores de vol serien més amenes. Núvols, cotó, eixes imatges em van evocar Miguel Hache, les seues falles, els seus ninots, les seues aquarel·les, imatges etèries que són pinzellades de bon gust, elegants. Darrere d'eixes figures d'aparent senzillesa s'amaguen els més mínims i íntims detalls. Em pareixia veure les ovelles del Petit Príncep¹ botant a través dels núvols units per fils² invisibles a la meua memòria.

Eixa memòria que em va traslladar a la primera vegada que vaig visitar el seu taller, en la qual hi havia constel·lacions de materials que s'acabaven transformant en els més delicats objectes, personatges, animallets que eren ninots i que irremeiablement acabarien al foc purificador del 19 de març.

1. Falla Municipal Infantil 2018.

2. Falla Infantil Na Jordana 2019.

2.

3.
10

4.

1.
8

5.
10

6.

7.

Miguel Hache em trasllada a la meua infància i a la de Blanca (la meua filla), **els seus treballs són d'una tendresa difícil de descriure**, imatges que no es poden tocar i que sembla que s'esvairan per la delicadesa d'un treball ben fet.

Torne a tancar els ulls i em trobe amb "Ser" i "Conéixer"³ amb la sensació de veure volar entre els núvols Prometeu ja alliberat. Eixos núvols de cotó que em fan pensar en Miguel Hache i el seu treball, i que tan sols ell els podria materialitzar.

3. Falla Gran i Falla Infantil Mossén Sorell-Corona 2019.

MARIA JIMÉNEZ

Text → Marta Querol

María Pilar Jiménez potser
no ho sàpia, però té nom de
fallera major de València.
Almenys es pronuncia igual,
perquè el de la María Pilar que
hui m'ocupa s'escriu amb "j"
de joventut, de judiciosa, de
jabata.

Encara que no era fallera de comissió, sempre ho va ser de cor i aprofitava qualsevol oportunitat per a anar a veure falles abans que cremaren la nit de Sant Josep. No és gens estrany, perquè des de xicoteta les seues aficions eren dibuixar, pintar i modelar, disciplines que són part essencial de les falles.

Tan clar ho tenia, que **eixa afició infantil va madurar fins a voler fer-ne la seua professió**. Es dedicaria a una cosa que tinguera a veure amb la pintura i el modelatge. Fins i tot es va traure el títol de tatuadora, un art de precisió i paciència.

El seu primer pensament va ser fer Belles Arts. Però tot just acabar el Batxillerat es va assabentar que feia poquets anys que s'havia creat el grau superior d'artista faller i va voler fer-lo. No era una opció fàcil, però va emprendre el repte amb la major il·lusió i, una vegada dins, va saber que era al que es volia dedicar.

De gener a abril de 2018 va començar a trencar la mà com a auxiliar tècnic en un taller tan reconegut com Cap de Suro. Va realitzar dissenys i estructures, i va participar en el muntatge de les escultures. Allí va poder escatar, pintar, envernissar... Consolidar el que havia après i deixar volar la seua imaginació. També es va emprar a fons en el treball dur, en la càrrega i descàrrega de peces, en el muntatge. **La falla és art, és construcció, és equilibri, és esforç. I Maria Pilar ho ha après des de baix.**

I al taller de J. García, a més de les tasques d'escatat, pintura i envernissat, també practicà costura, realització de calçat i complements en ninots.

A poc a poc ha conegut en la pràctica tota la varietat de tasques que aquest increïble art uneix i, després d'uns pocs anys des que va prendre aquella decisió de convertir-se en artista faller, ací la tenim, fent la seua primera falla.

La motiva veure la il·lusió en la cara dels xiquets, crear una història per a ells a partir d'unes idees, que intenta que siguin **educatives**, i que acaben prenent forma en un monument infantil. Amable, serena i empàtica com és, a través de l'art vol transmetre un missatge, que la falla aporte valors dels que no moren quan la falla crema. Fins ara, només ha presentat una falla i tracta sobre la contaminació marina, els plàstics, el fem... Un tema del qual tots hem de prendre consciència. **Aprendre, conscienciar, somiar i divertir, són els pilars que la inspiren.**

Si haguérem de destacar una característica en la seua obra, tal vegada seria el **mim en els xicotets detalls**. Perfeccionista com és, en les seues obres d'art efímer té cura de cada figura com si fora única. És la que marca la diferència.

Tot el procés, des de la concepció del dibuix inicial fins a l'última pinzellada, li pareix una experiència meravellosa. El seu gust pel modelatge ho demostra utilitzant una gran varietat de materials en les seues creacions, no sols el suro. Utilitza un tipus d'argila especial per a fer figures de fantasia com gnoms, fades, donyets... Aquest món imaginari que pobla la ment dels xiquets i de Maria Pilar Jiménez, que encara conserva molt de la xiqueta que va ser i que ara plasma en l'exercici de la seua vocació: la d'artista de falles infantils.

ANA LÓPEZ

Text → Lucía Andrés

De mare extremenya i pare manxec, Ana López Martín va nèixer a Castelló en 1982. De xicoteta li encantava passar hores i hores dibuixant, pintant figures d'escaiola o fent maquetes. Les falles no formaven part del seu entorn i, per tant, en aquell moment no podia imaginar-se que es convertirien en una cosa que canviaria la seua vida.

El primer punt d'inflexió com a artista li arribaria a l'institut. El destí va voler que es quedara sense plaça per a Mitjans Audiovisuals i que Disseny es convertira en la seua assignatura opcional; **una assignatura que, definitivament, li va canviar la vida**. El seu professor, l'escultor Alberto Falomir, li va transmetre que hi havia un immens món de possibilitats dins del disseny.

Encara que la seua nota mitjana a l'institut fóra un 8, va decidir no anar a la universitat i estudiar a l'Escola d'Art i Superior de Disseny. En 2002 va finalitzar el mòdul superior de Disseny de Paviments i Recobriments Ceràmics. Va realitzar un màster de Gestió de Disseny i Màrqueting l'any 2003 i un any més tard va presentar el seu projecte final de cicle.

Finalitzats els seus estudis es va incorporar a la vida laboral treballant en els departaments de disseny i màrqueting de distintes empreses del sector del taulellet.

El segon punt d'inflexió d'Ana López arribaria en 2005 quan coneix a qui, uns anys més tard, es convertiria en el seu marit, pare dels seus fills i company de treball: Sergio Musoles. L'any 2006, Sergio li va demanar que fera **l'esbós de la Falla Ceramista Ros** de València, i aqueix va ser el principi de la unió professional de Musoles, artista faller de Borriana, i López, dissenyadora professional. Ana López declara que va arribar a pensar que mai podria mantindre una conversació sobre falles i, no sols ha aconseguit parlar de falles, sinó que ha arribat a ser part important de la festa.

Ana es va incorporar al taller de Musoles exercint les labors de disseny, en especial a nivell informàtic, i s'ha pogut veure el seu treball en falles de València com ara Pintor Salvador Abril-Peris i Valero *El Quarantahuit*, Ceramista Ros-J. M. Mortes Lerma, Dr. Serrano-Carlos Cervera-Clero, Gayano Lluch o la Falla del Regne, així com en altres poblacions, cas de Borriana, Torrent i Païporta, i en les Fogueres d'Alacant.

El tercer i l'últim punt d'inflexió arriba en 2014 quan se li proposa plantar la seua primera falla infantil. "Ni de conya", aqueixa va ser la seua primera reacció, però més tard no sols va accedir-hi, sinó que es va convertir en el treball del qual està més orgullosa.

Ana López es va convertir en artista fallera infantil l'any 2015 amb la Falla *Xut Garabís* per a la comissió de la Falla del Regne, Regne de València-Duc de Calàbria, i aconseguí el tercer premi de la Secció Segona. Tan contents van quedar amb aquest debut tant la comissió de Russafa com Ana López, que *Arribarem a Temps?* va ser plantada en 2016 per a convertir-se en la seua segona falla infantil, amb la qual aconseguí el primer premi i el segon d'Enginy i Gràcia també de la Secció Segona.

Després d'un parèntesi pel que fa a falles infantils, va tornar a la Falla del Regne en 2019 per a fer-los somiar amb *Mare, vullc una mascota*. Els premis obtinguts van ser un segon premi i un primer d'Enginy i Gràcia, novament en la Secció Segona.

Ana López Martín és inspiració com a dona i treballadora. La seua imatge amb la mona del taller de Musoles en les distintes places on planten és més que habitual. En 2016, embarassada de quatre mesos, va plantar no sols la seua segona falla infantil, sinó que també la resta de falles del taller. El xicotet Pau Musoles López va plantar un primer premi amb només quatre mesos i la gran Ana López Martín va guanyar el major dels premis: ser mare.

Dona, mare i artista. Un exemple. Una sort per a la professió més bonica del món.

MARINA MARÍN

Text → Sebas Marín

La major de dues germanes,
valenciana i amb caràcter.
Marina Marín ha estat formada
fallera i esdevingué artista.
Va estudiar Belles Arts a la
Universitat Politècnica de
València, on l'equip de rugbi li
va fer de teràpia i de relacions
humanes.

Una **educació no formal** en campaments, intercanvis i diferents viatges complementen el currículum, que va començar al Cervantes i va arredonar al Lluís Vives, en plena Primavera Valenciana lluitant per la qualitat de l'ensenyament.

Parlem d'**una de les artistes més joves** que encara no ha despuntat en solitari, però que coordina els recursos humans de la seua comissió per plantar falles més que dignes.

Va ser en 2015 sense haver acabat la carrera quan va fer comboi per plantar, amb la comissió del Botànic, la seua primera falla infantil. Va ser al següent exercici quan va fer el pas a fer falles grans.

Fallera des de ben xicoteta va fer del casal un lloc de reunió de totes les amistats, on ja **va començar a crear i a participar, a viure i a fer falla**. El **treball en equip** ha estat la clau dels diferents projectes, on ha coordinat l'esforç de diferents perfils col·laboradors com ara periodistes, enginyers, filòsofs i companys de les belles arts.

Sembla que parlar d'artistes fallers és parlar de premis de falla, i Marina en té de col·lectius (no oblidem que planta en nom de la comissió) i d'individuals. Com a falla, els **dos últims primers premis del concurs de falles innovadores i experimentals** de la ciutat de València, així com el tercer de la falla infantil l'any passat, situen la comissió de Borrull Socors, amb ella al capdavant, com a referent d'estes falles. Respecte a l'aspecte individual, van ser les mateixes falles les que li van donar alegries al presentar-les com a projecte de fi de grau (les cadires de 2018 #a100ir #a100art) i el de fi de màster (any 2019 i les portes; #ab100s, #pre100s #inNO100s).

El denominador comú de les dues falles potser siga l'**arreplegada de materials reciclats** dels contenidors de València, que s'esdevingué en dues falles ben comentades, amb estructura de fusta i ànima d'innovació. Un **tornar a l'essència de les falles**, per innovar en este món tan continuista. Potser no, i estes dues falles i les anteriors només tinguen en comú treball i dedicació per la festa, la crítica i les ganes de canviar el món, faller i no faller.

Potser siga este fet substancial a la figura d'una persona dedicada a l'art. Potser siga això, allò que Marina Marín projecta en les seues obres.

JULIO MONTE- RRUBIO

Text → Iván Esbrí

La vida privada de Julio Monterrubio el va portar a establir-se a primeries dels anys 70 a Alzira, on de la mà del seu exsogre Julio Íñigo Blasco, mític artista faller de la Ribera, s'introduí en el món de les falles pintant peces al taller del borrianenc Vicent Tornador, si bé el seu primer mestre va ser Ramon Primo Ferri, artista alzireny que aleshores vivia un moment pletòric a les principals poblacions falleres de la Ribera, la Safor i la Marina Alta.

A finals de la dècada, per completar la formació en l'art de fer falles (escultura, modelatge, fusteria, pintura) va traslladar-se a València als obradors de Josep Pasqual Ibáñez, *Pepet*, primer, i Josep Martínez Mollà posteriorment. Julio Monterrubio va tindre en aquests tallers un primer contacte amb la **Secció Especial de València: va viure l'envergadura, l'exigència i la competitivitat de la categoria**, ja que els dos Mestres eren els artistes més destacats d'aleshores.

El 1980 signà, gràcies a Miguel Santaaulalia, la seua primera falla, *Les temptacions*, per a la comissió Mendizábal-Godella de Burjassot. Amb una altra falla a Mendizábal (1981) i dos falles més al Camí Nou d'Alzira (1981, 1982), Monterrubio va presentar-se amb molta tenacitat a Convent de Jerusalem-Matemàtic Marzal, una demarcació amb tradició que li donaria la projecció necessària a la seua carrera encara incipient. Tanmateix, el projecte va veure's truncat per la Pantanada de Tous a l'octubre de 1982. Així, hagué d'improvisar una falla per a debutar en Secció Especial amb el lema *Les riuades*, el 1983. Per al 1984, recuperà el projecte arruïnat per les aigües: *Tornar a començar o D'il·lusió també es viu*. En Convent de Jerusalem es va quedar fins al 1986, on destacà pel segon premi a *Tots per a un i un per a tots* (1985).

Després d'un parèntesi en el qual plantà a Alzira (Caputxins, Camí Nou, Pintor Andreu) i Dénia (Baix la Mar), de la mà del seu fill Julio Sergio retornà a València a Espartero-Ramón y Cajal, comissió per a la qual feu les falles grans i infantils *El somnis dels xiquets* i *Contes* (1990), *Carnestoltes* i *València* (1991), aquestes **primer premi de Secció Especial Infantil i Primera A de les grans**.

Però fou amb *Caceres*, per a la Plaça del Pilar (1992) que Julio Monterrubio **es catapultà per sempre amb el primer premi de la Secció Especial**. Monterrubio –i Julio Sergio– apostà per una estètica basada en formes estilitzades traçades sobre plans rectes i angulosos, que es ressaltaven amb una paleta de colors pastel en tonalitats càlides i fredes. *Caceres* encara fou obra seguint la tècnica del buidatge en cartó pedra, però a partir d'aleshores ja començà a introduir el poliestiré expandit com a material de treball.

Fins al 2004 va plantar a la Plaça del Pilar falles hui mítiques com *Fora de la llei* (1996), *Això diu que era...* (1998), *Ball de màscares* (1999), *El somni d'una nit d'estiu* (2003) o *Les velles Belles Arts* (2004). Aquests monuments s'alternaven amb períodes *de descans* que l'artista aprofitava per plantar falles infantils en Camí Nou, Exposició-Misser Mascó, Cuba-Buenos Aires i Ceramista Ros-José María Mortes Lerma, on aconseguí notables èxits.

Des del 2006, la seua signatura va vincular-se a Nou Campanar, comissió en la qual **no cessa el degoteig de premis de falles infantils** amb *Cançó de bressol*, *Carrusel d'emocions*, *Jardí Botànic*: *"IMAGINE..."*, etc.; i grans com *Esta falla té molta tela!* (2009).

Regne de València-Duc de Calàbria, Mercat d'Alzira, Espartero, Mestre Gozalbo-Comte d'Altea, Bayer-Els Antigons, Port de Silla, París-Pedreria i sobretot Duc de Gaeta-La Pobla de Farnals (*Degustació d'arrossos*, *Despertà en la primavera*, i *Konnichiwa! El Japó de Mizuki*, *Fills de la Lluna*) van ser les demarcacions testimoni dels seus últims treballs, rubricats amb importants premis. La mestria de Monterrubio va confirmar-se amb el **primer premi de la Secció Especial** per a *Eterna seducció*, a l'Antiga de Campanar el 2017. **Julio Monterrubio acapara en total 16 primers premis de Secció Especial de València (6 grans, 10 infantils), més tots els aconseguits a Alacant, Alzira, Burjassot, Dénia i Silla.**

La temàtica dels seus monuments no està lluny d'allò que es considera objecte de crítica i sàtira per part de la falla com a gènere artístic costumista: la política i la corrupció, l'educació, la vida familiar, les modes, etc., temes tractats sota una idea més general com la mateixa festa de les Falles, les cultures estrangeres, la música, la botànica, la literatura, les arts o el calendari estacional.

Julio Monterrubio és creador d'una escola d'enorme transcendència de la qual no pocs artistes fallers es senten deixebles. En la festa de l'1 de Maig de 2019 **va rebre la Medalla d'Argent del Gremi Artesà d'Artistes Fallers de València** amb motiu de la seua jubilació.

DAVID MORENO

Text → Alejandro Lagarda

En un principi, David Moreno no volia dedicar-se professionalment a les falles, en ser conscient de les dificultats que comporta tan particular món artístic.

Llicenciat en Ciències de la Comunicació — especialitat en Publicitat i Relacions Públiques—, prompte va acceptar que eixe no era el camí més adient per tal d'expressar la seua creativitat. No obstant això, la seua formació en el món de la publicitat ha marcat un dels eixos fonamentals en la seua carrera: la cuidada comunicació que ha fet dels seus projectes. Tant a nivell de difusió com de documentació. Posteriorment, va cursar estudis en Belles Arts, tot i que ja col·laborava en l'àmbit faller dissenyant i modelant per a Javier Fernández. Cada any de la seua carrera ha estat un veritable repte en què **no ha mostrat mai una línia creativa constant o tancada**. El desig de controlar la pràctica totalitat del procés lliga amb la seua llibertat de tria, que ha establert unes pautes a les quals no pensa renunciar a l'hora de treballar. No és d'estranyar, en un artista que es considera autodidacta i que, com tants altres, es va iniciar en les falles des de ben menut com un joc que va evolucionar fins a realitzar falles d'una manera més elaborada en el seu institut. Després, va passar a col·laborar en tallers i en comissions fora de València, plantant finalment en la **Secció Especial Infantil del cap i casal per primera vegada en 2003 per a l'Antiga de Campanar** i sempre amb les figures de Julio i Julio Sergio Monterrubio, José Luis Santés, Alfredo Ruiz i Paco López Albert com a principals referents i influències.

Tot i haver desenvolupat una “cal·ligrafia” i un estil recognoscibles, la manera de plantejar els diferents projectes parteix de la inquietud per complicar-se les coses a cada exercici. Analitzant de manera general la seua carrera —sobretot en secció especial— aquesta es caracteritza pel contrast absolut. Tant en allò immediat —figuració, forma i color— com en allò menys assumible pel públic però extremadament complicat per a l’artista: la composició que, amb l’elaboració escultòrica, són els dos punts forts de les seues falles, sense trencar per complet les convencions del format-falla.

La seua labor en el modelatge és complexa, detallista i metòdica. Aquesta forma de treballar **fa que els seus ninots posseïsquen personalitat** sense necessitat de la “vida” que per a altres artistes suposa l’aplicació del color. Com el mateix artista afirma: “al meu taller s’empapera amb *bastonets de modelar*”. El treball escultòric en les seues obres és tan complet que les peces podrien funcionar sense pintura. D’altra banda, el contingut i el desenvolupament dels temes en les seues falles —encara que sempre diferents pel ja assenyalat gust pel repte constant— es caracteritzen per un component líric o malenconiós, que requereix d’uns coneixements i d’una predisposició per part de l’espectador. Els mons de les seues falles quasi sempre es vinculen amb les altres realitats i mai ens parlen d’allò quotidià o més pròxim. Lemes com “Metamorfosi”, “Equinoccio”, “Un somni”, “Utopia” o “Nocturna núm. 2”, donen bon compte d’aquest fet. La falla com a portal per al joc de la imaginació.

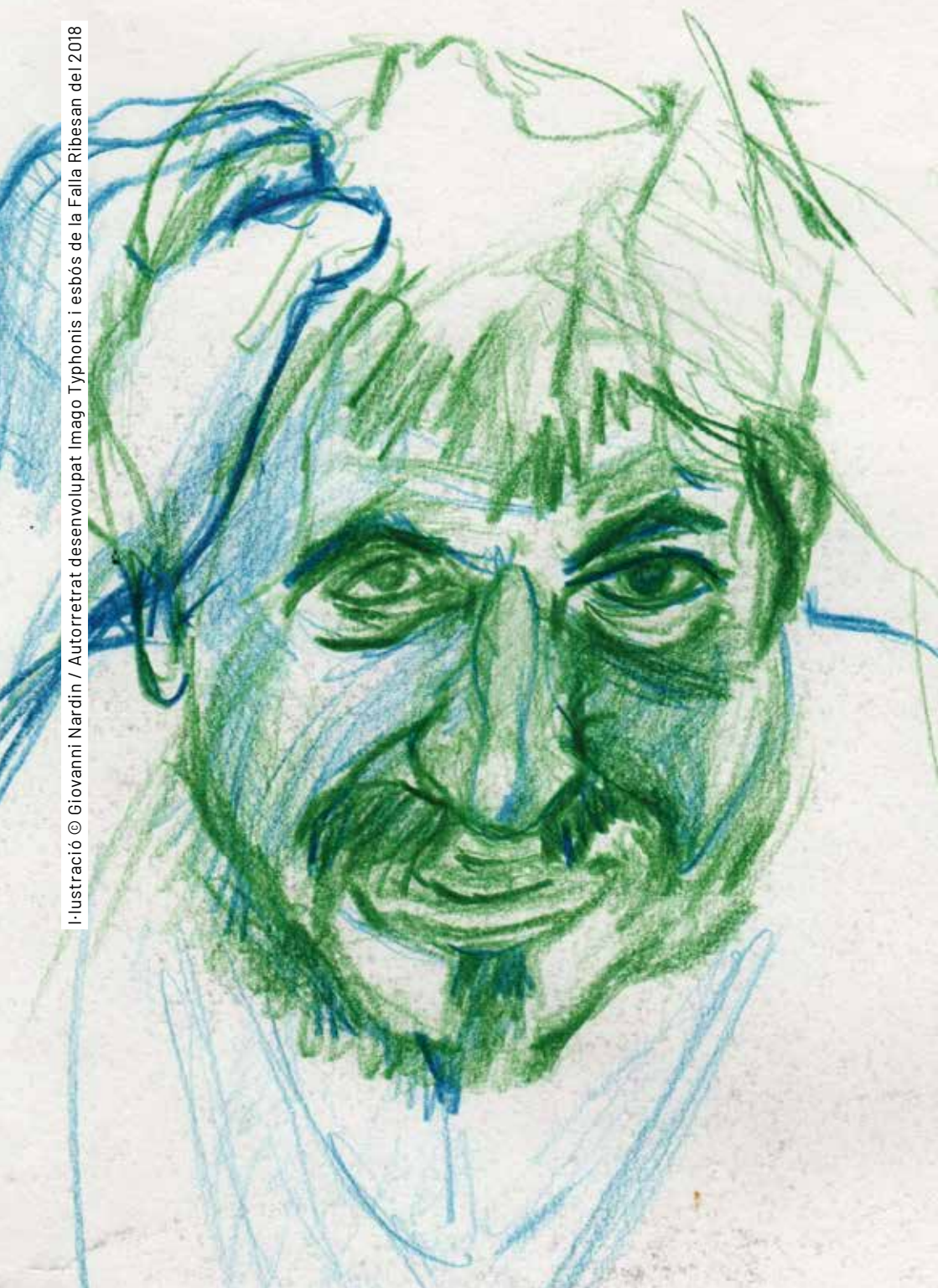
GIOVANNI NARDIN

Text → Anna Ruiz

“La il·lusió és sempre un encaminament cap a allò que la suscita o desperta, i qui la sent s’orienta cap aqueixa realitat, sense que siga obstacle la seua llunyania o improbabilitat, o les dificultats que el separen d’ella.”

Julián Marías va escriure un breu tractat sobre la il·lusió on apareix aquesta definició dalt citada i jo crec que és amb la que podem començar a parlar de Giovanni, més que res perquè crec que en té de més, d'il·lusió, encara que de vegades ell ho dubte, i crec que **això el fa especial** o, si sona estrany aquest adjectiu, podem substituir-lo per **singular**. I ho dic perquè és una **persona entusiasta** tant cap a les persones, és a dir, que té un tracte no prejudiciós i per tant sincer, i cap al seu treball, la seua manera d'abordar-lo. És a dir, que a tot s'enfronta amb il·lusió i crec que aquesta fa falta per a la vida d'artista per precària i complexa.

Aquesta il·lusió que ell creu haver perdut o creu que li escasseja es percep ja en el tracte amb ell. Qualsevol que l'haja conegut es troba davant d'una **persona curiosa, amable i atenta, disposada a aprendre i escoltar**. De vegades sembla que vulga menjar-se el món i pot semblar fins i tot superb, però és a causa de l'energia que és capaç de generar quan alguna cosa li interessa. Malgrat la seua actitud de vegades il·lusa, que no amb il·lusió en aquest cas, no lleva que tinga el seu caràcter o siga testard, però en principi sempre creu en qui té davant o el que té davant, altra cosa és que després topete amb el que no esperava.

És **persistent i inconformista** en el seu treball. Enfront de l'aparent caos hi ha una persona que treballa amb seguretat en el quefer, que s'exigeix i que gaudeix amb la complexitat. Culte i extravertit **sense deixar d'estimar la soledat de la creació i de l'autoformació**. Inquiet i poc conformista, sempre sol·licit i generós, encara que de tant en tant els més propers podem trobar-nos amb "l'altre" Giovanni com a bon gèminis que és.

ÁNGEL NAVARRO

Text → Rosa Sánchez

Parlar d'Ángel Navarro és parlar de falles; és parlar de vocació, d'art i creació en mesures de 3 x 3; és parlar de vint-i-un anys de professió i de treball ben fet i és parlar de Merche, la seua esposa, el seu 50%, la seua companya infatigable de vida i taller.

Però, també, és parlar d'aquell xiquet que abans de complir els set anys i, fins i tot, abans que l'apuntaran a la que avui continua sent la seua Comissió, ja utilitzava qualsevol caixa de cartó per a realitzar falla on col·locava els seus **joguets a manera de xicotets ninots**, demostrant així la seua ja primerenca afició per l'ofici d'artista faller.

L'estiu de 1993 entra a treballar al taller d'Antonio Sánchez Navarro, taller de gran tradició i producció de carrosses, i allí com a aprenent comença a exercir diverses funcions en l'elaboració de les que desfilaran en la Batalla de Flors. Estirar cartó, empaperar, donar blanc i escatar, són les tasques que aprén durant aquest exercici al taller. Posteriorment, durant els anys de 1994 a 2000, col·labora esporàdicament al taller de Pedro Rodríguez, escatant falles infantils.

Aquests anys li permeten **conèixer des de dins el treball de taller i anar formant-se en aquest ofici** i és el 1998 quan la seua comissió, la de tota la seua vida, Sapadors-Vte. Lleó, li encarrega la realització de la falla infantil que es plantarà al març de 1999, i li dona així l'oportunitat de realitzar la seua primera falla.

Àngel en aquells moments es troba treballant per a un sector que no té res a veure amb les falles i accepta l'encàrrec i comença a construir la falla, combinant-la amb el seu altre treball, però aquest gran esforç dona un merescut resultat perquè el seu debut no pot ser millor. **La seua primera falla infantil obté el primer premi i el primer premi d'Enginy i Gràcia de la Secció Sisena.**

Per a l'any 2000 podem dir que inicia la seua carrera professional dedicat exclusivament a la realització de falles infantils i firma la realització de tres falles per a aquest exercici.

A partir de llavors comença a plantar en places com Regne de València-Duc de Calàbria, Gayano Lluch-Marco Merenciano, Gral. Fangós-Litògraf Pascual i Abad, Barri Sant Isidre, Pintor Salvador Abril-Peris i Valero, Dr. Sanchis Bergón-Túria, Lo Rat Penat, Isabel la Catòlica-Ciril Amorós, Justo Vilar-Mercat del Cabanyal, entre moltes altres més.

Àngel Navarro Falla Zapadores Vicente Lleó de 2018. Lema: A la recerca de la felicitat

Durant tots aquests anys competeix en totes les seccions del palmarés faller, inclosa la Secció Especial, i obté 169 premis al llarg de la seua carrera, i com a dada curiosa podem dir que, en aquests 21 anys de professió, ha plantat 136 falles i només 5 d'elles no van obtindre premi.

Per esmentar-ne alguns, ens quedarem amb 14 primers premis de Secció, 9 primers d'Enginy i Gràcia, 15 millors ninots de l'Exposició del Ninot, un ninot indultat per la Junta Local de Catarroja, dos ninots indultats per la Junta Local de Sedaví i dos ninots indultats pel Gremi d'Artistes Fallers de València.

Ángel i la seua dona, Merche, han sigut els artífexs de tirar endavant tot el treball del seu taller, dedicats principalment a les facetes de modelatge i pintura i, puntualment, han comptant amb col·laboradors que han reforçat el procés de creació i construcció de les seues falles, com ara Toni López, Alicia Renoir i José López Ibáñez (pintura), Vicente Francisco Lorenzo i Ramón Serrano (modelatge), Paco Torres (maquetació), Paco Hidalgo, Miguel López Monserrat, Raúl Martínez i Santi Díaz (disseny), tots ells grans professionals en les seues àrees. Però el que veritablement volem destacar del treball d'Ángel és la realització de falles que, encara sent de categoria infantil, obliguen l'espectador a parar-se, a ser curiós, a observar la falla una vegada plantada al carrer perquè és la manera que ell té per a contar-nos històries, per a atrapar-nos utilitzant una paleta de colors on mai s'ha discriminat cap gamma i unes línies en el modelatge que atrauen el xiquet i no deixen indiferent el major, creant-nos un gran impacte visual no sols amb els grans volums sinó també amb els xicotets detalls, però sense oblidar-nos que aquestes xicotetes falles van ser pensades i creades per a agradar als xiquets, que és realment per a qui van dirigides, i avui vull fer meua una de les frases més característiques d'Ángel i que defineix perfectament el seu treball: **"Recordem sempre que les falles infantils han de ser això, INFANTILS"**.

DAVID OJEDA

Text → Jaume Bronchud

David Ojeda és jove però no una promesa. Sovint caiem en l'equivocació de presentar els artistes com una evolució del que seran. I això és un error.

Evidentment en el seu camí hi haurà evolució, tendència, curs, estil i canvi. Però el que porta a aquestes pàgines la seua obra i la seua firma no és l'artista que arribarà a ser sinó el que és avui. I a hores d'ara, David Ojeda és un artista amb **vint-i-cinc falles en el seu curt capital temporal**. Cosa que deixa clar que passat i present el converteixen en un nom que es té en compte, com correspon.

Criat en una casa de tradició fallera, va estrenar estirp com a artista passant del dibuix a les falles plantades sense pretendre-ho ni buscar-ho. Va estudiar art i va trobar entre els seus llapis els contrastos que ha plasmat després camí del foc, i va trobar en el modelatge, cada vegada menys pla, tot aquest moviment que les falles li exigeixen. I tot amb una única intenció: **no deixar indiferent a ningú** escrivint línies rectes guiat pel respecte i la formació.

Viure del seu treball és el major èxit en la vida de qualsevol, també en la de David, que sí que ha sigut capaç de firmar ja un gènere propi encara que no únic. Aquestes i no altres són les seues targetes de presentació: la seua forma de donar vida als ninots i la seua trajectòria lenta, però segura i creixent. David Ojeda busca a través de les seues mans ser molt **transparent i pròxim**, del seu tracte amb les comissions naix precisament una agenda repleta de treballs que cal recordar i posar en valor.

Li agraden les falles de Joan Blanch i Javi Fernández, dos mestres de l'arquitectura infantil més efímera, i als quals de la manera més inconscient busca com a referents en sentir-se atret per l'estètica compositiva i la temàtica intel·ligent amb què aquells aborden els seus treballs.

Uns treballs que, sense dubtar-ho, matisa amb afany i esforç amb l'única voluntat que arriben al foc. No té un altre objectiu. Les falles han de cremar-se. I, això sí, abans han de contar-nos alguna cosa.

Recorda amb afecte la primera foguera d'Especial, a Carolines Altes, el premi de la qual no va acompanyar. Recorda també, amb el mateix afecte, que va ser molt criticada, però, sobretot, el que més recorda és que **no va deixar indiferent a ningú**. El seu principal valor com a artista. El seu principal objectiu.

Potser en uns anys les seues mans dibuixaran contes infantils que només tenen paraules, potser trebal·le com a caixer lluny d'un taller... Aquestes coses queden per al destí i per a aquestes pàgines com a llegat per a comprovar-ho. Però, avui, **l'evolució natural del seu treball és la de la maduresa i l'experiència**. Manté cada any el seu estil i el millor, apareixent contrastos i colors que doten les seues falles de nous camins per a descobrir. Lluny queda la indecisió dels primers anys, el seu modelatge és més variat, menys carregós i completa falles més redones. Més perfectes.

De moment, continua amb els seus llapis anant pels camins que el van dur fins ací, sense deixar de reivindicar com a necessitat per a la seua professió la formació i l'educació. "Hem d'aprendre a gestionar, a traure rendibilitat d'allò que els fallers inverteixen en els nostres treballs", es convenç. Però sap, com tots, que en més d'una ocasió entropessa a l'hora de plantar **falles que valen molt més** del que haurien d'invertir els mateixos artistes.

La seua voluntat és clara: "Sempre busque trobar alguna cosa diferent i proposar coses que no s'hagen vist abans". I per aquest camí continua anant sense por d'arriscar ni pressionar-se pels premis, més enllà de la il·lusió de la comissió que va apostar per ell...

La cosa bona del llapis és que s'esborra. Però no és Ojeda home d'esborradures, d'esborralls ni de desfer el que s'ha dit... O el que fa.

REYES PE

Text → Ricardo Ruiz

Delicadesa, refinament, imaginació o somni són sensacions que transmeten les falles infantils de Reyes al descobrir-les i transitar-les acuradament. Si ens submergim en elles, quasi som capaços de tornar a mirar amb els ulls innocents d'un nen, aquells que tenen encara tot un món fantàstic per descobrir.

Els relats que ha construït al costat de Miguel Hache els últims anys conformen hui un estil propi, que s'ha confirmat en els encreuaments de Cronista, Palleter, Malvarosa, Ajuntament o Na Jordana. De Patraix a Olivereta, **els seus tallers de treball són espais caòtics** on s'apilen materials, colors, pintures, teles, pinzells i formes que **acaben construint relats** i quimeres fantàstiques de manera única i extraordinària, fràgil, sensible i tendra.

D'aquest duo jove i talentós, **la principal aportació de Reyes és el treball en la vestimenta**, tret característic i inherent de les seues obres; la precisió en la millor elecció de les teles. Al seu taller, la melodia la conforma el trontoll de l'*Alfa*, la vella màquina de cosir que ressona mentre ella cus amb retalls de roba les peces que acaben vestint de manera precisa tots els racons; textures, colors i patrons que engalanen acuradament i a mida cada ninot.

La seua formació en la fotografia, el disseny de moda i l'escultura, una forta influència cultural del cinema i la música, junt amb els seus treballs vinculats al teatre i les arts escèniques, conflueixen en una personalitat que uneix la **potència conceptual i la precisió del treball** a mà, molt personal, que elogia el detall i la petita escala. Així, Reyes es nodreix d'estímuls i referències que analitza en la seua realitat diària i que acaben inundant les parets del seu taller i acompanyant-la durant tot el procés creatiu, periòdic, intens i efímer que exigeix el món faller. D'esta manera, totes les seues experiències i la seua trajectòria es mostren conscientment enfocades al **creixement personal**, sota un sentiment reiteratiu de superació.

Nous reptes s'obrin aquest any en el seu viatge, que comença el seu camí de forma individual, per oferir-nos, en les places i els carrers de València i els seus pobles, el millor d'ella, allò que exigirà també el millor de nosaltres mateixos.

MARIO PÉREZ

Text → Josep Vicent Marco

Possiblement Mario Pérez és un dels artistes més valorats en el panorama de les falles infantils. Ha sigut llarg el camí per a aquest jove autodidacta. Llarg perquè des de molt jove la seua passió era la de ser el que hui és: un reconegut artista faller.

En els anys 2005 i 2006 col·labora en les plantades de les falles que confecciona el taller de Paco Giner, per a passar en 2007 a formar part del de Vicent Almela on, a poc a poc, aprendria tots els aspectes de l'ofici.

En 2013 firma i planta per primera vegada una falleta en solitari: la de Marqués de Montortal-Josep Esteve, de clara influència estètica del seu mestre Almela. En el seu segon any com a artista en solitari, 2014, i ja amb la independència que significa crear un taller propi, firma quatre falles infantils a la ciutat de València: Cadis-Literat Azorin, Alemanya-El Batxiller, Santa Maria Micaela-Martí l'Humà, que li ofereixen l'oportunitat de poder "competir" en una de les seccions denominades "altes" (segona secció), i repeteix en Marqués de Montortal-Josep Esteve, en la qual aconseguix ja el seu Primer Premi de Secció.

Crida l'atenció per la qualitat de les seues falles plantades, d'estils i dissenys diferents, i importants comissions comencen a tocar a la porta del seu taller: bé siga en el primitiu de la Ciutat Fallera, dels dos a la localitat de Foios, o el de l'actualitat situat a Alcàsser. En 2015 pega un passet més i firma amb Bisbe Amigó-Conca per a la Primera Secció, i al costat de Santa Maria Micaela i Josep Esteve s'afegeixen l'Antiga i Peu de la Creu com a clara mostra de l'interés per la progressió artística de Mario. Unes altres comissions també han tingut fins a hui la sort de poder fruit de les seues obres amb gran èxit: Ferros, Joaquim Costa-Comte d'Altea i Cuba-Literat Azorin (demarcacions de visita obligada en la setmana fallera) iAVINGUDA de la Malva-rosa-A. Ponz, que en 2019 li donà l'oportunitat de debutar en categoria Especial de les falles infantils de València.

Amb la devoció que sent pel seu ofici, així com pel València CF, Mario ha plantat fins a 2019 a València un total de 30 falles infantils en les quals ha aconseguit nou primers premis de secció, cinc segons i tres tercers; juntament amb dos primers premis d'enginy i gràcia, tres segons i un tercer; i un "Millor ninot de secció", de manera que cap de les 30 falles no s'ha quedat sense l'anhelat "palet". Palmarés que ratifica que aquell artista que coneguí eixint d'un taller com a ajudant, i que aguaitava el cap en el difícil món de les falles infantils amb el seu nom en solitari, ha passat a ser un dels més valorats i de més èxits pel que fa a premis.

De les seues qualitats professionals, se'n poden destacar moltíssimes, però per damunt d'elles estan les qualitats personals. Mario, treballador incansable i amb moltes ganes sempre d'aprendre, potser parega tímid i seriós en principi, però transmet la il·lusió per fer bé les coses que plasma en les seues obres... Il·lusió que comparteix amb la seua parella, Gemma, companya indispensable en la fulgurant carrera de Mario. El futur sempre ofereix oportunitats als qui s'ho mereixen, i Mario i Gemma se les han guanyat a pols a base d'esforç i dedicació. Ningú hui en dia pot discutir el progrés, la qualitat i la singularitat com a artista de Mario; i ningú que conega tant Mario com Gemma pot dir ni una sola mala paraula d'ells com a persones.

MARINA PUCHE

Text → Iván Esbrí

Marina és la tercera generació de la nissaga artística dels Puche. Amb la responsabilitat que el cognom podria suposar-li, ofereix tot el respecte als seus predecessors —el seu avi Julián Puche i el seu pare Pepe Puche— i escriu amb una cal·ligrafia pròpia les seues falles des dels vessants estètic i temàtic, fet que li ha valgut situar-se com una de les artistes falleres de referència del panorama actual, de manera que a més és una influència entre els seus contemporanis.

Els seus projectes fallers són plenament infantils, però una de les vàlues del seu art és no tenir edats, per eixe traç personal fruit d'una associació intrínseca entre la falla i la gràfica, on Marina se situa i es defineix; és a dir: entre l'escultura i les llapisseres i els retoladors. Així, tot allò que en ella és il·lustració i disseny pot ser falla (i a la inversa).

Les falles i els dibuixos de Marina Puche porten al cinema vintage; als ritmes lindy hop; al teatre de titelles i el circ; a la moda patchwork; als dinars i berenars familiars; a les emocions; o als períodes estacionals (estiu, tardor, hivern, primavera).

Les habilitats plàstiques de Marina van desenvolupar-se en ple zenit del seu pare Pepe Puche com a artista faller (pp. anys 2000); i no sols participant de forma activa en les seues falles sinó també convertint el taller patern en un lloc de treball per ella poder pintar, camp en el qual destaca amb retrats figuratius resolts amb olis, aquarel·la i acrílics.

La seua producció fallera abraça fins la data *El món de Daniela*, el seu debut en falles amb Ceballos & Sanabria (Quart-Palomar, 2011); *Algodón de azúcar* i *Volare*, en Secció Especial Infantil de València (Exposició-Misser Mascó, 2012 i 2013); *La xocolatà* (Santa Maria Micaela, 2013); *Circus-tàncies* (Joaquim Costa-Compte d'Altea, 2014); *La mar salà* (Borseria-Tros Alt, 2015); *Tinc el cor content* (Regne de València-Císcar, 2018); i en aquest 2020 fa la seua primera incursió en les falles grans amb José Latorre i Gabriel Sanz a la Falla Plaça del Mestre Arambul Sanz, de València.

Marina també ha realitzat carrosses per a la Batalla de Flors de la Gran Fira de Juliol de València, amb Premi Extraordinari Baró de Cortés: *Fades de primavera*, amb les germanes Guaita, el 2016; *El jardiner polar*, amb Ximo Esteve, el 2017; i *La caseta del jardí* i *Galopant a la Batalla*, amb les germanes Guaita de nou i la col·laboració de Manolo García, el 2019.

PEDRO RODRÍ- GUEZ

Text → José Francisco Carsí

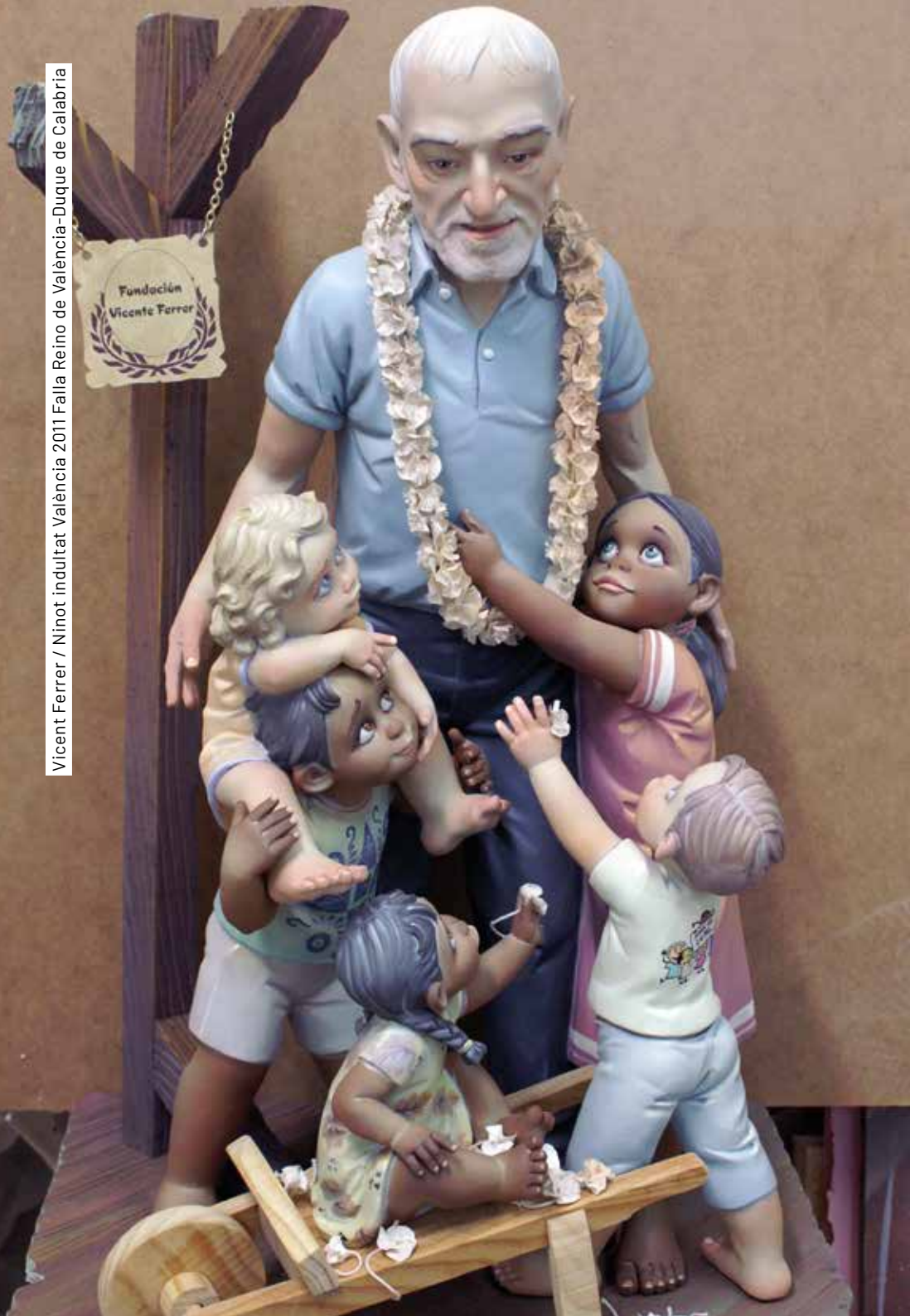
Pedro M. Rodríguez Marín (València, 23 d'abril de 1965) és un artista faller amb una trajectòria dedicada quasi exclusivament a les falles infantils. Encara adolescent, comença com a aprenent al taller dels germans Sánchez en 1982.

L'escatat, la fusteria (amb Juan Maestre Navarro), al marge d'ajudar en altres tasques de taller, caracteritzen els seus començaments. Al taller dels Sánchez coneix Pepe Latorre, qui pintava falles tant a ells com a Maestre, al mateix temps que feia falles infantils. Entre falles, el treball se centra en les carrosses, on també col·labora.

En 1986, Latorre li proposa formar taller amb ell i Gabriel Sanz. És allí on realitza la seua falla d'examen per a entrar al Gremi d'Artistes Fallers de València, en 1988. Una falla gran per a la comissió d'Arquebisbe Olaechea-Sant Marcel·lí (amb el lema "*No a la guerra*"). El ninot de l'exposició fou indultat pel Gremi, hui desaparegut.

Després de la falla d'examen, ja en qualitat d'autònom, torna al taller dels germans Sánchez, on es dedica, a partir de 1990, exclusivament a les falles infantils, sempre amb la col·laboració de la seua dona Mª José Lavara. La mateixa Sant Marcel·lí i Joaquim Costa-Borriana són les primeres comissions qui li confien la seua falla.

La seua trajectòria en les falles xicotetes viu el seu moment àlgid a la falla Plaça de la Mercé. Des de 1995 que coincideix amb el seu debut en Categoria Especial, són onze falles (1995-2005) amb sis presències consecutives al pòdium de la secció (cinc tercers i un segon premi). Plaça del Pilar, Regne de València-Duc de Calàbria (on guanya el ninot indultat en 2009, 2011 i 2013) i Ceramista Ros-Josep Maria Mortes Lerma li donen la possibilitat de continuar el seu camí en Especial, fent de Pedro l'artista en actiu amb més presències a la secció (21).

Les seues falles mostren una **gran capacitat compositiva**, la qual va saber adaptar a les restriccions de mides en 1997, una línia estètica marcada per la caricatura, una línia argumental amb molt d'humor i una atenció minuciosa pels detalls.

Els seus últims anys es caracteritzen per un **retorn a les falles grans, amb una aproximació conceptual**. Projectes personals fets per a la comissió Vall de Laguar-Pare Ferris, al costat d'on té el seu taller des de 1996. Aquestes falles li permeten fer propostes diferents, fugint del cansament i la pressió de les falles infantils, al mateix temps que és capaç de realitzar les seues idees sense més restricció que la logística de taller i la grandària.

Honest, tranquil, Pedro es considera un artista **perfeccionista, multidisciplinari** (fins a 2012 compagina les falles amb les carrosses, la pintura i la restauració al taller dels Sánchez), caracteritzat per **relacions llargues de confiança amb les comissions** (amb els exemples de Mercé o Major Moraira-Nazaret) i defensor del cartó, important font d'ingressos al seu taller amb la seua venda.

ANNA RUIZ

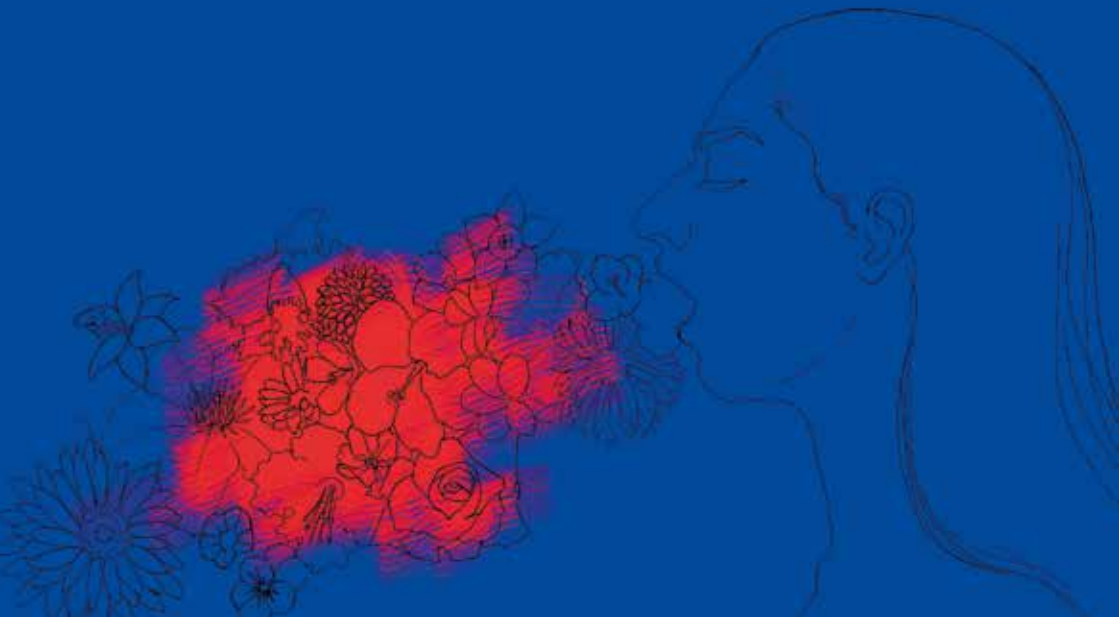
Text → Giovanni Nardin

Escriure sobre Anna Ruiz
m'és difícil ara, quan, tot i
que compartim gran part
del temps, entre treball i
Fedro, es redueix a una tasca
complicada aconseguir un
moment de distensió en el
qual compartir reflexions,
actualitzar-nos en el nostre
discurs i compartir el nostre
estat interior.

De rostre moreno, d'aspecte seriosa que marca davant de desconeguts una distància prudencial que dissimula una certa timidesa, que desapareix a poc a poc i totalment durant el treball.

De mirada profunda, bruna, que adquireix una particular llum en l'ombra d'unes celles arrufades per la concentració total.

Mirada atenta i analítica acompanyada per una gran voluntat d'algú que ha decidit des de fa temps entregar-se totalment i fer de l'Art la seua vida.

Caràcter fort i exigent, que no es conforma només amb la casualitat de fer, o la repetició d'un saber fer; **busca, analitza, mesura, analitza i decideix** el camí que s'ha de seguir, per a recórrer-lo amb constància fins al final.

Amb un discurs personal sòlid que es reflecteix i materialitza en una obra escultòrica, on **cada part fins al mínim detall està considerat i resolt** amb gust i atenció. Una obra figurativa i estètica, actual però que reuneix en si mateixa un llegat clàssic, carregada d'un contingut potent, dur, directe, a vegades irònic, no dulcificat, amb la qual aconsegueix universalitzar les seues reflexions i compartir-les generant interacció amb el públic.

GERMANS TOMILLO

Text → Xavi Serra

Rebeca Tomillo Pérez

(Alacant, 10 de setembre de 1971), llicenciada en Belles Arts per la UPV, i **Carlos Tomillo**

Pérez (Alacant, 20 de juliol de 1973), enginyer tècnic en Informàtica de Gestió per la mateixa universitat, coneguts com **germans Tomillo**, han desenvolupat des de 2008 una carrera artística amb prop de trenta falles i fogueres durant més d'una dècada.

Atrets des de ben menuts pel món de l'art efímer, visiten any rere any les demarcacions dibuixant i creant maquetes de les obres que contemplaven i realitzant esbossos i models propis. Reconeixen que les fogueres de Pedro Soriano als anys 1980 representen una gran motivació i en eixe moment **somien en la possibilitat de dedicar-se a la realització d'art efímer satíric**. Més endavant coneixen Vicent Almela, artista que els dona a conèixer més en detall el procés de creació d'aquestes obres.

De formació autodidacta, ja que no entren a cap obrador com a aprenents, adquireixen les habilitats a peu de *plantà* i visitant tallers on amerar-se de les diferents etapes de la producció de falles i fogueres. A mitjan anys 1990 realitzen un curs al Centre d'Art Espiral sota la direcció de l'artista, pintor i constructor de fogueres Waldo Iborra. En aquesta època també presenten propostes al concurs de maquetes experimentals. S'introdueixen en el món de la realització de fogueres en 2007 amb José Luis Sanchis Quilis formant el "Col·lectiu A que te plante", però **la seua trajectòria com a Germans Tomillo comença en 2008** amb el seu debut a les falles infantils de València per la comissió Ferran El Catòlic-Àngel Guimerà plantant *I tu... a què li tens por?* La seua primera foguera infantil arribarà uns mesos després per al districte Benito Pérez Galdós amb el lema *Anem de titelles*.

La trajectòria dels germans Tomillo **compta exclusivament amb obres infantils**. La seua producció artística a València s'ha pogut visitar en les comissions Luis Lamarca-Velázquez, Serrans-Plaça dels Furs, Menéndez Pelayo-Avinguda Catalunya, Salamanca-Comte d'Altea, Avinguda Campanar-Hipòlit Rovira, Garcia Morato-Yecla (actual Sèneca-Yecla) i Blocs-Platja.

Falla Infantil El Buñol (Fernando el Católico-Ángel Guimerà) any 2011

Dins de la seua obra fallera cal destacar les col·laboracions amb Vicent Almela. En 2016 la primera d'elles es dona a Garcia Morato-Yecla amb *Jo volia pintar el futur*, obra que compartia temàtica i connectava amb la falla gran plantada pel veterà artista. En 2017 planten conjuntament a Blocs-Platja *Darrere de la porta*, falla infantil que mostra les interioritats d'un taller faller.

A la ciutat d'Alacant els seus treballs han estat presents també als districtes de Carolines Baixes i Alacant Golf.

Defineixen el seu estil com **net, sense filigranes, de colors càlids i molt cridaners**. La seua afició pel còmic, i en el cas de Rebeca pel manga i per l'*anime* japonés, es veu reflectida en els seus ninots de formes redones i línies properes a l'art de les historietes. Les seues falles i fogueres, a més d'un **caràcter didàctic evident**, compten **amb un punt bandarria** que aporta diversió i connecta amb l'espectador infantil i adolescent. A més en alguns casos tenen referències a grans obres de l'art foguerer, que ensenyen sobre la història de la festa gran alacantina.

Fora de les falles i les fogueres, Rebeca ha realitzat treballs de disseny gràfic i de còmic. En 2004 guanya el concurs del cartell anunciador de les Fogueres de Sant Joan. Carlos ha col·laborat en publicacions festives aportant els seus extensos coneixements històrics en la festa de les fogueres.

GEORGI- NA TORRES 'GIO'

Text → Ferran Martínez

En el cas de Gio no escoltarem
que la seua passió per les
falles ve des de la infància
quan jugava a fer les seues
falles amb caixes de sabata al
balcó de sa casa.

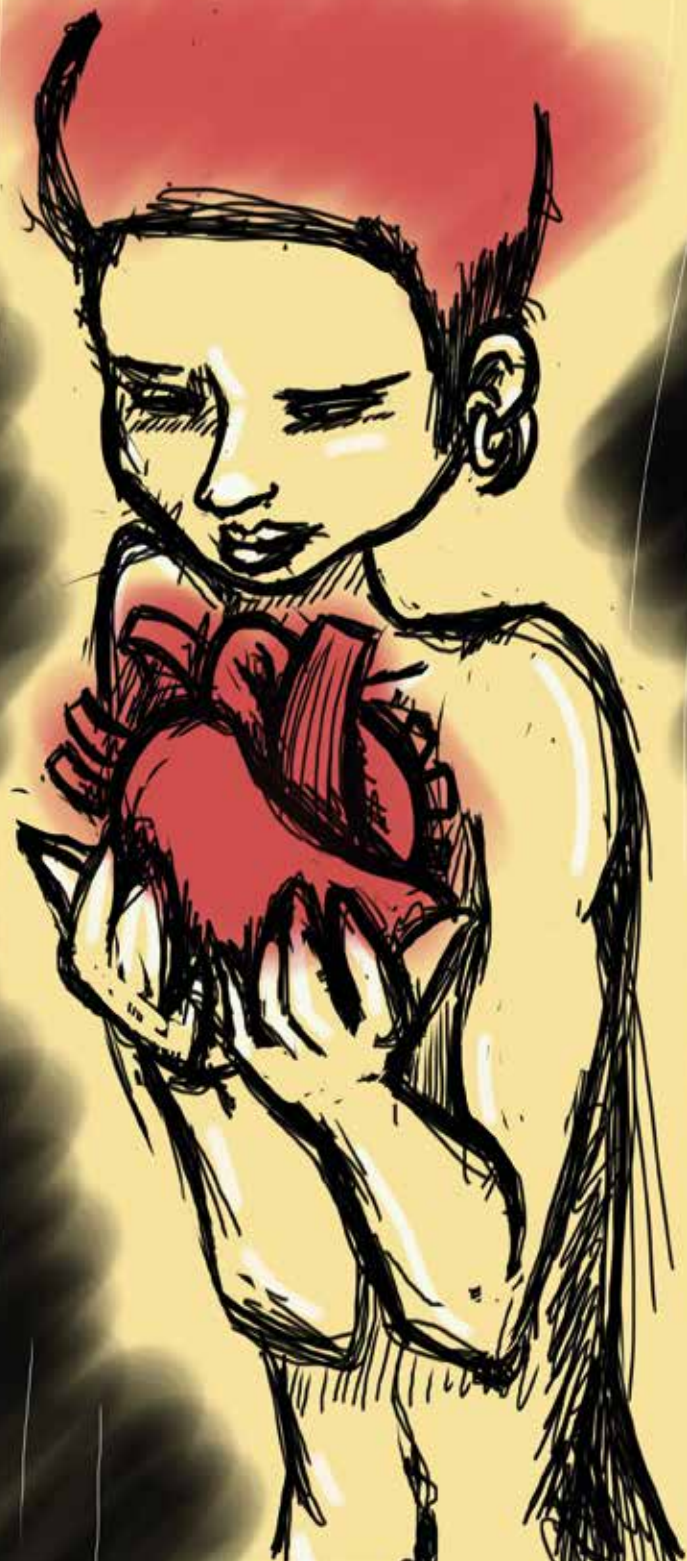
En la seua infància i joventut no coneixia de les falles més que allò que en alguna ocasió havia vist en televisió i que la veritat era més prompte poc.

Gio sempre va tindre inquietud per les arts i les manualitats, per la qual cosa enfocà la seua formació en aquesta línia en acabar l'EGB, i realitzà el grau superior de Disseny Gràfic, de manera que es formà també en il·lustració i en aerografia.

A l'Hospitalet de Llobregat creà la seua pròpia empresa, un taller de manualitats per a xiquets.

Però va ser a l'estiu de 2009 quan en un viatge a Punta Cana va conèixer Carlos, un valencià faller de Torrent, que va fer que la seua vida canviara en molts aspectes.

Després d'una relació en la distància, va arribar la primera visita a les falles el 2010 i hi quedà fascinada per tot l'art de què podia disfrutar quasi en cada cantó. La setmana fallera es converteix ja en visita obligada cada any fins que a l'octubre de 2013 decideix tancar el seu negoci a l'Hospitalet de Llobregat i traslladar-se a viure a Torrent.

Gio ja és fallera de la comissió de Cronista Vicent Beguer i Esteve de Torrent, però té clar que vol formar part de la creació de les falles, ho tenia clar des del primer any que va visitar les falles, però el seu trasllat li permetia almenys intentar entrar a formar part d'algun taller encara que fora des de la base.

Així va ser, una vegada cremades les falles de 2014 va tindre l'ocasió d'entrar a **aprendre l'ofici** al taller de Paco Real, on va conèixer la base del cartó pedra. El coneixement d'aquesta tècnica li va permetre tirar una mà en la construcció de la falla infantil de la seua comissió, que s'estava realitzant al taller de Miguel H, ja que Miguel buscava algú que coneguera aquesta tècnica. Això li va permetre conèixer una altra forma de fer falla, més d'acord amb la seua formació i el seu talent. **Prompte va sorgir la complicitat entre Miguel i Gio**, i Miguel l'animà a soltar-se tallant suro en algunes peces més senzilles. Va arribar la recta final d'*En(gat) usem*, que és el lema de la falla, i Miguel va decidir que Gio la pintara. La seua tècnica amb l'aerògraf va aportar especial frescor a la falla.

Les falles 2016 van ser la del seu debut en "solitari" amb un projecte propi en la seua comissió. *Baix el llit* es convertia en la seua primera falla mentre continuava formant part de l'equip de taller de Miguel H. Aquest mateix any té la responsabilitat d'executar el projecte que Miguel H ha dissenyat per a la Foguera Esplanada.

Les falles 2017 seran les últimes en les quals comparteix taller amb Miguel H i també les que a més de plantar *Després de la pluja* en la seua comissió ix de la seua zona de confort i planta *El diari d'Edna* en la Secció Especial d'Alzira amb la Falla el Mercat.

El 2018 decideix obrir el seu taller propi a Torrent i seran tres les falles que eixiran del seu obrador. Arriba a una de les places del cap i casal que més aposta pels artistes emergents, com és la Falla Santa Maria Micaela-Martí l'Humà, on planta *Els quatre elements*. També debuta en la Falla Sant Torquat de Sedaví amb *Els cinc sentits* i continua en la seua comissió plantant *Flow*. Debuta en solitari en les fogueres d'Alacant amb *Gats* per a la Foguera Don Bosco.

2019 serà possiblement l'any en què Gio comença a ser coneguda pel gran públic faller, ja que les seues figures en les diferents exposicions són una excel·lent targeta de visita per a mostrar el seu treball. Destaca la figura de la Falla Santa Maria Micaela, en la qual a més d'una depurada tècnica s'uneix un missatge compromés socialment i la tendresa a l'hora de transmetre. Quatre seran les falles creades en el taller. *Perduts* per a la Falla Santa Maria Micaela, *Un terròs o dos* per a la Falla Sant Torquat de Sedaví, *Iaiooo* per a la Falla Cronista Vicent Beguer i Esteve de Torrent i *Sense presses* en la Falla Corts Valencianes de Xàtiva. A Alacant planta en la Foguera Don Bosco *Pandora 2.0*.

En aquestes falles 2020 Gio fa novament un altre salt, ja que encara que seran només tres les falles que es crearan al seu taller, fa un salt important perquè arriba a la **categoria de plata de les falles infantils de València** amb la Falla Joaquín Costa-Comte d'Altea i *Sis temes*. Continua plantant en Micaela un projecte molt d'acord amb la filosofia de la comissió, *Sense murs*, i arriba a la màxima categoria a Torrent amb *Tria* en el 25 Aniversari de Cronista.

La peculiar forma de l'aparició de Gio en les falles, des de la seua maduresa personal, **venint d'un entorn totalment desconexedor d'aquestes i amb formació en altres tècniques, fa que les falles de Gio aporten aqueixa visió diferent** alhora que es poden veure tècniques distintes de les "habituals", així com falles pensades i estudiades per a transmetre al públic a qui van destinades.

IVÁN TORTA- JADA

Text → Carles Rosaleny

Quan parlem d'Ivan Tortajada hem de parlar irremeiablement de vocació. De vocació i de talent. De talent i de conquestes.

El juny de 1991 la pedania valenciana de Benifaraig veu nàixer un dels artistes que revolucionaria el panorama de les falles infantils vint anys després. Des de ben menut, Tortajada mostra una gran passió pel món de les falles, sobretot pel vessant artístic de la festa. La seua inquietud per la creació el porta a confeccionar xicotetes falles en la seua infantesa amb cartons i paper que assemblava a l'andana de casa i baixava amb una corda per cremar-les al carrer. És durant eixos anys quan les seues mans entren per primera vegada en contacte amb els materials amb els quals construiria més endavant els seus somnis.

La visita a tallers d'artistes fallers, la col·lecció de revistes de l'àmbit, els dies de *plantà* a peu de carrer, les classes de dibuix i la reproducció de maquetes de falles es converteixen en el dia a dia d'un jove Tortajada que mostra una gran convicció del que vol fer.

Esta clara vocació el porta a enfocar els seus estudis d'una forma molt determinant. Cursa batxillerat artístic, es llicencia en Belles Arts per la Universitat Politècnica de València i realitza un màster en Producció Artística a la mateixa universitat. La seua capacitat i professionalitat li permeten paral·lelament als seus estudis plantar les primeres falles infantils entre 2011 i 2013 a la localitat de Paiporta, on debuta amb tan sols 19 anys i hi guanya tres primers premis consecutius.

El format de la falla infantil li permet, per la seua mida, una immediatesa en el procés de creació que propicia que les seues creacions evolucionen ràpidament cap a una plàstica i un discurs característic propi.

L'èxit a l'Horta Sud facilita la seua arribada a València en 2014, on treballa per a la comissió de la Falla Corretgeria-Bany dels Pavesos i Jesús-Sant Francesc de Borja. Són anys d'absoluta experimentació, on posa en pràctica tot allò que ha après i assajat durant anys. Amb unes composicions arriscades i innovadores, uns guions cuidats i perfectament lligats així com un atractiu color i línies depurades, Iván suposa en eixe moment una autèntica revelació per al món de les falles. Recull premis i reconeixements que prompte el fan enfilear-se cap a la Secció Especial de les falles infantils.

De la mà de la Falla Mestre Gozalbo-Comte d'Altea, realitza la primera falla per a la secció especial, una oportunitat que aprofita al màxim per mostrar el seu caràcter i el seu bon fer amb una tècnica acurada i un gust extraordinari pel detall. Les inquietuds artístiques de Tortajada el porten a **experimentar contínuament amb materials i tècniques rescatades de l'oblit o fruit d'investigacions personals** que va incorporant a les seues falles. Mentrestant, Iván conquista també la **secció especial de les fogueres d'Alacant i hi aconsegueix tres primers premis** (2015, 2016 i 2017).

Així, les seues obres per a la comissió de l'Eixample i Baver-Els Antigons a Alacant són l'aparador on fa palés la seua evolució i la consolidació d'un llenguatge plàstic que el públic és capaç de reconèixer i atribuir-li. S'alça amb dos segons premis (2016 i 2017) i dos primers (2018 i 2019) en la màxima categoria a València, que el posen en el focus d'entrevistes, lloances i reconeixements.

Conscient que li queda molt per treballar i aportar a l'àmbit faller, en l'actualitat, Iván continua ampliant la seua formació artística en The Drawing Academy Classical Drawing en The Animation Workshop, a Viborg, Dinamarca.

Durant estos anys s'ha guanyat l'estima i el reconeixement de tot el món faller, en especial en aquelles comissions on ha plantat i amb les quals ha sabut crear sempre, per la seua immensa sensibilitat personal, un vincle especial. Ha aconseguit el respecte i l'admiració dels seus companys i companyes de professió i ens ha bocabadat amb la seua qualitat humana i professional.

MANUE- LA TRA- SOBARES

Text → Albert Ferrer

Seria ridícul tractar de gravar la immediatesa d'un instant, per naturalesa fugaç, en la perdurable superfície d'una roca: quan ho aconseguirem, ni nosaltres, ni ell, seríem ja els mateixos.

Manuela Trasobares i Haro (Figueres, 1962) va deixar de ser aquell xiquet al qual li minvava l'ànima en amagar-se el sol darrere les serres empordaneses; i, malgrat tot, va continuar sent el mateix. Amb la rebel·lia pròpia de la immediatesa a la qual ens impel·leix la vida i la màgia amb la qual asserenem aquell fragorós impacte, va fer florir un parell de falles d'infants on la superposició d'elements tremebunds, en aparença contradictoris i estridents, cobraven, des d'una lectura retrospectiva, **una entitat plàstica harmònica**.

Les seues creacions van ser l'exigència de la seua mar interna: la Mediterrània. I amb això, l'abundància retòrica de la seua plàstica *surreubarroca* donava forma a aquella actitud, ja caracteritzada per Ortega, de ser *mer suport dels òrgans dels sentits*: **les seues falles bategaven**.

Batega allò que burla la immortalitat; allò que, reconeixent la seua temporalitat i el seu limitat sorgiment, es fa càrrec d'aquella ineludible condemna que –per a tots– suposa l'extinció. La mal·leabilitat del cartó li permetia –en eixes peces tan parelles a les figuretes que hagueren pogut realitzar les mans d'aquell xiquet– **dotar d'unicitat i caràcter a eixos elements aïllats** que, en el seu conjunt, componien aquella **simfonia de la diferència**.

Fidel a la seua pròpia llibertat –al seu rumor més íntim– i aliena a les lleis del mercat va salvar aquella espiritualitat que, des dels seus orígens, aletejava sobre la festa: la seua *aura*. Sense determinacions de cap mena, confiant en l'espontaneïtat de cada idea i fugint de qualsevol manera d'academicisme imposat que la privara de la seua individualitat i per tant d'aquelles noves textures plàstiques, va ser conseqüent amb l'estètica demandada pel seu *élan vital*; un *élan* que, sumat a aquell alé primordial –al feble aleteig d'una aura pràcticament exsangüe–, va travessar –amb l'esquinçador rigor d'un raig– el món de les falles.

Hui el seu càndid automatisme, l'inconformisme de les seues formes i la rebel·lia dels seus colors, habiten en el record dels qui un dia començarem a sentir amb el fulgor de la seua plàstica.

VÍCTOR VALERO

Text → Iván Esbrí

Víctor Valero abraça una carrera de vora quaranta anys com a artista faller i il·lustrador. Si bé ell s'autodefineix sobretot com un ideador en tant que pensar, qüestionar, desenvolupar i executar idees és el que més li motiva. Una màxima aquesta que ha mantingut des dels seus inicis i que es correspon a la premissa del "Do It Yourself" ("DIY"), amb el qual el nihilisme més *punk* donava resposta a la creativitat trencant amb les ortodòxies artístiques establertes.

Les seues primeres demostracions plàstiques públiques van ser sobre una paret al seu barri del Carme natal: *Falles populars*, un mural pintat al carrer de Salvador Giner, el 1979; així com en l'edició de *fanzines* a primeries dels 80 —*Trock de Back*, *El Quemazo* i *Marca Acme*—, un xicotet còmic per a l'explicació i la relació de la seua primera falla infantil *La nova generació* (Alta-Sant Tomàs, 1983) o costumitzar-se la roba. Així, entre finals dels 70 i el present tenim una **ment activa, inquieta i en evolució constant**, com confirma fins i tot el seus canvis d'àlies al llarg de la seua carrera: Valero Bis, Marc Martell i els actuals Golden&Famous i Mister Changa.

Poc donat a subjectar-se al passat amb **poques concessions a la reiteració de temes i estils** als seus treballs, el complex imaginari de Víctor Valero fa difícil separar la persona de l'artista, ja que els dos són u: la música; col·leccionar vinils i joguets; el disseny *sixtie*; l'era espacial; les icones de la *pop culture* i dels *mass media* més "retro", però amb una visió des del present; el **compromís social**; el respecte a l'entorn i el medi ambient practicant hàbits sostenibles; compartir i promocionar activitats en grup, com les *action painting*; o tributar a exemples de vida tant a nivell personal com professional, destacant el seu amic l'actor i mestre titellaire Pepe Palanca, a qui feu un homenatge a la falla infantil *¿T'avorreixes? Fes un guinyol!*, a Alta-Sant Tomàs, el 2017. Tot això, que no és poc entre altres, són les peces fonamentals de l'univers de Víctor.

Com no, també guarda al seu cosmos tot un seguit de referents fallers. La revista *El Coet* li va permetre descobrir José Soriano Izquierdo i la secció "Las fallas que NO se plantan, de El Coet", amb tots els autors d'Editorial Valenciana (Edgar, Karpa, Palop, Sanchis, Rojas de la Cámara, etc.). Ricardo Rubert, Juan Martínez de la Barrera, Arturo Martínez *el Patas*, Vicente Cosí, Manuel Guinart, Vicent Luna, Julián Puche i Vicent Tortosa Biosca van ser el artistes a les falles dels quals Víctor feia ronda de minut.

M'agrada, no m'agrada, plantada en Falla Mestre Rodrigo-General Avilés el 2018

Víctor Valero veu i planteja les falles com un suport d'enorme potencial per contar coses amb el *handicap* de poder plantejar-lo al carrer i ser efímer. Per això l'artista sempre **ha construït sobre l'essència del què i com es fa falla**: cartó pedra, ninots vestits, fusteria, escenografia, cossos centrals, coronaments, cartelleria, diàleg, etc., sense renunciar a la contemporaneïtat, aplicant per exemple el disseny digital per als esbossos o textures del *pasteup* als volums, una tècnica aquesta amb la qual obra els seus treballs sobre paret amb les signatures esmenades Golden&Famous, a partir d'imatges buscades en Internet i filtrades per ell, i Mister Changa, on deixa discórrer les seues influències.

Aprenent del taller de Virgilio Torrecilla, Víctor feu el seu **debut com a artista faller** amb l'esmentada falleta *La nova generació*, a Alta-Sant Tomàs, **el 1983**. Des de llavors, entre les demarcacions que han vist treballs de l'artista —en no poques ocasions amb el doblet de falla gran i infantil—, destaquen Mendizábal; Ripalda-Soguers; Universitat Vella; Arrancapins; Palleter; Misser Rabassa-Poeta Maragall; Luís Oliag-Serra de Mariola; Marqués de Montortal-José Esteve; Nord-Doctor Zamenhoff; Oltá-Juan Ramón Jiménez; Manuel Candela-Beatriz Tortosa; Pintor Stolz i Regne de València-Duc de Calàbria, amb les quals **plantà en Secció Especial Infantil**; Mestre Rodrigo-General Avilés; i Castielfabib, el passat 2019. També formà part del col·lectiu No T'Espàntex (1998-2005). A nivell de premis, ha fet en no poques ocasions doblet de Primer de Falla i Primer d'Enginy i Gràcia.

Els darrers anys, els reptes més personals de Víctor Valero han estat la coordinació d'exposicions i subhastes solidàries a favor de diversos col·lectius socials (2012, 2013, 2014, 2015 i 2018) i les falles infantils 13, a Ripalda-Beneficiència, el 2016, **Primer Premi de la història de les Falles Experimentals Infantils** i on renuncià per sempre a l'ús del poliestiré expandit **en favor de recuperar el cartó i la fusta**, i *Diferents*, a Alta-Sant Tomàs, el 2018, tota una reflexió al voltant de l'homosexualitat i la llibertat de gènere en la infantesa i que presentà inicialment per a Falla Municipal Infantil de València.

ÒSCAR VILLADA

Text → Ángeles Hernández

Òscar Villada Sanchis va
nàixer a València el 25 de
febrer de 1973, encara que
actualment viu i treballa a
Alfafar.

Va estudiar en el Patronat d'Ensenyament Nuestra Señora del Socorro de Benetússer on va cursar fins a Primer de Batxillerat. Va ser allí on en les classes de la pintora Lola Lliri i del professor Enrique Pons va descobrir la passió a la qual dedicaria la seua vida: el color. Prompte va començar a treballar com a colorista al poble dels seus pares, Montaverner, dissenyant etiquetes per al sector tèxtil.

Va continuar formant-se en colorimetria i diverses disciplines relacionades amb el color encara que ell mateix es defineix com un artista autodidacta.

Òscar Villada / Aquest és el ninot 2019 de la Falla Plaça del Pilar, "La polpa de la fruita" / La federació de falles amb especial inginy i gràcia li va donar el premi "VICENTE ROS BELDA" al ninot infantil més ingeniós de l'exposició del ninot.

En 2004 entra a col·laborar en el taller de l'artista Juanjo García, amb el qual aprén la tècnica fallera, i en 2009 planta la seua primera falla infantil per a la comissió Sanchis Bergón-Turia de València. La seua carrera professional sempre ha estat vinculada al color.

En l'actualitat treballa com a colorista en un laboratori dissenyant per al sector gràfic i l'automoció. Relatiu a la seua faceta d'artista faller sempre ha plantat falles infantils menys en una ocasió, que va construir una escena per a la falla que Latorre i Sanz van plantar en Ramiro de Maeztu, i en la qual van col·laborar diversos artistes. El seu signe d'identitat és evidentment el color amb el qual continua experimentant any rere any.

BRESSOL

*"Qui perd els orígens,
perd identitat"*

Raimon

Passeig artístic històric pels
indrets fallers valencians.
Artistes de falles infantils,
origen i actualitat.

HUMILS APUNTS, EN CLAU FALLERA, SOBRE LA CULTURA I LA XICALLA... DE LA FALLA

Text → Rubén Tello

Les maneres de comunicar-se, d'expressar-se i de veure el món determinen la cultura dels xiquets. Aquesta es pot manifestar i percebre de molt diverses maneres. Una d'elles són les falles, enteses no ja tan sols pels cadafals, tot i que aquest és l'eix del present article, sinó tot aquell programa d'activitats culturals que, conscientment o, en alguns casos, inconscientment, ofereixen les comissions falleres a la xicalla.

Quan un parla de cultura, normalment l'associa a les obres d'art, la història o els costums d'una determinada comunitat. Els cadafals fallers, i d'això ningú hauria de tenir cap dubte, són obres d'art. Obres d'art efímeres, això sí, però obres d'art que estan al carrer, a l'abast de tothom. I, sobretot, de les xiquetes i els xiquets, ja que no hi ha infància més feliç que la que es viu, plenament, al carrer.

No obstant això, és difícil que a un xiquet li criden l'atenció aquestes coses. Sí, per un moment, puge al *Delorean* i viatge fins als anys huitanta, no per idolatrar-los com un hipster malalt dels huitanta i que ha nascut en l'any de les Olimpíades, sinó perquè la meua infantesa la vaig viure al llarg de la segona meitat dels huitanta, m'adonaré que els cadafals que em cridaven l'atenció, i que no em cansava de rodar i rodar, eren els grans. Els infantils no eren més que un complement. De fet, recorde que feia un símil futbolístic: guanyar en falla gran era guanyar la Lliga i guanyar la infantil era guanyar la Copa. Però, també em trobaria amb una altra realitat, per què m'agradaven molt els monuments fallers i als meus amics d'altres comissions falleres no o no tant? La resposta és ben clara, la meua comissió solia guanyar el primer premi de falla o, en els pitjors dels casos, competir-lo, la dels meus amics eren comissions de festa i cubata (la cassalla existia i es bevia, però la gent no presumia tant de beure'n). La competició o, millor dit, guanyar és una de les coses que més ens agrada als xiquets. Sí, ho escrit en present, perquè la meua infantesa és eterna.

Existeix una altra aresta, no competitiva i ja dins dels monuments infantils i que, si ens posem en pla pedagog, o com un pedant Montessori, és la que proposa una visió educativa per a acostar-los a les seues arrels i les d'altres pobles. Fins i tot també, si ja filem encara més prim i ens convertiren en la típica figura pesada, i detestable per a qualsevol docent de Secundària, de psicopedagog d'institut d'educació secundària, que és la de visió pròpia, generada per ells i per a ells mateixos.

D'acord amb el diccionari de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, la cultura és el conjunt de maneres de vida i costums, al costat dels coneixements i al grau de desenvolupament artístic, científic i industrial en una època o grup social.

Aquest últim aspecte és fonamental en la visió que oferirem: la cultura pertany a conjunts determinats en un cert temps i espai. Les falles infantils no són més que cultura dirigida cap als xiquets.

Una visió educativa de la cultura dels xiquets que els brinden els adults, que té com a fi instruir-los sobre els elements que conformen la societat en la qual s'insereixen. Aquests poden ser: símbols (em fa riure quan escolte que el professorat adoctrina, qui ho diu, a banda de ser un Millán Astray 2.0, no va rodar, ni llegir —tot i que done per fet que cap Millán Astray, siga antic o modern, no llig— cap verset dels cadafals infantils dels anys huitanta), personatges històrics, religió, costums, creences, literatura (o *lliteratura*, com es retolava als huitanta), història, indumentària, eines, música i art. A més, cal recordar que la cultura infantil, i les falles, moltes vegades incorporen fantasies i poders màgics als seus mites per a aconseguir major impressió i així motivar-los a interessar-se per això.

L'altra forma de cultura que els infants perceben és la constituïda per ells mateixos. Ara bé, com pot ser que els xiquets siguen creadors de la seua pròpia noció de cultura a partir de les falles? Construïnt el propi cadafal? No. Ser artista faller, les comissions ho deixen per a les escoles. La resposta és més simple del que sembla.

Ho fan a través de les seues activitats quotidianes. Activitats que realitzen a l'entorn de la comissió fallera. Moltes d'elles, inclusivament, són jocs innocents. Per exemple, la definició de rols, regles i estratègies per a jugar en una plaça —jugar a peu de cadafal, la quantitat de pilotades que han patit alguns ninots—, les cançons que inventen —qui escriu era un expert de crear sirventesos per fer burla de la comissió rival— o els rituals que els xiquets creen per a tirar a sort, jugar a *beso, verdad o atrevimiento* o altres jocs d'eixe tarannà, les nits de falles constitueixen un llegat que passa de generació en generació des de fa anys. És el mateix que succeeix amb les històries i mites urbans. L'home de la bossa, la llegenda de l'arc de Sant Martí o la història de l'home llop són conegudes per tots els xiquets. Aquestes activitats lúdiques que he descrit, estic segur que les hem realitzat totes les falleres i les fallers que estàvem apuntats a una comissió fallera quan érem (o som) infants.

Les maneres de comunicar-se, d'expressar-se i de veure el món determinen la cultura dels xiquets. Aquesta es pot manifestar i percebre de molt diverses maneres en el món de les falles. A continuació, veurem què conforma la cultura fallera creada per i per als infants.

Els nostres xiquets reben elements culturals (propis o aliens: Halloween no és un cognom de Sagunt) quasi constantment. Això pot ocórrer a través de les relacions que establisquen amb altres persones de la comissió fallera o del que consumeixen mitjançant la falla.

A les presentacions falleres i al teatre faller, els infants viuen històries. Sobretot si compten amb elements de fantasia i màgia. La literatura fallera aprofita aquesta condició per a narrar històries reals d'una manera educativa i apropiada al grau de maduresa dels xiquets.

Els xiquets absorbeixen molt ràpidament el que veuen al casal o en un cadafal. Això es dona a causa de la gran estimulació dels sentits que aquests produeixen. És una gran oportunitat, per tant, per a presentar històries educatives i entretingudes i per a acostar-los al bagatge cultural de la seua comunitat. Les cançons i els balls característics constitueixen un gran canal per a transmetre coneixements als xiquets. El faller que no coneix les cançons falleres és que no era faller d'infant.

Així com passa amb la música, també es pot inculcar la cultura a un xiquet a través d'imatges. Aquestes poden trobar-se a les falles amb llibres, revistes i en molts llocs en línia. L'art, a més de tots els beneficis que porta aparellats, permetrà al xiquet tindre una representació gràfica mental de civilitzacions o esdeveniments passats.

Finalment, hem de remarcar que no és el millor esperar que el xiquet comence l'escola perquè s'interesse per conèixer les seues arrels. Des dels dos o tres anys d'edat, són molt susceptibles a escoltar i veure tot el que tinguem per a oferir-los i explicar-los. I això pot donar-se a casa i, també, a la casa comuna del faller: el casal.

ARTISTA FALLER

Text → Albert Lluca

L'artista faller es tracta potser de l'ofici per excel·lència de les falles, i, com la mateixa festa, ha evolucionat molt amb el pas de les dècades.

L'origen d'aquesta professió es troba al voltant dels anys 50 i 60 del segle XIX. Encara no es podia parlar del terme artista faller, perquè els seus protagonistes eren, sobretot, artesans d'oficis plàstics: fusters, imatgers, jogueters.

Aquest cas també el tenim a Sagunt i a la seua comarca. Els inicis de les festes falleres a Sagunt se situen en 1926, quan dos amics, Antonio Blasco Sant Joan i Francesc Cervantes López, residents al Port de Sagunt, expressen el seu desig de conèixer de prop el món de les falles i visiten diversos tallers de la capital del Túria. En una d'aqueixes visites s'emporten "una olla i un bunyol", que planten al carrer i cremen el dia de Sant Josep. El resultat: un grup de veïns dels carrers de la Llibertat, de Luis Cendoya i altres s'agrupen i inicien el que serà la comissió fallera que plantarà la primera falla saguntina.

La primera falla es va *plantar* al Port de Sagunt, al carrer del Poeta Llombart, enfront de l'actual número 52, gràcies a la tenacitat i el treball d'Antonio Blasco, Francisco Cervantes, Àngel Xirivella, Bautista López, Antonio Pérez, Àngel Gavarda, Pedro J. Redàs, Pascual Gómez i Vicente Rams. Es reunien a l'eixida de fàbrica i entre tots van construir els ninots amb els vestits cosits per les dones. De Francisco Cervantes eren les crítiques i els esbossos.

Aquesta primera falla va ser construïda pels fallers. En 1930 Carmelo Roda construeix el monument faller per a la comissió del carrer de Teodor Llorente. En aquella ocasió es dedicarà a les millores urbanístiques, aigües, enllumenat, etc., del Port de Sagunt. Segons l'esbós que es conserva a l'Arxiu Municipal, l'artista reflecteix la necessitat de solucionar els problemes de l'aigua potable. Una gran sènia muntada sobre una moneda de "duro" de plata és accionada per un usuari que espera l'arribada del preat líquid. Junt amb el fanal, un portsaguntí apareix amb un cresol. Aquest esbós és el més antic que queda conservat de les primeres falles al Camp de Morvedre.

Des d'eixe moment hi ha hagut més de cinquanta artistes fallers a la comarca, sí, quasi tots homes, els quals han evolucionat d'una manera molt pareguda, han passat de plantar una falla infantil a una falla gran,

i alguns, han plantat a Sagunt i han acabat treballant en altres ciutats, València inclosa, del territori valencià.

Pot ser que l'artista faller més reconegut amb la temàtica infantil és Alfredo Villalba Rodríguez, afincat al Port de Sagunt encara que nascut a Segura de la Sierra, a Jaén, l'any 1937. De professió, ja en eixe moment, artista faller. Des dels dos anys d'edat resideix al Port de Sagunt. Després d'una curta etapa escolar iniciarà la seua vida laboral en AHM, on romandrà fins a la jubilació. Paral·lelament i amb tan sols setze anys, sota la direcció de Vicente Moya Espejo, inicia el seu aprenentatge en el món faller. Al taller de Moya treballarà per espai de nou anys fins que decideix emancipar-se i establir-se pel seu compte. Construeix la falla gran de La Marina durant dos anys, Santa Anna, La Palmera i finalment La Victòria. Durant un curt període de temps col·labora amb els artistes Alberto Rajadell i Vicente Andrés.

En 1980 la seua activitat com a artista faller fa un gir de 180 graus per deixar de costat la construcció de falles grans i iniciar la seua nova activitat amb l'elaboració de monuments xicotets: les falles infantils. Amb la del seu barri, El Palleter, s'estrenarà, i li seguirà La Palmereta. En totes dues comissions falleres aconseguirà catorze primers premis de la Secció Especial, alguns ninots indultats i premis a la millor pintura. Treballarà per a altres comissions de la comarca. Al Port de Sagunt construirà la de Churruca durant alguns anys i la de Voramar des dels seus inicis fins pràcticament la seua desaparició. Durant diu anys construirà la Falla Àngel de l'Alcàsser-José Mestre de València. A la capital de la província col·labora amb la Falla Almirall Cadarso-Comte d'Altea, Secció Especial, i hi aconsegueix dos quarts premis i un ninot indultat de totes les categories. Finalment a la de La Vila de Tavernes de la Valldigna al llarg de catorze anys.

En els seus inicis el seu mestre va ser Vicente Moya Espejo, que va nàixer a Sagunt en 1925. Ell es considera pintor i artista faller. De formació autodidacta. Com a pintor tan sols ha realitzat una exposició amb algunes de les seues obres a la Casa de Cultura Municipal a instàncies de Vicenta Ramírez Rius, en aquells dies regidora de Cultura de l'Ajuntament de Sagunt. En aquella ocasió es van exposar naturaleses mortes, paisatges de les Balears, natures mortes amb objectes de ceràmica, bronze, etc. Tal

vegada la faceta d'artista faller siga el més destacat de l'activitat laboral i artística d'aquest personatge que va nàixer en una barraca valenciana a la platja al sud del terraplé que s'anava formant amb el buidatge de l'escòria de l'alt forn en el camí, abans senda, que arribava fins al Grau Vell. Es van arribar a construir fins a cinc barraques valencianes en aquell enclavament geogràfic saguntí.

Entre 1950 i 1967 va desenvolupar una intensa activitat fallera. Va construir més de trenta-cinc monuments grans i gran nombre de falles infantils per a les comissions falleres de Sagunt i la seua comarca. Totes amb un notable èxit de crítica per la semblança dels personatges, la monumentalitat, els materials emprats, etc. Està en possessió del carnet de mestre faller concedit per la Junta Central Fallera de València. És, així mateix, constructor de carrosses i decorador d'escenaris teatrals.

D'eixa època també podem destacar Francisco Marco Tortajada nascut a Sagunt al 1943. Artista faller i decorador. És bomber de professió. Artista faller professional des de molt jove. Als dotze anys va plantar la seua primera falla a la porta de la seua casa del carrer de José María Pemán. És l'autor de nombrosos monuments fallers de les comissions de Sagunt i la seua comarca, entre les quals les de Santa Anna i Penya El Mocador. Ha rebut importants premis com a artista faller. Com a decorador i restaurador ha treballat en diverses esglésies, entre altres la dels Sants Joans de Faura, en la qual va daurar, amb Santiago Valenzuela Anguita i Vicente Cortés Herrero, el retaule de Sant Roc, les dues llums de forja i els sis arcs de les capelles laterals i tribunes del presbiteri, així com van tractar contra el corcó el retaule de Sant Joaquim. En 1984 va daurar la capella de la Mare de Déu dels Desemparats.

Aquests tres artistes, alguns d'ells en actiu, són l'exponent de l'inici dels artistes fallers a la comarca.

Però si ens n'anem als anys actuals, si observem el llistat d'artistes fallers del Gremi Artesà d'Artistes Fallers de València, només n'hi ha un de registrat, suposem que deu ser un error, un artista local que està plantant falles des de l'inici dels 2000 i que ha participat en les seccions especials de Sagunt així com en diferents seccions a Sagunt i a València.

Un altre artista de referència, Antonio Verdugo, que està treballant en el món de l'art efímer des de l'any 2000. Ha plantat tant falles grans com infantils. Ha plantat en Secció Especial a Sagunt i en Secció Especial a València. I és uns dels pocs artistes de la comarca que ha plantat en aquesta Secció al cap i casal. Per a alguns Verdugo és el present i el futur tant de les falles com de les fogueres.

Ja parlant de la comarca destaquem un artista actual, Ricard Balanzà, el qual comença al 2007 plantant la falla municipal, la primera, de Benifairó de les Valls. L'obra de Ricard Balanzà es caracteritza "per una defensa de la senzillesa a través d'aquells elements que, sense renunciar a una convenció establerta per l'ús i pel temps, transcendeixen a una exquisidesa que han convertit les seues aportacions en el món de les falles en plenament recognoscibles i personals; per tal d'establir-se com un dels autors imprescindibles del panorama artístic faller en l'actualitat, a través de la conjunció metòdica de coneixement i pausada praxi", com explica Alejandro Lagarda en el llibret AC Falla El Mocador 2017 en "Ricard Balanzà, una poètica consolidada".

Després de fer un recorregut, no molt extens, pels artistes fallers de la comarca, podem traure diferents conclusions i diferents propostes. Primer, el sostre de cristall que té la professió en no tindre cap dona davant d'un taller faller a la comarca invisibilitzant així el treball de les dones en el món faller. Segon, el poc teixit relacionat en el més important de la festa fallera, que és el monument, ja que només un artista està registrat en el gremi d'artistes fallers actualment. I, tercer, la poca presència d'aquests artistes en les falles del Camp de Morvedre, on sols tres d'ells plantaran falla, gran i xicoteta, en 2020.

Com a possible proposta en una ciutat en constant reconversió com és Sagunt, podria ser la incorporació a l'oferta acadèmica en els instituts de Formació Professional del títol de tècnic superior d'Artista Faller i Construcció d'Escenografies, on els alumnes poden aprendre a elaborar el projecte tècnic de la construcció de decorats, escenografies, atrezzo, falles i altres elements, valorant els criteris artístics i de viabilitat tècnica i econòmica a partir dels esbossos i plans aportats per l'equip artístic o el client. Efectuar el pla de construcció i muntatge de decorats, atrezzo

i falles, marcant temps, necessitats i recursos. Determinar, supervisar i realitzar l'elaboració dels elements de sustentació, assemblatge i enganxament, en fusteria, de l'estructura de decorats i falles, establits en el projecte o documentació tècnica, tenint en compte la distribució de volums, la superfície de sustentació i la distribució de càrregues calòriques i supervisant i complint les normes de seguretat d'espectacles públics. Organitzar, supervisar i realitzar els processos de modelatge i tallat, adequats al material base determinat en el projecte tècnic. Tot açò valdria per enfortir i crear un ecosistema faller a la nostra comarca.

LES FALLES INFANTILS DE BORRIANA CONTADES PELS SEUS ARTISTES

Text → Quino Puig

Quatre anys van tardar els carrers borrianencs a veure-hi plantades les primeres falles infantils, quatre anys des que la gent de Borriana va descobrir la màgia de la falla aquell març de 1928 quan a la plaça de la Mercè van erigir el seu primer monument, i ara en 1932 les falles infantils apareixen.

Tot açò gràcies al mimetisme dels xiquets respecte a allò que fan els majors. Mai sabrem en quin carrer, racó o plaça de Borriana apareixerien les primeres caixes de sabates, o de taronges, servint de pedestal a uns toscos ninots de retall, de cartó o de drap fent la seua funció en aquelles anònimes falles. Perquè encara que tinguem documentat que en este 1932 cinc van ser les falles infantils plantades oficialment, segur que en els quatre anys anteriors més d'un grup d'amics cremarien pel seu compte xicotets tresors per a complir el ritual de la nit de Sant Josep.

En l'any 1932 es van premiar les falles infantils als carrers Tremedal (primer premi), Antonio Galvez (segon premi), Plaça Viciàna (tercer premi), carrer Sant Llorenç, i la del col·legi Xiquet Jesús de Praga, que es convertiria en la primera falla escolar, premis que van anar a parar a les butxaques d'atrebits xiquets que de forma totalment desinteressada plantaven falles, sense tindre cap relació amb les comissions adultes ja formades, este fet es va mantindre fins a l'any 1943, quan la falla de la Vila es va convertir en la primera comissió que va plantar falla gran i infantil.

El fenomen de les falles infantils es va mantindre i va augmentar en els anys següents, però sempre mantenint el seu anonimat creador, per la qual cosa no podem parlar d'artesans infantils concrets de moment, haurem d'esperar trenta anys quan la irrupció de futurs artistes fallers donaren una bolcada al que es veia pels carrers.

Com hem comentat, el fenomen infantil va continuar omplint els carrers, tenint el seu moment culminant l'any 1945 quan es van plantar deu falles infantils, però de sobte alguna cosa va canviar, van començar a desaparèixer les falles improvisades i són les comissions oficials les que comencen a tindre la seua falla infantil. Este fet es va consolidar l'any 1950, quan apareixen de forma oficial els fallerets infantils, tant a nivell de comissió com en la Junta Local Fallera, que ja crea la figura de la reina infantil de Borriana i el seu cavaller acompanyant, açò va provocar que els xiquets tingueren ja el seu lloc dins de la comissió i que podrien mantindre el seu esperit creador dins d'ella, però de sobte la falla infantil perd protagonisme, i són poques les comissions que realitzen el monument infantil, de manera que el porten quasi a la desaparició en la dècada dels cinquanta i mitjan seixanta.

I és exactament l'any 1966 quan dos germans adolescents reactiven les falles infantils, creant la figura d'artista infantil, absent fins ara, dos germans que van passar a la història de les falles de Borriana amb lletres d'or, ells eren José Luis i Santiago Ferrer Vicent.

JOSÉ LUIS I SANTIAGO FERRER VICENT

José Luis va nàixer el dia 27 de desembre de 1952 i Santiago el dia 24 de novembre de 1955, ambdós a Borriana. Tant la carrera de José Luis, conegut per tots com *Regino*, com la del seu germà Santiago, de malnom *El Gat*, es va realitzar en les falles grans, per això qualificar-los com a "artistes infantils" és un poc arriscat, però la repercussió i la transcendència que van tindre sobretot a Borriana amb mitja dotzena de falles infantils va ser enorme, a més el seu inici a València va ser increïble perquè amb la seua segona falla van aconseguir el primer premi de la Secció Especial Infantil amb la comissió Castelló-Sogorb, només superats per Vicente Cosí, que va guanyar el premi extraordinari en la demarcació de Sant Vicent-Falangista Esteve, això per a dos jovenets de díhuit i quinze anys era una proesa realment sorprenent.

Però on realment van marcar una època va ser a Borriana, quan dos escolars que s'havien iniciat en els tallers fallers amb les visites als seus oncles, els germans Codina i sobretot el de Pepet, on van tindre el seu primer contacte amb el fang, van aprofitar la bona impressió que va causar una falla que van construir amb altres amics l'any 1965 al carrer del Cor de Jesús per a cridar l'atenció del president de la comissió del barri d'Onda, José Navarro, que els va oferir dos mil pessetes per a confeccionar la falla, això va motivar José Luis, que sempre havia donat mostres del domini del dibuix, i en un racó del magatzem de la "Llum", magatzem que pertanyia a la companyia hidroelèctrica i que cedia de forma gratuïta als artistes borrianencs per a treballar, van començar a construir la seua primera falla. Aprofitant les ensenyances que havien rebut en el taller de Pepet es van atrevir a modelar íntegrament la falla en fang, amb els següents processos tradicionals de buidatge d'escaiola, escatat i pintat, la falla va ser tot un èxit i va aconseguir el primer premi de falles.

La seua llegenda es va engrandir amb tres primers premis més al barri d'Onda, els anys 1967, 1968 i 1969, i dos més a la plaça de Chicharro els anys 1970 i 1971, sis anys consecutius arrasant pràcticament i que van ser el seu llançament a les falles grans oblidant per complet les falles infantils. La seua precocitat tal vegada els va jugar una mala passada, perquè tot just **Regino** amb vint anys i Santiago amb dèsset ja estaven competint en les categories altes a València i això tal vegada va ser una de les raons d'una carrera plena de sobresalts, que va tindre el seu punt cim l'any 1981 amb la consecució del primer premi de la Secció Especial. Però això no ha sigut motiu per a recordar dos jovenets amb pantaló curt que van tindre l'atreviment d'innovar i transformar les falles infantils borrianenques dels anys seixanta.

Quan en l'any 1971 els germans Ferrer deixen de fer falles infantils, es crea un buit difícil d'omplir, pocs són els que s'atreveixen a substituir-los, només alguns futurs artistes com Luis Herrero comencen a fer els seus primers treballs, els aprenents dels tallers fallers són els nous creadors infantils, però d'una forma irregular, fins que l'any 1974 apareix la figura d'un altre innovador, Vicent Guerola.

VICENT GUEROLA PERIS

Vicent naix a Borriana el dia 28 de maig de l'any 1959 en una família amb clars antecedents fallers, el seu iaio va ser al costat del seu germà autor de la falla del barri de València de l'any 1931 i son pare va realitzar alguns treballs en falles infantils, a més la tradició professional de la família, la de pintor, ajudaria molt als inicis artístics del jove. Vicent, com feien desenes de xiquets borrianencs, acudia a les vesprades a dotorejar els tallers de falles, i com que la majoria elegia el taller de Pepet i del seu germà l'**Angelillo** per a fer-ho, allí vivia des de la porta tot els processos de la construcció de la falla. L'any 1974 accepta una proposta del president del barri de València, Enrique Hueso, per a realitzar la falla infantil, Vicent, com ell mateix reconeix, no tenia cap base com a artista, mai havia col·laborat amb ningú en cap taller, només el seu atreviment, lògic als quinze anys, i les seues aptituds innates van ser suficients per a, en un racó d'un magatzem familiar, modelar íntegrament una falla que va causar gran sensació. L'any següent fitxa per la comissió del Sport

Ciclista i allí aconsegueix el seu primer “Primer Premi”, la seua carrera pareixia llançada; l’any 1976 arriba a un acord amb la Falla de la Mercè, en la qual va estar quatre anys aconseguint dos primers i dos segons premis, acompanyats pels tres primers ninots indultats infantils de la història de les falles de Borriana, els anys 1977, 1978 i 1979, en eixa època durant quatre anys Vicent acudeix a l’escola d’arts i oficis de València per a reforçar les seues habilitats en el dibuix, la pintura i el modelatge, i en hores lliures acudia a la ciutat fallera on visitava els tallers de Miguel Santaaulalia i José Martínez Mollá, que en aquells temps eren els seus artistes de referència.

L’any 1980 realitza el servei militar i a la tornada comença a treballar al costat de son pare en l’ofici familiar, mantenint el vincle amb les falles on pinten artistes com Juan Vidal Escolano, Lazaro Chuecos i Juan Carlos Molés, s’oblida per complet de les falles infantils, allò va ser una decisió difícil perquè la seua vocació era fallera, però en un acte de responsabilitat va veure un futur més clar en l’ofici familiar que en el complicat món de l’artista faller. Les inquietuds artístiques de Vicent creixen cada dia i troba en el cartell artístic el seu alleujament ideal, guanyador huit anys del concurs de cartells de falles a Borriana a més d’altres participacions en diferents certàmens, va trobar en el dibuix la seua màxima afició, recordant aquells cartells de Contreras o Vicente Lorenzo en els quals va descobrir una afinitat que li serveix en anys posteriors. Quan l’element digital comença a ser part important en els concursos de cartells, Vicent comença a deixar de realitzar treballs, ell durant alguns anys realitzava cartells de forma mixta, unint allò artístic amb els programes informàtics, però la seua verdadera passió està en el llapis i els pinzells i no en les pantalles de manera que s’oblida dels concursos i busca més una expressió personal.

En l’actualitat Vicent Guerola és un acreditat dibuixant amb diverses exposicions i premis en les seues esqueses. I encara hui Vicent continua somiant amb les falles, recordant aquells temps en què inicialment en el paper, i després amb el fang, creava sense cap ajuda tots els seus projectes, contant amb gràcia com fins fa pocs anys encara trobava en les exposicions del ninot algunes de les seues creacions. Mai sabrem quina podria haver sigut la seua trajectòria en el món faller, el que està clar és

que sempre va demostrar una gran personalitat, tant a l'hora d'afrontar la seua primera falla com en el moment de despedir-se de l'última.

Estem a principis dels anys huitanta i l'autoria de les falles infantils a Borriana estan majoritàriament en mans de futurs artistes de falles grans, és l'època en què jóvens aprenents com Javier Palomar, Javier Capella o Vicente Francisco Ripollés, copen la majoria dels treballs, encara que es veu clarament que és un pas anterior a les falles grans i la seua transcendència és poca, fins que apareix una figura singular, la del professional d'un altre ram, que en els seus moments lliures realitza falles infantils amb una destresa sorprenent, la de Juan Vidal Oria.

JUAN VIDAL ORIA

Juan Vidal Oria naix a Borriana el dia 8 d'agost de l'any 1950, els seus primers contactes fallers van ser al taller de Pepet on va començar a escatar figures amb setze anys, açò ho complementava amb el seu treball de marbrista al taller del seu germà major, era així de senzill, la seua immensa afició per les falles estava compartida per una professió que realitzaria durant tota la seua vida activa. Allí, al magatzem de Pepet, realitza les tasques més senzilles, però ell no deixava de fixar-se en el treball dels altres, sobretot del d'Alberto Muñoz, escultor valencià habitual en els tallers de Borriana, a qui Juan intentava imitar després en la soledat, perquè el modelatge era un apartat que l'obsessionava. A principis dels anys setanta entra a formar part de la comissió del seu barri, el de la Mercè, i és allí on realitza la seua primera falla infantil en l'any 1972, una falla en què per un error no va ser puntuada pel jurat, això va desmoralitzar Juan, que va abandonar temporalment la realització de falles.

En l'any 1982 per motius de canvi de domicili s'apunta a la recentment formada comissió de l'Àxiamo i allí realitza la seua segona falla on aconsegueix el seu primer triomf amb el primer premi i ninot indultat. Després d'un breu descans repeteix els mateixos premis en l'any 1985 en la mateixa comissió, amb una xicoteta diferència, la falla de l'any 1982 va ser íntegrament modelada i pintada per Juan, però en la de l'any 1985 el seu treball com a marbrista li impedia tindre el temps suficient per a modelar i va comprar el cartó a un artista a qui Juan admirava, era el gran *Canet*.

Juan deixa la comissió de l'Axiama i s'apunta a la comissió de l'Escorredor, i allí es repeteix la història. Fa de forma pràcticament desinteressada la falla infantil en l'any 1989 i torna a aconseguir un altre primer premi i un altre ninot indultat, també amb cartó de *Canet* i per primera vegada amb col·laboració en la pintura d'un altre pintor, el gran Juanjo Codina. En l'any 1992 realitza la falla de la Societat de Caçadors on aconseguix el segon premi. Repeteix amb esta comissió l'any 1995 on torna a guanyar el primer premi i també el ninot indultat, el quart que aconseguix, i tal vegada este siga el seu millor treball, inspirat en la falla que José Luis Santés va plantar l'any 1992 per a la comissió d'Albacete-Marva i que va guanyar el primer premi de la secció especial infantil de València. Com a anècdota, cal contar que esta falla a causa de les seues dimensions i el seu treball li va ocupar dos anys de realització i la va fer amb suro blanc, per la qual cosa va ser la primera falla realitzada a Borriana amb eixe material.

Juan Vidal va finalitzar la seua trajectòria en la comissió del barri d'Onda, on els anys 1997 i 1998 va obtindre el cinqué i el quart premi. I allí va deixar de realitzar falles perquè el fet compaginar-les amb el seu treball cada dia li resultava més pesat. Juan Vidal també va construir diverses creus de maig, sempre com a faller, en tres comissions distintes, Mercè, l'Axiama i l'Escorredor, on sempre complia la missió de ser el delegat artístic, la seua ha sigut una carrera motivada per una afició boja per les falles, a les quals va oferir centenars d'hores de treball i segons ell algunes pèrdues econòmiques, tot compensat per la seua gran devoció, les falles infantils. Juan sempre va tindre com a referència Juan Canet i Julio Monterrubio, als quals seguia en els seus viatges a València, d'un dia només, com ell recalca. Hui Juan es manté al marge de les falles, encara que continua mantenint la seua afició, afició que amb només huit falles el va fer ser un referent en les falles infantils de Borriana.

A mitjan anys huitanta comença a notar-se una pujada d'interés de certes comissions en les seues falles infantils, amb el conseqüent augment de pressupost. La pujada de nivell és notable i la competència cada dia és major, és llavors quan apareix la figura del que es convertirà en el més premiat i cotitzat artista faller de Borriana, el primer que va donar el bot a la ciutat de València d'una forma notable, es tractava de Juan Carlos Molés.

JUAN CARLOS MOLÉS MARTÍNEZ

Juan Carlos Molés naix a Borriana el dia 26 d'abril de 1962, els seus començaments van ser els habituals en un xiquet d'aquell temps, acostar-se per curiositat als obradors fallers, i, com era normal, el de Pepet era el més visitat, allí té la seua primera imatge d'un remat modelat en fang, el del gran geni de la falla Gran Via Ferran el Catòlic-Àngel Guimerà de l'any 1973, açò el trastorna i comença a treballar com a aprenent en els tallers de Santiago Ferrer i Santiago Soro. Quan és un adolescent, fa el seu primer treball, una xicoteta foguera que li firma Santiago Ferrer, i que la realitza d'amagat al terrat de sa casa, amb ella aconsegueix el segon premi i la converteix en l'excusa ideal per a ja no deixar les falles. Compatibilitza les seues hores als obradors fallers, amb la recol·lecció i el treball en magatzems de taronges, fins que l'any 1986 arriba a un acord amb la comissió del barri de l'Escorredor per a realitzar la seua falla infantil, esta la construeix en una antiga vaqueria que li cedeix la comissió, i allí va començar una carrera difícil d'igualar, a l'Escorredor està els anys 1986, 1987 i 1988 en els quals aconsegueix tres primers premis i tres ninots indultats. Açò el dona a conèixer, i, en una entrevista a un diari provincial, expressa la seua il·lusió de plantar a València, i este mateix any la comissió de l'Avinguda de l'Oest es posa en contacte amb ell, i hi arriba a un acord. Juan Carlos recorda l'abundant pluja d'eixe any que va espatllar la falla, així i tot va obtindre el segon premi, cosa que crida l'atenció a la comissió de la plaça del Pilar, que contractaria Juan Carlos per a la seua falla en la secció especial. En el Pilar va estar tres anys, 1990, 1991 i 1992, i hi aconsegueix un tercer premi i dos segons, a més de dos ninots indultats per votació popular i un pel gremi d'artistes fallers.

En l'any 1994 va arribar la seua consagració amb la realització del monument de la plaça de l'Ajuntament de València, falla que va fer tres anys, 1994, 1995 i 1996. Com a fet anecdòtic cal dir que els anys 1995 i 1996 va coincidir a la plaça amb Pepet, que feia la falla gran. Dos artistes de Borriana en els dos monuments municipals, una fita difícil de repetir. Quan estava a punt de firmar el seu quart any, es va interposar la comissió de Convent Jerusalem-Matemàtic Marzal, que el va convèncer per a realitzar la seua falla. Era l'any 1997 i va ser així com va aconseguir el seu "primer premi" en la Secció Especial. La seua trajectòria infantil a València

va continuar a la demarcació de Sueca-Literat Azorín, on va estar quatre anys de 2002 a 2005, i hi va aconseguir el seu segon "primer premi" l'any 2003, a més d'un segon, un tercer i un quart premi. La seua última falla en la secció especial infantil va ser a Convent Jerusalem l'any 2006, on amb un segon premi va finalitzar la seua carrera, de moment, en eixa secció.

Els èxits a València no el van fer oblidar la seua ciutat, i també a Borriana continuava la seua increïble trajectòria. L'any 1990 aconseguix el primer premi i el ninot indultat amb la comissió de Sant Blai, l'any 1994 fitxa per una comissió a què va estar molt unit, la del Club 53, allí va realitzar des d'eixe any fins al 2008 deu falles infantils, i hi va aconseguir cinc primers premis, tres segons, un tercer i un quart, a més de quatre ninots indultats, amb un total a la seua ciutat de nou primers premis i huit ninots indultats, tot un rècord molt difícil de superar, afegint la realització de la falla infantil de l'Ajuntament de Borriana l'any 2003, únic any en què es va plantar i que va ser a causa del setanta-cinc aniversari de les falles de Borriana.

En falles grans el seu currículum també és ressenyable, a València a més d'alguns monuments en categories més baixes, va fer cinc falles en la Secció Especial, Cuba-Buenos Aires en l'any 2000, falla que va tindre una plantada prou complicada, Sueca-Literat Azorín el 2004 junt al mestre Pepet i en l'any 2007 en solitari, la Plaça del Pilar el 2008 i la de Malva-rosa-Ponz-Cavite en l'any 2012. Juan Carlos, en un moment de reflexió i de sinceritat, considera que tal vegada no estava preparat per a donar el bot en les falles grans, i que eixa inexperiència li va provocar seriosos problemes en eixos anys.

Juan Carlos considera Juan Canet i Alfredo Ruiz els seus artistes de referència, també creu que el missatge que ha de provocar la falla és essencial, apartat en el qual sempre s'ha considerat molt involucrat, i que l'estil personal és fonamental, i a ell s'aferra després d'estar cinc anys apartat del món faller, per a seguir en l'actualitat amb la mateixa il·lusió que tenia en la seua joventut. D'aptituds i força, no li'n falten, només cal desitjar-li tota la sort del món.

A finals dels anys huitanta comença a aparèixer a Borriana una figura, la del pintor de falles, que compagina este treball i ompli els mesos

més tranquils com els d'estiu per a realitzar falles infantils, i arriba a convertir-se en un verdader especialista en els dos camps, tal vegada el representant més fidedigne d'eixa tendència siga Paco Jiménez.

FRANCISCO JIMÉNEZ RODERO

Paco Jiménez naix a Borriana el dia 6 de novembre de 1967, tot el seu entorn és alié al món faller, els seus familiars més pròxims, els seus amics, no tenen cap relació amb les falles, però ell quan arriba el mes de març ja sent un pessigolleig de pensar que en pocs dies els carrers s'ompliran de falles. Açò l'apassiona, així com el dibuix, i tota activitat manual. Quan acaba els estudis d'EGB busca el seu lloc en l'àmbit laboral, i per sort un conegut li comunica que Arturo Musoles busca personal bàsic, allí es presenta i allí comença la seua relació fallera, combina el taller d'Arturo amb el de Santiago Ferrer i allí coneix bons pintors com Villeta i Codina i se n'adona que la seua verdadera vocació està en els pinzells i els colors. L'any 1986 firma la seua primera falla infantil, la de la societat Centre Espanya, i la firma amb la idea de pintar-la i donar-se a conèixer, tasca arriscada perquè la seua base és mínima, però la falla aconsegueix un meritori cinqué premi que fa que Arturo Musoles li confie el treball de pintar les seues falles per als anys següents.

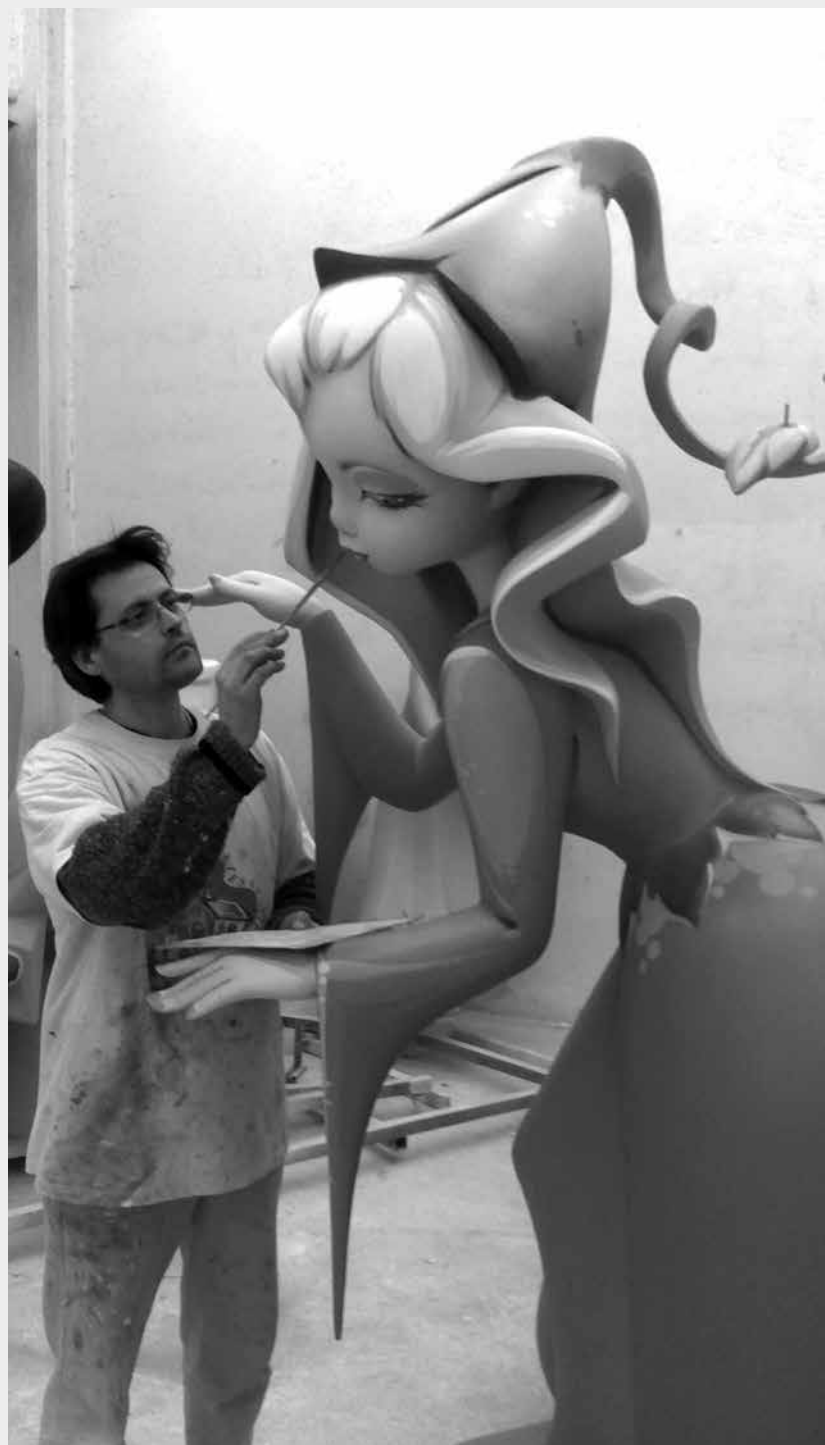
Després d'una pausa d'un any en què col·labora amb Sergio Cabedo, torna a treballar amb Arturo amb qui ja pinta íntegrament la seua primera falla a Borriana, la del barri de la Ravalera de l'any 1990. En eixa època coneix Pepe Forner, un gran pintor que col·labora esporàdicament en el món de les falles, i en Forner veu el seu espill, i s'aplica per a aprendre tota la seua tècnica i estil, que ja usaria en tota la seua carrera. Paco Jiménez ja és un pintor famós i comença a treballar de forma regular en els tallers de Vicente Tornador, Toni Rosell, Pepe Soro, José Luis Pascual Nebot i Lázaro Chuecos, relació professional que en algun cas va durar més de vint anys.

Les falles infantils també l'atrauen i en l'any 1992 firma amb la comissió del Club 53, allí aconsegueix el seu "primer premi" i el seu primer ninot indultat, guardons que el motiven i li donen confiança. En 1995 fa el bot a València i realitza la falla infantil de la comissió Cadis-Literat Azorín, açò

dona lloc a una relació que marcaria tota la seua trajectòria, la de Marcos Soriano, president de la comissió Duc de Gaeta-Pobla de Farnals, que confia Paco per a la realització de la seua falla infantil. Era l'any 1996 i debuta en tercera categoria amb el primer premi. L'any següent pugen a segona on aconseguixen el segon premi, darrere del gran Juan Canet. Al tercer any, el 1998, pugen a primera categoria i aconseguixen el primer premi. Tant artista i comissió estan llançats i, després de repetir en primera en 1999 amb un altre primer premi, Marcos li ofereix la possibilitat de debutar en la Secció Especial, però Paco, que en altres moments ha mostrat un caràcter atrevit, considera que encara no ha arribat el moment i rebutja la proposta.

entrestant Paco continua fent falles infantils a Borriana, com la del barri de València l'any 1997 i la de Don Bosco l'any 1999, en què aconseguix el seu segon "primer premi" en la seua ciutat, i és en esta comissió on troba un bon lloc per a continuar progressant. Amb bons pressupostos i un ambient ambiciós està fins a l'any 2009, en què compagina les falles infantils amb tres falles grans, els anys 2003, 2004 i 2005 en què aconseguix un tercer, un segon i un primer premi, també els banderins són habituals en la falla infantil, amb quatre primers premis i quatre segons. Paco està ja totalment refermat i considera que ja és el moment de tornar a València. Allí es retroba amb el seu amic Marcos, i l'any 1999 torna a guanyar en la categoria primera, açò li obri definitivament les portes de la Secció Especial, on debuta amb la comissió d'Almirall Cadarso-Comte Altea. Allí coneix per primera vegada el cinisme faller, quan un bon treball acceptat per la comissió es converteix en roïn després del lliurament del premi. Després d'esta decepció, firma una altra vegada en Secció Especial amb la comissió de la Malva-rosa, i fa en primera categoria la falla infantil de Gravador Esteve, comissió on havia plantat ja l'any anterior en la qual va estar quatre anys. A València va continuar plantant falles en demarcacions, com la de Conserva-Berenguer Mallol, barri de Sant Isidre o Poeta Alberola-Totana.

Però és a Borriana on continua tenint els seus millors èxits. L'any 2014 torna a guanyar el primer premi en Sant Josep, i en la comissió del Centre Espanya, en primera categoria, guanya dos primers i dos segons, comissió en què realitza la falla gran estos tres últims anys, i aconseguix dos primers i un segon premi.

En l'actualitat Paco esta passant moments d'incertesa a causa de la inseguretat del sector, però a pesar d'això la seua vocació continua intacta, continua recordant bons moments com els que va passar l'any 1999 a Duc de Gaeta, on va realitzar aquella falla dedicada al món de la pintura, i que tal vegada considera el seu millor treball, continua admirant Julio Monterrubio i les noves idees bullen en el seu cap, només fa falta un poc de tranquil·litat i il·lusió perquè els treballs de Paco Jiménez tornen a lluir als carrers, el temps ho dirà.

Arribem als anys noranta, les falles infantils de Borriana estan totalment consolidades, i als artistes habituals com Rafael Guijarro, Ximo Valcarcel o Paco Poveda se'ls uneixen artistes veterans que han deixat les falles grans per a fer-ne d'infantils com Vicente Codina o Jesús Saez, i altres com Sergio Cabedo, Juan Dualde o Joan Castelblanque, que n'alternen unes i d'altres. En el cas de Joan Castelblanque un fet li farà canviar de vida i d'estil, parlem ara d'ell.

CATE I ROSA

En l'any 2003 podríem dir que van debutar oficialment una parella d'artistes singular, parella tant artística com de fet, que van formar un tàndem on la unió de dos estils va provocar una forma de projectar la falla i sobretot de pintar-les prou diferencial que va agradar tant al públic com a les comissions durant més d'una dècada. Esta parella era la formada per Rosa Blasco i Joan Castelblanque.

Rosa Blasco naix a Alcàsser el dia 6 de març de l'any 1966, sempre va disposar de grans dots artístics, i, encara que el seu desig era estudiar belles arts o arquitectura, es va especialitzar en ceràmica, i es va muntar un estudi al Cabanyal que compaginava fent classes al centre social del Grau de València. El seu primer contacte amb les falles el va tindre al taller de Vicente Llacer en què junt amb la seua amiga Alicia Renau van començar a col·laborar en el modelatge i la pintura, posteriorment van conèixer el pintor Juanjo Codina, que les va introduir a Borriana. Allí van començar pintant al taller de Luis Herrero i Arturo Musoles, en eixos tallers progressen al costat de pintors com Juan Carlos Tornador, Juanjo Codina i Paco Jiménez. Per raons professionals Alicia Renau torna a València, però Rosa a Borriana

ha trobat el seu hàbitat ideal, coneix Joan Castelblanque *Cate* i amb ell va començar la seua progressió com a artista de falles infantils.

Joan Castelblanque naix a Borriana el dia 1 d'abril de 1957. La seua primera visió d'una falla és la de la plaça del Mercat de Borriana l'any 1966, del gran Pepet, allí al barri de la Mercè on vivia. La visió de les falles del seu barri li va provocar tal passió que va decidir compaginar els estudis amb els treballs en tallers fallers, comença a treballar amb Arturo Musoles, i té el seu baptisme de foc amb una falla infantil que va realitzar junt amb Juan Carlos Tornador a la demarcació de Joaquín Costa-Borriana a la ciutat de València. Joan no va deixar mai els estudis i es va llicenciar en Història, però sempre compatibilitzant-los amb els treballs en distints tallers com el de José Lis Ferrer, Luis Herrero i Arturo Musoles, i la realització d'algunes falles grans, cada vegada especialitzant-se més en la pintura, i en eixe apartat coneix Rosa Blasco, amb la qual, com hem dit abans, va formar parella professional i sentimental.

La parella "Cate i Rosa", després d'uns anys pintant per a altres artistes, comencen a fer falles infantils al barri de la Mercè de Borriana, on van estar des de l'any 2002 fins a l'any 2008. En eixa època encara fan falles grans, però cada dia se senten més a gust en les falles xicotetes, açò provoca el seu bot a València, on realitzarien la seua màxima producció. L'any 2007 firmen la plaça de la Moreria i el barri de Sant Josep, l'any 2008 firmen amb la comissió d'Ares d'Alpont-Castell de Pop en Secció Especial, allí van estar tres anys. Eixe mateix any 2008 realitzen també la falla Joaquín Costa-Borriana, l'any 2009 firmen la falla infantil de Sant Vicent-Periodista Azzati, en la qual estan quatre anys, i la d'Isabel la Catòlica-Ciril Amorós, on planten cinc anys consecutius. Eixe mateix any firmen la seua primera foguera a Alacant, la de l'Avinguda Costablanca-Entreplayas, en la qual també van estar cinc anys. L'any 2011 entren en contacte amb la comissió amb què van estar més temps junts, la de Luis Lamarca-Velázquez, amb la qual van mantindre relacions professionals des de l'any 2011 fins a l'any 2016. Durant tots eixos anys van plantar també falles infantils a les demarcacions de Poeta Alberola-Totana, Illes Canàries-Dama d'Eix, Trinitat-Alboraia i la "Dels Cremats" de Benicarló. Aproximadament cinquanta monuments en què van deixar en tots mostres del seu segell personal i la seua gran professionalitat.

En l'actualitat Rosa i Cate són professors en el mòdul superior d'artista faller que s'imparteix a l'Institut Jaume I de Borriana. Allunyats de firmes, tràfecs i plantades, evoquen aquells anys en què Rosa admirava Dora Piles, i Joan, Alfredo Ruiz, i en el qual recorden com a millor treball aquella falla infantil de l'any 2011 a la plaça del Mercat de València, on reproduïen el mateix mercat municipal de forma enginyosa i particular. Temps era temps i els records van i venen, però els seus treballs allí sempre estaran.

Estem a finals del segle XX, i en les falles de Borriana hi ha una dura competència entre artistes ja totalment assentats. Però, com en totes les èpoques, la joventut prem fort, els nous materials obrin camí a noves propostes i entre estes destaquen artistes com Javier Martínez, Òscar Tornador i Juan Bodí, i la d'un jove que només va realitzar mitja dotzena de falles infantils, perquè la porta de l'Olimp de les falles grans se li va obrir molt prompte, este jove era Vicent Martínez.

VICENT MARTÍNEZ APARICI

Vicent Martínez Aparici naix a Borriana el dia 2 de desembre de l'any 1978. La seua primera relació en el món de les falles la té quan era un xiquet gràcies al seu pare Vicent Martínez Personat, artista faller i col·laborador amb distints tallers, amb el quals comença a conèixer els treballs de Jesús Saez, Luis Herrero i Juan Vidal. La seua afició pels monuments fallers és una cosa difícil d'evitar i comença a fer totes les falles que es feien al seu col·legi. Comença els estudis de disseny gràfic a Castelló, i a pesar de la dificultat de l'època, aconsegueix que son pare torne a fer falles formant parella amb ell. Els primers treballs que fan junts són per al Port de Sagunt, a la Falla del Baladre. Allí, amb només setze anys, comença a pintar, només amb l'ensenyança que havia rebut fixant-se en els pintors que treballaven en els tallers borrianencs, com Juanjo Codina, i en els seus viatges a les falles de València, on li atreïen especialment els treballs de Julio Monterrubio i Emilio Miralles, de manera que es quedà sorprés amb la Falla del Pilar de l'any 1998. A pesar d'estes referències el jove Vicent tenia molt clar quin era el seu objectiu i era intentar aconseguir una forma de pintura particular que ja es podia observar en les seues primeres falles.

La seua primera falla infantil la realitza en l'any 1996 amb la comissió de García Morato-Yecla, comissió amb què pare i fill van estar diversos anys. L'any següent té el seu primer repte dur perquè el Club Ortega de Borriana confia amb ell per a realitzar la falla infantil. És la seua primera falla en la seua ciutat i tenia a les mans un pressupost per a competir, i l'aposta era forta, i al mig de la plaça més icònica de Borriana, el Pla. Allí no va defraudar amb el seu treball. A pesar de tindre la dura competència d'artistes ja consagrats com Juan Carlos Molés i Juan Vidal, i de jòvens emergents com Juan Bodí i Paco Jiménez, aconsegueix guanyar el seu primer "premi". L'any 1998 repeteix amb el Club Ortega, on aconsegueix el tercer premi, i firma també la Falla Chicharro amb un pressupost més reduït. L'any 1999 realitza les ultimes falles a Borriana, repetint amb les mateixes comissions, en què aconsegueix el segon i seté premi. L'any 2001 realitza la falla infantil de la demarcació de Luis Lamarca-Velázquez, l'any 2002 repeteix en la mateixa comissió, i allí decideix deixar definitivament, ja que eixe mateix any debuta en la Secció Especial de les falles grans amb la falla de Malva-rosa-Ponz-Cavite i considera que ha de bolcar-se en les falles grans.

I esta va ser la trajectòria en infantil de Vicent Martínez, trajectòria curta però imprescindible, perquè ell mateix reconeix que la seua ensenyança en les falles infantils va ser bàsica, tant en la pintura com en el modelatge, perquè recorda que, en la falla on va aconseguir el primer premi a Borriana, el cartó era tot comprat, però que el va remodelar pràcticament tot amb "pasteta", tasca que va realitzar sense tindre coneixements previs, només allò que havia observat en les seues visites a València i a l'exposició del ninot on passava hores i hores fotografiant centenars de figures amb la seua màquina fotogràfica. Vicent sempre ha sigut una persona molt detallista, i eixa atenció pel detall, que és necessari en les falles infantils, l'ha intentat traslladar a les grans, on la seua trajectòria és coneguda per tots, quinze falles en la secció especial, premis importantíssims amb pressupostos baixos i amo d'un estil recognoscible per qualsevol. Vicent és darrere de Pepet, la figura més important en la història de les falles de Borriana, i tot això va començar amb mitja dotzena de falles infantils a les quals està molt agraït i a les quals moltes vegades desitjaria tornar.

A finals dels anys noranta, com hem dit abans, molts artistes compaginen les falles grans amb les xicotetes, sense una clara especialització. Un d'ells és Paco Fuentes, que té a Borriana i Benicarló les seues dues zones de batalla, però la unió professional amb el seu germà Òscar en els inicis del segle XXI fa que les falles infantils es convertisquen en la seua major font d'èxit.

FRANCISCO I ÒSCAR FUENTES MORENO

Paco Fuentes naix a Borriana el dia 31 d'octubre de 1971, els seus primers treballs en el món de les falles els realitza en el taller de Santiago Soro l'any 1988. Posteriorment entra a treballar en el taller, on durant diversos anys va aprendre tot l'ofici, el de Toni Rosell. Dins d'eixe taller ja realitza algunes falles infantils com la de Matías Perelló-Luis Santàngel de València l'any 1989, la del barri de l'Esacorredor de Borriana el 1995 i el 1996, i la dels Conquistadors de Benicarló l'any 1990, on té el seu primer "premi", i en els anys 1995 i 1996. Al maig de 1996 s'estableix pel seu compte i planta la primera falla gran, la dels Conquistadors de Benicarló, que va realitzar diversos anys igual que la falla infantil.

Òscar Fuentes va nàixer a Borriana el dia 11 de setembre de 1978. Igual que Paco, comença la seua trajectòria al taller de Toni Rosell l'any 1995. Allí coincideix amb el seu germà Paco fins que l'any 2002 comencen a treballar junts i inicien una etapa notable en la creació de falles infantils.

A més de les falles realitzades a Borriana, Paco i Òscar van plantar diverses falles en altres ciutats, com Benicarló, Montcada, Bétera i Sagunt, però sens dubte va ser a Borriana on la seua creació va ser més important i on millors premis van aconseguir. El seu primer cicle important comença amb la comissió de la falla Chicharro, on estan nou anys, de 2002 a 2010, i sempre aconseguen premi amb les seues falles i dos ninots indultats, els anys 2007 i 2009. L'any 2011 comencen l'etapa en la falla de Quarts de Calatrava, la del seu barri, i allí amb pressupostos més reduïts realitzen huit falles, de manera que l'any 2016 és el més excel·lent, en què on van aconseguir el primer premi de la primera secció i el ninot indultat.

Sens dubte la seua millor època és la de la seua relació amb la falla Don Bosco, on comencen l'any 2010 i on encara continuen a hores d'ara. Allí troben una comissió que aposta pels monuments i en la qual, amb pressupostos acceptables, competeixen tots els anys per un bon guardó. Hi planten deu falles infantils, i hi aconsegueixen tres primers premis, set segons i cinc ninots indultats. És en este últim apartat, el dels ninots indultats, on Paco i Òscar sobreixen sobre els altres, perquè són, amb nou, els qui més figures indultades infantils han aconseguit en tota la història de les falles de Borriana. A part de totes estes falles, també van realitzar monuments en les comissions del Centre Espanya, La Mota i La Vila, totes a la seua ciutat, i Sagunt-Sant Guillem, Josep Benlliure-Vicente Guillot, Bilbao-Maximilià Thous i Salamanca-Comte Altea a la ciutat de València.

Paco té com a artista de referència Toni Rossell, a qui li agraeix tota l'ensenyança rebuda. Òscar reconeix que la seua debilitat en l'apartat de falles infantils han sigut Alfredo Villalba i Julio Monterrubio, artistes infantils distints, però als qui Òscar lloa la seua qualitat. En l'apartat del millor treball i que millors records tenen, els dos coincideixen a assenyalar la falla infantil de Don Bosco de l'any 2017, un treball "10", com recalca Òscar.

Paco reconeix que Òscar té més paciència i aptituds per a les falles infantils, que ell és en la fusteria on es troba més realitzat i que valora molt l'autosuficiència al costat del seu germà en totes les facetes del taller, perquè ell domina la pintura i Òscar és més destre en la decoració, i eixa autosuficiència és la que permet portar un taller en estos temps tan complicats. I que per descomptat duren molts anys més.

Este recorregut ens porta als anys actuals, en què Borriana pateix una certa mancança en artistes infantils. Són pocs els realment especialistes, per la qual cosa moltes comissions recorren a artistes de falles grans com Rafael Ibáñez, Carlos López o Xavi Ribes. Només uns pocs realitzen falles infantils, entre els quals destaquen Enrique Lloret, Paco Martínez Heredia, Pablo Fandos i, sobretot, el seu germà Sergio Fandos.

SERGIO FANDOS NAJERA

Sergio Fandos va nèixer a Borriana el dia 29 d'agost de l'any 1987. Els seus inicis fallers, com és evident, van ser al taller de son pare, l'artista faller Loren Fandos Ayoro. Encara que va iniciar els estudis en un cicle de mecànica, als dèssset anys va decidir començar la seua trajectòria en el món de les falles. Des de xiquet mostrava aptituds per al dibuix i la pintura, i assistia a les classes que s'impartien en eixes matèries al centre de cultura La Mercè de Borriana, per la qual cosa la seua adaptació a la professió va ser relativament ràpida. Per a millorar la tècnica, el seu pare el va enviar d'aprenent sense dret a cobrament al taller de Vicent Martínez, i allí va ser on va aprendre les nocions bàsiques en la pintura de falles. En tornar al taller de son pare, tenia preparada una filada de ninots per a pintar, eixe va ser el seu baptisme en què es va convertir en pintor de falles.

La seua primera falla infantil va ser la del barri de la Mota de Borriana l'any 2008, barri on va mantindre una gran relació plantant dotze falles consecutives. L'any següent una comissió de nova creació a Borriana, la de la falla Sant Josep, confia en Sergio i allí obté el quart premi. Eixa falla és vista pels fallers de la comissió d'Azcarra-Gran Via Ferran el Catòlic de València, comissió a què son pare realitzava la falla gran, i li ofereixen la possibilitat de debutar al cap i casal, debut que va motivar la realització a València d'un bon nombre de falles en pocs anys. Destaquen els cicles a Azcarra, de 2010 a 2014, i sobretot el de Dr. Serrano-Carlos Cervera-Clero de 2014 a 2019, a més de diverses falles a Santa Creu de Tenerife-Àngel de l'Alcàsser, Illes Canàries-Trafalgar, barri de Sant Josep, Pius XI-Fontanars i a Indústria-Sants Just i Pastor.

També és molt destacable l'elaboració de Sergio en les fogueres infantils d'Alacant, en què sempre va aconseguir bons premis, sobretot a la demarcació de la Rambla de Méndez Núñez, on va realitzar nou fogueres, a més de les sis que va plantar a Via Parc-Vistahermosa i cinc al Parc de les Avingudes i alguna més a Sèneca-Autobusos, Sant Ferran i Sant Blai Alt. En total quasi vint-i-cinc fogueres on ha aconseguit nou primers premis.

Però va ser a la seua ciutat, Borriana, on va tindre els seus majors èxits. A part del cicle a La Mota i Sant Josep, cal destacar el que va tindre a la plaça Chicharro, on va estar des de l'any 2011 a 2019, nou falles on va aconseguir set tercers premis i dos primers. Açò va fer que l'any 2015 confiara amb ell una comissió que sempre tant en falla gran com en infantil és una clara candidata al primer premi, la del Club 53. Allí, en l'etapa de 2015 a 2019, aconsegueix un segon premi i tres de primers, a més dels ninots indultats els anys 2015 i 2018. Com a fet anecdòtic, cal dir que l'any 2015 va guanyar els tres primers premis en les tres categories de les falles de Borriana.

Sergio sempre ha admirat la pintura de Vicent Martínez. Per a ell ha sigut el seu mestre, i, com a referència en artistes infantils, al principi es va sentir atret per l'estil de Joan Blanch, però quan va descobrir Julio Monterrubio, va ser quan les seues pautes van canviar totalment i va trobar amb Julio el seu espill ideal. Sergio es considera un artista complet, es pinta, es modela i es fa també la fusteria, faceta en què se sent molt a gust. Enguany Sergio ha decidit deixar momentàniament les falles, la pressió dels últims anys l'ha marcat. De moment és una pausa, que esperem que no siga massa llarga.

I ací acaba el recorregut pels artistes infantils de Borriana, en què hem destacat nou casos, que podrien haver-ne sigut molts més, però que per desgràcia la història fallera sempre recorda aquells que més premis van obtenir. Un recorregut ple d'alts i baixos amb èpoques mig buides, altres plenes de grans moments i unes altres, com l'actual, amb una certa indecisió. No corren bons temps als tallers fallers, i els infantils no són una excepció. Esperem nous canvis positius, perquè sense els artistes tota la resta no té cap sentit.

DELS NANOS A LES FALLES PER ENCÀRREC

Text → Manolo Sanchis

Juan, José, Andrés, Vicente, Ana, Elena, Aurelio, Miguel, artistes anònims que ens arriben del passat. Manolo, Agustín, Mercedes, que amb els seus jocs feien primer les seues fogueres i que a poc a poc les van convertir en falles. Pedro, Tere, Loli, que amb les seues mans van parir la seua festa. Són noms dels nostres besavis, dels nostres iaïos, els primers que van creure en la seua festa i es van involucrar fins al punt de donar-li vida.

«Los incendiarios infantiles han recorrido las calles de Valencia, haciendo completa demostración en los porches y andas, buscando trastos viejos para alimentar las hogueras de la víspera de San José».

La Opinión, 1862.

El carrer és el seu escenari, en el qual el nostre artista viu i es relaciona amb els seus amics i els seus veïns, en el qual comparteix els seus jocs i participa en els ritus, i els fan seus.

Inicialment va ser la foguera, en la qual els nostres artistes participen plenament, primer buscant tot el que troben al carrer i a les seues cases perquè creme, i després els nostres artistes anònims, Ricardo, Salomé, Ester, Begoña, la van transformant, a poc a poc. Posaven una nina, després un cavall, i, com no, un soldadet de plom. Tot valia per a adornar la foguera, i donar-li veu amb els petards.

«Artículo único: se prohíbe encender hogueras de cualquier clase que sean, en las calles y plazas de esta capital. Sin expreso permiso de mi autoridad.

Los contraventores, sus padres, parientes o encargados, serán responsables de la falta de cumplimiento, incurriendo en penas, según las circunstancias que tenga a bien imponer.»

16 de març de 1851.

Vicente María Rodríguez de la Encina y Falcó,

Baró de Santa Bàrbara i de Benidoleig.

Alcalde-corregidor

Una de les primeres notícies que ens arriba és de 1893 en *El Mercantil Valenciano*, un d'aquests artistes anònims que apareix per primera vegada amb nom i cognoms, **Joaquín Gracia Estellés**¹, el qual va plantar la seua falla al pati de sa casa, al carrer de Nàquera núm. 2 de València.

1. *Fallas infantiles, juego y tradición*, p. 25.

Aquesta primera falla representava una casa al costat d'unes roques al mar, per on aguitaven els caps d'uns peixos, que representaven Sagasta i Canovas i altres polítics del moment.

L'any 1894, aquesta vegada ajudat pels seus amics, el nostre artista **Joaquín Gracia Estellés** planta la segona obra coneguda, aquesta vegada al terrat de sa casa. Ens arriba, junt amb la seua falla, el record del seu treball en el llibret, escrit per Leopoldo García.

«Qui vinga a vore la falla
de granera vinga armat.
No siga que per l'escala
ixca algun escarabat.»

Leopoldo García.

SEGLE XX

De l'any 1900 arriben al nostre coneixement més artistes, que van plantar la seua falla, entre ells ens apareixen els noms de **Carles Salvador**, **Fausto Hernández Casajuana** i **Pepe Blanco Teruel**, aquest últim nebot de Blasco Ibáñez, els quals junt amb un grup d'amics del carrer dels Corredors de València, plantaren i pegaren foc a una falla que amb les seues mans havien fet.

Conten els autors que quan va aparéixer un policia municipal per a demanar-los la llicència i identificar l'autor de la falla, els xiquets van arrancar a córrer, de manera que se'n van fer càrrec els pares de la xicalla.

En 1904 la premsa local per primera vegada ressenya:

Al carrer de Pelai es planta una falla feta per xiquets de tema polític titulada La llei de l'embut. Era una crítica sobre l'actitud del govern en relació amb les minories parlamentàries.

En aquests primers anys de segle les falles van adquirint importància. Es reflecteixen en la premsa, cada vegada amb més freqüència, les

notícies de la incipient festa fallera, revistes com el *Pensat i Fet*, o *El Guante Blanco* i *Impresiones*, es fan ressò de l'ambient que generen les falles infantils.

Com a curiositat, en aquests anys apareixen diversos cadafals ubicats en institucions religioses, com ara l'asil de la Mare de Déu de la Misericòrdia el 1911, els artistes del qual van ser els xiquets residents. O la plantada al Col·legi dels Salesians. Sense oblidar les plantades a les Escoles Pies, costum en aquest últim col·legi que es va mantindre amb alts i baixos fins als anys seixanta.

En els anys vint la festa inicia la seua transformació, i amb això l'aparició de comissions falleres, les quals organitzaven prou més actes per a la xicalla de la falla, i s'interessaven cada vegada més en el fenomen infantil. Cas del mateix Blasco Ibáñez² el 1923 i Manuel Soto Lluc³ el 1926, o l'associació Lo Rat Penat⁴, la qual dona el primer premi a un llibret infantil el 1927.

ANYS TRENTA, LES FALLES DELS XIQUETS

La proliferació espontània d'aquests cadafals als carrers, els portals, les terrasses i les places de la ciutat passa de 32 a 83 des de 1932 a 1936, ambdós inclosos. Alguns investigadors diuen que passaven del centenar, gràcies als nostres artistes anònims, Juan, Manolo, Enrique, María i Mercedes, i a un concurs organitzat pel suplement infantil *Los Chicos*, editat per diari local *El Mercantil Valenciano* des de 1929.

En honor a la verdad, debemos declarar que el año actual existe más espíritu satírico y fallero en las fallas infantiles que en las mayores. Las comisiones infantiles que por regla general carecían de fondos para construir monumentos han agudizado el ingenio y nos han servido unas fallitas con mucha salsa.

2. *El Fallero*, 1923.

3. *La Reclam: La falla dels chiquets*, núm. 245 de 1926.

4. *Fallas infantiles, juego y tradición*, 2001, p. 29. Autor: Manolo Sanchis.

LAS FALLAS INFANTILES

Suplement infantil de la revista *Los Chicos*, 9 de març de 1932.

Els cadafals fets per xiquets es van anar estenent pels carrers, les places i les localitats, com Xàtiva, Borriana i Sagunt. Apareixen gràcies al diari *El Mercantil Valenciano* les primeres ressenyes d'artistes en els fulls del suplement infantil *Los Chicos* entre 1930 i 1936, amb els noms i cognoms d'aquests artistes anònims, juntament amb els noms dels membres de la comissió.

Alfredo Gil, a la Plaça del Pilar el 1933; **Julio Antonio Sanchis**, a Jesús-Guillem de Castro; **Danielito Salvi**, al poble de Montcada; **Enrique Masia Olta**, a la demarcació de la plaça de Conca; **Adolfo Grau**, a la plaça de Sant Jaume; **Adolf Avaello**, al carrer Rivera, i **Roberto Guillenot** i **Ricardo Pla**, a la demarcació del carrer Pelai. Apareixen, al costat d'aquests artistes, noms que anys més tard van treballar i van fer falles, com ara **Vicente Pallardo Latorre** (1919-2009), que aconsegueix a l'edat de 14 anys el premi d'honor el 1933 amb el cadafal plantat al carrer del Palleter; **Aurelio Díez Díaz** (1900-1968), artista que plantà el 1935 a la demarcació Cadis Cura Femenia, i que anys més tard, el 1942, ens el tornem a trobar a la demarcació Cadis Mendizábal, i l'any 1946 aconsegueix un altre premi, aquesta vegada a la Gran Via Germanies.

1934 ens torna a portar noms d'artistes amateurs, com **Estanislao Gil**, que planta la seua falla a la demarcació de Carretera d'Escriba; **Manolo Cabedo**, a la zona de Jesús i Maria; **Rafael Albert**, a Albuixec; **José Villar** al carrer de les Danses.

El 1935 ens trobem la primera artista infantil, **Marinita Pérez**, que, junt amb el seu germà **Paquito Pérez**, construeixen i planten la Falla de Guillem de Castro. Entre altres noms els d'**Antonio Roca** i **Julio Martínez**, el primer al carrer d'En Bany, i el segon a la plaça de Portal Nou.

1936, hi ha cada vegada més noms d'artistes amateurs que destaquen. Els d'una falla plantada a la localitat de Manises composta només per xiques, i la seua artista és **Pura Pérez**. També enguany apareixen els noms de grups d'amics, que entre tots construeixen la falla, com **Pepito Balastre**, **Vicentín Frenchina** i **Paquito Pons**, que la planten a la plaça de

Quart-Palomar. Destaquen els noms dels artistes **Francisco Gurea**, que la planta a la plaça del Miquelet, **José Sanchis**, al carrer Gandia-Aragó i **José Fas** al carrer d'Alfredo Calderón.

El colp d'estat comporta un canvi d'orientació de les falles, i en particular tot el que rodeja el món de les falles infantils. El tancament d'*El Mercantil Valenciano*, i la desaparició del suplement *Los Chicos*, i per consegüent el veto a Colilla, junt amb la desaparició física d'algun dels seus promotors com García Dasí Tristezas, afusellat el 1939, i el desterrament i la condemna a l'ostracisme i a l'oblit de molts dels seus promotors.

ANYS QUARANTA

Després de la guerra civil res tornaria a ser igual. La posada en marxa de les festes, amb la sacralització dels festejos, la implantació de la censura, així com els nous poders fàctics que rodegen la festa, com la Junta Central Fallera, el Gremi d'Artistes, el Frente de Juventudes, i la premsa del Movimiento, orienten i regulen la festa cap a un proteccionisme recalitrant.

La vida es va reiniciar a poc a poc a la ciutat després de la guerra civil, i, com hem dit, molts dels nostres protagonistes van desaparèixer o no van tornar a fer falles. El 1940 es plantaren només vuit falles infantils en què no figurava cap nom.

El 1941 s'inicien tímidament les falles infantils. Aquesta vegada promogudes per Radio Valencia, on alguns redactors del desaparegut *El Mercantil Valenciano* van trobar treball després de la guerra civil.

La idea es va reactivar a través d'un programa infantil, que eixia a les ones radiofòniques els diumenges a la vesprada, i que va ser encarregada a un jove periodista de 23 anys, Vicente Ros Belda.

En aquests difícils anys, el concurs va ser semblant en la seua composició al dels últims anys de *Los Chicos*, va rebre per part de la premsa, aquesta vegada pel diari Jordana, publicitat, en el suplement infantil "**El Peque**" entre els anys 1942 a 1946.

El 1943 la Junta Central Fallera nomena el primer delegat de falles infantils. Es planten unes 240 aquell any, la majoria no tenien cap control i canviaven de localització pel barri.

La JCF a poc a poc es va fent amb el control. Per primera vegada passen per la censura tots els esbossos, i imposen que les falles infantils es vincularen a les comissions grans, de manera que es perd tota espontaneïtat de les falles, dels grups dels amics o de col·legis.

Ens trobem en aquesta dècada artistes anònims junt amb altres que compaginen els seus treballs de pintor, imatger, escaiolista o fuster, que fan falles infantils, entre els quals: **Manuel Hernández Mompó** el 1941 a la plaça del Músic Gomis; **Aurelio Díez**, com hem dit un poc més amunt, al carrer Cadis-Mendizábal, i el 1964 a la Gran Via de les Germanies; **José Ballester Badia** el 1943 a la demarcació Beneyto Coll; **Enrique Barón** el 1942 a Pintor Villaprades; **José Fabra** el 1947 al carrer Arolas, i el 1948; **José María Roig d'Alòs** a Beneyto Coll el 1948, i **Juan García Marqués** el 1949 al carrer de Marvá.

EL FINAL DE LA IL·LUSIÓ, ANYS CINQUANTA

L'obligatorietat, després del primer congrés faller de 1952, que cada falla infantil es vincule a una comissió adulta, i aquesta tutele per mitjà del president o la persona que es delegue, comporta la desaparició no sols de les falles aparegudes de forma espontània, sinó d'aquelles que es construïen als col·legis.

Aquesta nova situació porta a les següents dades: de les 120 falles plantades el 1951, es van reduir a 72 el 1952, i a 49 el 1953⁵.

«Volem que les falles infantils siguen menys, però millors.»⁶

Ros Belda

5. *Fallas infantiles, juego y tradición*, p. 82.

6. *Las Provincias*, dijous 17 de març de 1955.

El 1958, en el tercer congrés faller, s'alça la prohibició que els professionals pogueren fer les falles infantils, o els aprenents que treballaren en tallers d'artistes fallers. Cosa que ja s'estava realitzant de forma oculta, des de feia anys, i ens trobem alguns noms, en aquests temps, que anys més tard realitzaran la seua activitat professional amb les falles adultes, com el ja anomenat Juan Gracia Marqués, els germans Ferrer, els germans Sánchez, Domingo Timoner, Manuel Guinart i Salvador Debón, i que apareixen, junt amb altres que es van dedicar només al món infantil, com Juan José Ridaura, Aurelio Díaz i José Alaman, entre altres molts anònims que els seus noms mai arribaren a nosaltres.

Les falles infantils són per als xiquets o per als papàs?

«Esta pregunta la hizo no hace muchos días ante la Delegación de fallas infantiles de la Junta Central Fallera un muchachito. Y a tal pregunta a que se debía tal interrogación, manifestó que él formaba parte con otros chicos del barrio de la comisión de una falla infantil, pero que cuando se reunían venían los padres, y los mandaban a jugar y no les dejaban actuar en nada de lo que se refería a su falla. Naturalmente se llamó a capitulo a los “mayorotes”, papas y se les dijo que dejaran jugar a fallas a los chicos.

Porque las fallas infantiles, realmente las deben llevar los chicos y a ello tiende la reglamentación que se acordó en el último Congreso Fallero. Pues parece ser que las fallas infantiles iban perdiendo el carácter de tales y además a su alrededor se había creado un ambiente de “aprovechones” que explotando la simpatía que despiertan los pequeños hacían sus negocios y todo.»

Las Provincias, dijous 5 de març de 1953.

ARTISTES INFANTILS: ELS NOMS QUE CONSOLIDAREN EL GÈNERE

Text → Juanjo Medina

La dècada dels anys seixanta comportà l'eclosió definitiva del gènere falla infantil, que deixava de ser —com ha apuntat Manolo Sanchis— una festivitat merament dels més menuts i menudes per a ser regulada de dalt a baix i promocionada de forma més o menys encertada.

Entre altres mesures es dona impuls a les comissions infantils, definitivament subjugades a les grans, i per tant totalment regulades, i l'any 1964 s'aprova en el Congrés Faller la divisió de les falles infantils en les seccions A i B, i el primer premi, que des de 1960 es denominava Premi Carmelo Torrijos¹, passava a anomenar-se Premi Especial Carmelo Torrijos, diferenciant-lo del primer premi de la secció A, i convertint la falla que el guanyava en la millor de l'any.

També comença a impulsar-se el treball dels artistes infantils i s'instaura el Premi al Ninot Indultat Infantil en 1963; obté dit indult la figura que representava Geppetto, de l'artista José Fabra, per a la comissió Sant Vicent-Falangista Esteve. De la mà d'aquestes iniciatives es consolida el treball d'alguns dels artistes infantils que generaren una forma d'entendre els cadafals dels xiquets i xiquetes.

Entre ells trobem Vicente Cosí en cadafals com *La bella durmiente*, Alt Sant Tomàs 1961, primer premi d'aquell any; també plantà en Pau-Reina-Sant Vicent, i hi obtingué el Premi Extraordinari en 1965 amb *Valencia en fiesta* i un primer premi i Ninot Indultat en 1966 en el cadafal *Valencia atracción*. A més del de 1966 1970, es premiaren en l'indult els seus ninots dels anys 1967 a Plaça del Pilar i 1968 i 1970 Sant Vicent-F. Esteve. L'últim gran treball de Cosí fou *Un país de fantasía* per a José Antoni-Mestre Serrano en 1977, falla que quedà en cinqué lloc de la ja Secció Especial.

José Fabra deixaria la seua empremta en tres dècades, des del seu primer treball al carrer d'Arolas en 1946 fins la falla plantada en Na Jordana en 1975. Però és en els anys seixanta quan Fabra domina les falles infantils en tres primers premis: 1960, *Lo que esperamos del futuro* per a Na Jordana; 1962, *Alicia en el país de las Maravillas* també en la comissió del Carme; 1963, *Pinocho* per a Sant Vicent-F. Esteve;

1. Carmelo Torrijos fou durant els anys quaranta i cinquanta una de les principals fogueres en la Delegació d'Infantils.

i l'extraordinari en *Joies infantils, joies valencianes* de nou per a Na Jordana en 1966. Aquest palmarés es completa amb els indults de 1963 i 1966².

Ramón Sanchis tanca la terna d'artistes que es repartiren els indults de la dècada, amb ninots salvats del foc en els anys 1964, 1965 i 1966, i tancant-la en 1969, i falles com les plantades en Sant Vicent-F. Esteve en 1964, *El flautista de Hamelín*, que obtingué el primer premi; en 1965 *Los viajes de Simbad el marino*, primer premi de categoria A.

Des de mitjan dècada trobem falles plantades per artistes com Alfredo Ruiz Ferrer en dos premis extraordinaris en 1968, *Somnis*, i 1969, *El gran circ*, per a la comissió Salvador-Trinitaris, o els dos primers per a la comissió Pérez Galdós-Calixt III en 1972, *Animació-La pintura*, i 1973, *Chiquilladas-La música*, i el tàndem format en aquells anys per José Puche i Luis Martínez Canuto, que obtindrien algun premi junts i amb l'artista F. Tomás. Puche a més obtindrà l'indult de 1972 junt a l'escultor Vicente Martínez Lázaro. Aquests artistes amb el temps demostrarien la seua vàlua en les falles grans i deixarien ja clares referències del seu treball, i en el cas de Ruiz les primeres mostres de la recerca de la senzillesa en els modelats que tant marcaria el seu quefer anys després, entregat a la innovació i que plasmà en cadafals com *Encontres amb l'art*, Cuba-Puerto Rico 1990; *El xiquet, l'arbre i el llibre*, Espartero-G. V. Ramón y Cajal, 1992; i *L'art*, Quart-Palomar, 1996. A més Ruiz col·laboraria amb altres artistes modelant alguns dels ninots indultats d'anys posteriors.

En els anys setanta es crea la Secció Especial Infantil per l'elevat nombre de falles infantils, que fan inviable l'organització en dues seccions de les falles fins a eixe moment. Així, en 1976 Vicente Lorenzo es converteix en el primer artista que guanya en aquesta secció, amb el cadafal *Sàvia nova* per a la comissió Sant Vicent-F. Esteve.

2. Cas únic en la història, l'any 1966 s'indultaren els ninots d'aquests tres artistes anomenats per a les comissions Sant Vicent-F. Esteve, Pau-Creu Nova i Na Jordana, al produir-se un triple empat en la votació feta per part del públic assistent a l'Exposició del Ninot.

Un altre fet destacat que es produeix en aquests anys és que María Caridad Pinto firma la falla *Primavera infantil* per a la comissió Alacant, de Quart de Poblet, i es converteix en la primera dona que firma una falla en la història. Com ho serà de la Secció Especial anys més tard, quan en 1976 planta per a José Antonio-Mestre Serrano *Floreal infantil*, i se n'emporta un cinqué premi. A més va ser la primera també a formar part de la directiva del Gremi i en ser-li atorgat el Ninot d'Or per mèrits propis.

Com ja he apuntat, Vicente Lorenzo va ser el primer a guanyar en Especial, i així consolidava un treball basat en una renovació del modelat, més proper al còmic que al bigarrament imperant al anys huitanta, quan Juan Canet imposà el seu estil. Lorenzo planta la primera falla en 1969 amb *Ambrosio, el gato ladrón*, per a Onésimo Redondo-En Guillem Ferrer. Després i fins 2016, en què firma l'última, Isaac Peral-Méndez Nuñez, *Els cinc sentits*, continua plantant en una de les carreres professionals més prolífiques, en falles en Secció Especial, fins i tot la gran de Na Jordana en 1985, *Sa Majestat la Festa*, com a coordinador de l'equip que va fer una falla firmada per la Comissió. A més de la seua faceta de cartellista, realitzant l'oficial de Falles en els anys 1988, 1993 i 1996, i il·lustrador en revistes com *Artfa*, *El Turista Fallero* o *Cendra*, completen part de la producció d'aquest artista.

Bernardo Pastor comença també en el seixanta, aportant una manera molt particular de modelar els ninots de les seues falles, amb una estructura de fil d'aram que vestia amb cartó, i que acabats amb pasteta donaven una particular fisonomia. Destacarien la falla *Ver, oír y callar* en Secció Primera en 1976 per a José Antonio-Duc de Calàbria, i una llarga col·laboració de quasi vint anys a l'Avinguda de Peris i Valero-Cuba, des de la seua fundació en 1973 fins a 1992, i per a la qual obtingué dos indults per part del Gremi d'Artistes Fallers. Treballador de banca, entra a fer falles de manera vocacional, i comença en 1956 de la mà de Manuel Villalba plantant les falles infantils de Barri de Marxalenes, i firma la primera falla en 1969, *Asterix* per a Tres Forques-Conca. En els últims anys de professió esbossa i pinta els cadafals de l'últim període de Vicente Agulleiro plantats a l'Almirall Cadarso-Comte d'Altea o les municipals de Torrent.

Dos dels artistes més destacats dels setanta i huitanta varen ser Luis Boix i Hermógenes Aroca, els dos amb un estil adaptat al moment, recarregat, amb *horror vacui*, i patint l'absoluta dominació quant a premis per part de Canet d'aquests anys.

Aroca, que conegué les falles en un viatge, arriba a València en 1970 disposat a fer-se un lloc en la professió d'artista, i es formà amb artistes com José Barea, Daniel López o Salvador Gimeno, planta les seues primeres falles per a Barri Mont de Pietat, Xirivella, comissió en la qual debuta en Secció Especial l'any 1976, amb una falla de gats i ratolins, *David venció a Goliat*, i un premi quinze. La dècada dels huitanta planta ininterrompudament en Secció Especial, on destaquen un tercer premi a Regne de València-Mestre Serrano en 1980, *Tonet, Quiquet i el dimoni de Tomasset*, i els dos segons per a Almirall Cadorso-Comte d'Altea en 1987, *Romàntica invitació*, i 1989, *Fantasia*, que a més va ser l'última falla d'Especial plantada per Aroca. Encara que mai va guanyar en aquesta Secció, tampoc, en tota la dècada va baixar del cinqué premi, donant mostra de la seua regularitat. A més, li varen ser indultats quatre dels seus ninots, el primer en 1982, el grup *La caiguda de l'imperi marrano*, fet per la comissió Regne de València- Mestre Serrano, i els tres consecutius de 1987, *Valenciana i rajà*; 1988, *Parella valenciana*; i 1989, *Preparant l'ofrena*, els tres per a Almirall Cadarso, i amb els quals demostrà el seu domini del detall, usat tant en les figures com en les escenografies, gastant paper endurable i molla de pa per a reproduir els detalls més xicotets.

Format amb alguns dels artistes més destacats de tots els temps, com Juan Huerta, Manuel Giménez Monfort, Alfredo Ruiz o Vicente Tortosa, Luis Boix combina en els primers anys de professió i per exigència de Tortosa Biosca, falles grans i infantils, la primera de les quals planta en 1967 per a Albacete-Marvà, i arriba en 1969 a la màxima categoria del moment, la Secció A, amb *Ilusiones infantiles*,AVINGUDA de l'Oest. En 1973 obté un segon premi per a Avinguda de Burjassot-La Parreta amb *Esport infantil*, premi que repetiria en 1977, 1978 i 1979, ja en Secció Especial, amb les falles *Amunt Valencia!* i *Fantasia de Julio Verne*, les dues per Albacete-Marvà, i *Coses de València*, per a Bisbe Amigó-Conca. A més en 1977 i 1978 el públic votà dos ninots seus per a ser indultats, el primer *El*

tabalet i dolçaina, Albacete- Marvà, i el segon *El timbaler*, que formava part de la falla Hta. Mariner-Manuel Simó. En 1983 planta *Festes populars* a la Plaça del Pilar, i va ser tal la igualtat amb *Honrem nostres tradicions*, de Juan Canet per a Espartero, que el jurat va fer dues visites addicionals als cadafals, i fins ben entrada la nit no va decidir el fallo, per torna a deixar a Boix en el segon lloc. Després de grans treballs i decepcions en la màxima secció, Boix prova tres anys a fer la falla infantil municipal de València, 1989, *La fama de València*; 1990, *Tirant un cavaller medieval en el segle XX*; 1991, *El Carnaval*. La primera, en temps de llibertat creativa, va arribar fins als quatre metres d'alt i cinc d'ample, i fa un recorregut per tota la història del poble valencià. Un modelat suau, detalls minuciosos i cert risc amb les estructures eren les senyes d'identitat del gran sacrificat en els anys en què Juan Canet era intractable.

Perquè Canet es va mostrar dominador des de finals dels setanta i quasi tota la dècada dels anys huitanta en huit ninots indultats³, els sis últims modelats per Alfredo Ruiz, i tretze primers premis de la màxima categoria, comptant el de 1975, *Tarde de circo*, Avinguda de Burjassot-La Parreta, els nous consecutius entre 1978 i 1986 per a Espartero-GV Ramón y Cajal, i els tres últims entre 1988 i 1990, per a Espartero el primer i Na Jordana els dos últims. A més fins a 1998 només baixa de la cinquena posició en 1997.

Canet va crear una línia de treball basada en formes recarregades, modelats curvilinis, recerca extenuant del detall, ornamentació quasi excessiva i colors vius. Tota eixa barreja acabarà coneixent-se com l'estil Canet, i marcarà a una generació fins que els jurats comencen a premiar estils més nets de formes i més dolços de color. Format en dibuix, pintura i escultura a l'Escola de Belles Arts de Sant Carles, Juan Canet arriba a les falles de casualitat fent els primers treballs als obradors de Juan Huerta, Manuel Giménez Monfort i Vicente Tortosa i, per últim, de Julián Puche.

3. Els ninots varen ser aquests: 1979, *El Palleter*, Dr. Oloriz-A. Fabián i Fuero; 1980, *Massa pes*, Espartero-GV Ramón y Cajal; 1981, *Rei En Jaume*, Espartero; 1983, *Bateig*, Espartero; 1985, *Seré*, Espartero; 1986, *Ceramista*, Espartero; 1991, *El para-sol*, Na Jordana; i *El rei lleó*, Bisbe Amigó-Conca ja en 1995.

Firma la seua primera falla infantil en 1974, per a Fèlix Pizcueta-Ciril Amorós, per 30.000 ptes., i hi guanya el primer premi de Secció Segona.

En 1975 firma per a l'Avinguda de Burjassot-Pare Carbonell per 165.000 ptes., cosa que constitueix un rècord fins al moment, però el president no paga les mensualitats. Canet trenca l'esbós preparat per a La Parreta, i els realitza la falla pensada per a Pare Carbonell per cent-mil pessetes. El resultat, el ja comentat primer premi de Secció A, la màxima de l'any. En 1976 xafa podi amb la falla *El trucs*, per a Ferran el Catòlic-Àngel Guimerà en Secció Especial.

En 1977 quan Luis Boix deixa Espartero li dona l'opció de fer la falla a Canet, que comença una de les relacions més fructíferes que s'han vist en falles. Planta *Commemoracions*, i cau al tercer lloc per la ignorància d'un dels membres del jurat⁴. Després vindrien nou primers premis seguits, en els quals Canet va oferir, possiblement, la seua millor època amb uns treballs pulcres i minuciosos, que ningú gosava qüestionar. En 1978 planta *Mantinguem les tradicions*, que alguns volgueren indultar sencera per les connotacions simbòliques que tenia en plena Batalla de València. Continua amb *L'any del xiquet* en 1979, que junt amb *Els reis mags* de 1982 i *La primavera* de 1988, serien les úniques que no tindrien la cultura valenciana com a *leitmotiv* en la seua producció per a Espartero⁵.

De les falles plantades a Na Jordana, i que obtingueren el primer premi, la primera de 1989, *Els xinesos i els valencians cosins germans*, barrejava la cultura asiàtica amb la valenciana, i en la segona, plantada en 1990, *València, bressol d'artistes*, tornava a recuperar la iconografia autòctona.

4. A un rellotge en què les hores estaven amb números romans l'artista va pintar el quatre amb la grafia «IIII». Un jurat comentà que s'escrivia «IV», marcant la falla i l'artista. Però en rellotgeria el quatre s'escriu com l'havia pintat Canet, però així i tot va ser relegat al tercer premi.

5. Les altres falles sí que tindrien la cultura valenciana com a inspiració, com es pot extraure dels seus lemes: 1980, Defensem la nostra personalitat; 1981, Pinzellades valencianes; 1983, Honrem nostres tradicions; 1984, València, artesana i marinera; 1985, Llum i glòria valenciana; i 1986, València, mora i cristiana. Fins i tot la falla de 1987, Proclamacions, que obtingué el 4t premi, també tenia temàtica valenciana.

Ací començà el declivi de Canet, que encara obté un segon premi, a poques dècimes del primer, amb la falla *Tots a la festa*, per a l'Avinguda de Burjassot-La Parreta 1996, tanca tres anys més tard amb la falla *L'hivern de nostres penes*, Arxiduc Carles-Xiva, un cicle de vint-i-tres anys en especial, passa a establir-se en seccions més baixes, i tanca la seua producció en 2008 amb la falla Gran Via del Sud de Bétera, quan ja pràcticament havia deixat de realitzar tots els processos constructius de les falles, fins i tot la seua especialitat, la pintura. Juan Canet va morir tres anys després en la més absoluta soledat.

I aquests són, lector pacient, alguns dels noms que van consolidar el treball d'artista infantil. De segur que trobes a faltar noms com el d'Armando Serra, que en el seu particular estil va arribar a plantar falles significatives, com la primera infantil de la Plaça de l'Ajuntament, *I Love... gremis*, en 1987. O Miguel Santaaulalia Serrán, qui trencà en 1987 l'hegemonia de Canet amb *Ahir i hui juguem... sempre*, junt amb Na Jordana. També Juan Carlos Molés, que traslladava a les infantils l'estil arriscat de l'escola borrianenca, coronant-se amb la falla municipal en els anys 1994, *La Natura*; 1995, *La rialla de la innocència*; i 1996, *Un cant a la vida*, a més d'un primer premi per a Convent de Jerusalem-Matemàtic Marzal en 1997, amb la proposta *L'herència Disney*. I podríem continuar amb Manuel Blanco, amb tres primers premis d'Especial per a Sueca-Literat Azorín en 1995, *La vida de l'artista faller*; 1998, *La Fira de Juliol*; i 1999 amb *Un món de silenci*. Amb José Luis Santes, que buscava allò diferent i va provocar, junt amb altres artistes, l'adopció de mesures màximes en les falles infantils, en arribar algunes falles als cinc metres d'alçada, com les guanyadores del primer premi d'Especial per a Albacete-Marvà en 1992 *On vas en eixa pinta?*, i per a Espartero en 1992, *No em contes contes*.

També varen posar el seu granet Miguel Santaaulalia Nuñez, Francisco Ribes, Carlos Berlanga, Francisco López, José Manuel Alares, Vicente Almela i un llarg etcètera. Alguns d'aquests noms els podràs trobar en aquest llibret, fent repàs a la seua trajectòria, uns altres es perdran en la memòria col·lectiva com llàgrimes en la pluja...

BIBLIOGRAFIA

-Andrés Ferreira, M. (2012): "El Juan Canet desconegut", dins de la *Revista Cendra-Suc de Falles*, núm. 12. València, Associació Cultural Malalts de Falles, p. 50-55.

-Castelló Lli, J. Mir Serrano, H. i Sanchis Ambrós, M. (2001): *Fallas infantiles juego y tradición*. València, Ajuntament de València. Regidoria de Turisme, Fires i Festes.

-Gil Manuel Hernández i Martí, G. M. (coord.) (2003): *L'indult del foc. Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller*. Volum II (1963-1981), València, Ajuntament de València.

(2005): *L'indult del foc. Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller*. Volum III (1982-2004), València, Ajuntament de València.

-Medina Bonilla, J. J. (2012): *L'atre Juan Canet. Conversant ab Ramón Lucía*, dins *Revista Cendra-Suc de Falles*, núm. 12. València, Associació Cultural Malalts de Falles, p. 56-59.

XÀTIVA, DÉNIA,
GANDIA...
INDRETS DE LES
COMARQUES
CENTRALS
VALENCIANES
AMB ARTISTES
DE FALLES IN-
FANTILS

Text → Rafa Tortosa

DADES BIOGRÀFIQUES DELS ARTISTES DE FALLES INFANTILS DE XÀTIVA (LA COSTERA)

«Un grupo de muchachos, entusiásticamente secundados por otros mayorcitos, de la plaza de la Humanitaria y adyacentes, concibió a fines de la semana última el propósito de plantar también su falla. Del dicho al hecho fue obra de segundos, y cuando trazamos estas líneas ya va muy adelantado su trabajo. Han ridiculizado con mucho ingenio el Salón Luces, que actuaba en la plaza Emilio Castelar. Sin duda alguna, la falla de la plaza del Almudín —este es el sitio donde debe plantarse— será el próximo año de las más bonitas, pues no puede esperarse menos de los simpáticos ciudadanos que en una semana han dado realidad a la Falla infantil»¹.

Es podrien considerar els primers artistes de falles infantils de Xàtiva. Aquest grup de xiquetes i xiquets del carrer de la Corretgeria van estar capaços, aquell març de 1933, de crear una comissió fallera, buscar una banda de música, nomenar una fallereta major, escriure un llibret i, evidentment, muntar una falla, la qual duia per lema *Pensat i fet*, de ben segur, al·ludint a tot allò esdevingut en pocs dies.

A aquest grup de xiquets, que ha passat a la història fallera de la ciutat sota l'anonimat, caldria afegir Feltrer, López i Garcia; Fernandito Albiñana; Ramon i Rafael Alonso; Arcadio Alborch; Vicent; Fina i Víctor Morell i d'altres infants i joves entusiastes que tingueren la virtut de crear una falla infantil durant les dècades dels anys trenta, quaranta, cinquanta, inclús seixanta, del passat segle. Com hem explicat en alguna ocasió (Tortosa, 2013a), assistim a l'època de les autònomes falles infantils, on els xiquets i les xiquetes del barri s'organitzaran i gestionaran la seua pròpia comissió fallera i, fins i tot, tindran l'habilitat, en la majoria dels casos, de fer-se el cadafal.

1. *El Demócrata, Semanario Republicano*, Xàtiva, 18 de març de 1933. Biblioteca Municipal de Xàtiva.

En aquest llistat de primers artistes de falles infantils, també hi podríem afegir Antoni Grau i Cros², un dels grans artistes fallers de la ciutat, atès que, amb tretze anys, signarà —com a *Grau hijo— El secret del Molinet* (José Espejo, 1947), la primera de les 116 falles que ha plantat a Xàtiva. I també hi afegiríem el reconegut artista faller José Martínez Mollà, quan, a l'edat de catorze anys, va fer la seua primera falla infantil sota el lema de *La cartilla de racionament* (Alexandre VI, 1953) amb motiu d'una *rabieta* de xiquets, ja que no el deixaren pertànyer a la falla de la plaça del costat i en creà una de nova.

Totes aquestes comissions falleres sorgides de colles de xiquetes i xiquets del barri van tindre la data de caducitat a mitjan anys seixanta, quan comencen a aplicar-se les mesures establertes en els reglaments fallers, les quals obliguen les comissions infantils a integrar-se obligatòriament dins de les adultes (Alcanyís, 1996: 180). La principal conseqüència fou que des de 1967 fins a 1971 no es van plantar a Xàtiva falles infantils de forma oficial. I serà el 1972 quan la falla República Argentina plante una falla infantil sota el lema *Els Picapedra*, que fou realitzada per uns pares claretians (Tortosa, 2014b: 119). Arran d'aquest esdeveniment, farà que la resta de les comissions falleres constituïsquen una comissió infantil completament depenent de l'adulta. De fet, a la fi de la dècada dels setanta, el nombre de falles infantils plantades a la ciutat serà de tretze³. Aquesta demanda considerable de falles infantils comporta la recerca d'artistes especialitzats. Algunes comissions confiaran la confecció de les seues falletes en el mateix artista que els fa la falla gran i altres en les habilitats artístiques d'algun dels seus membres. Un clar exemple és la falla Espanyoletó, atès que diposita la confiança en un jove de quinze anys en oferir-se a realitzar la falla infantil. I així és com Paco Roca i Chorques va començar la seua carrera artística en el món de les falles, va agafar un dia el tren i se n'anà a València, a la Ciutat de l'Artista Faller, encomanà uns ninotets i tornà un altre dia a

2. Antoni Grau i Cros (Xàtiva, 1934), fill del també artista faller Antoni Grau i Tomàs, és el segon artista local que més falles ha plantat a Xàtiva: 28 falles infantils i 88 falles grans.

3. El nombre de les falles infantils plantades en els anys de la dècada dels setanta és: 1972: 1; 1973: 4; 1974: 5; 1975: 9; 1976: 11; 1977: 11; 1978: 11; 1979: 13.

recollir-los. Amb l'ajuda de quatre llistons i cartró que hi havia pel casal va formar la seua primera falla (Roca, 1990: 63).

De fet, la figura de Paco Roca, dins de l'evolució artística de les falles infantils, ha estat imprescindible. L'artista xativí és un dels principals culpables de l'evolució i la consolidació de les falles infantils de Xàtiva. En els cinc anys que hi ha entre l'any 1973, quan realitza la seua primera falla, i el 1978, quan aconsegueix el primer premi amb la comissió de Tetuan-Sant Francesc, aconsegueix canviar completament el concepte de falla infantil i ho fa gràcies al seu entusiasme de no deixar passar tot allò que s'està fent a València, per tal d'actualitzar-se i importar el millor de les falles infantils. Açò derivarà, per una banda, que la competència entre comissions vaja en augment, cosa que possibilita una competició de falles infantils de qualitat i quantitat. Per una altra banda, i com a resultat de la primera, farà que apareguen joves artistes disposats a obrir-se en la faceta de realitzar falles infantils.

Així és que, durant quasi cinquanta anys, la ciutat socarrada s'ha convertit en un interessant bressol d'artistes fallers especialitats en cadafals infantils, bé barrejant-los amb els grans o bé confeccionats en una etapa artística inicial i, amb el temps, esdevindre a fer falles grans. Tot seguit, i com a motiu principal del present treball, mostrem la biografia dels principals artistes fallers xativins que més han destacat en la realització de falles infantils.

Paco Roca i Chorques (Xàtiva, 1957) és el primer artista que es consagra en la realització de falles infantils. Com hem dit, el 1973 fa la seua primera falleta, que posà l'inici d'una trajectòria de constant evolució. La inquietud per innovar, la influència i el coneixement de l'obra d'artistes referents, així com la debilitat pel còmic, són els factors per configurar l'estil que l'ha caracteritzat, amb una pintura més solta i lleugera, i un modelatge més fresc i directe carregat d'una caricatura pròpia (Tortosa, 2008: 99). Els seus primers anys, fins al 1980, compagina l'obra de falles infantils amb l'aprenentatge de l'ofici col·laborant amb diversos artistes fallers. A les primeres passes, combina les primeres figures modelades per les seues mans amb reproduccions de cartó

d'artistes de València, principalment de Juan Canet, amb el qual Roca manté una amistat que li valdrà col·laborar en el modelatge d'algunes figures d'aquest referent de les falles infantils. I en poc de temps, la seua projecció va estar quallada d'èxits.

A Xàtiva, d'entre els seixanta-sis cadafals infantils plantats, aconsegueix nou primers premis a les demarcacions de Tetuan-Sant Francesc, Juan Ramon Jiménez, Espanyolet i Raval, i, en una segona època, a la plaça de Benlloch. Fora de Xàtiva també aconsegueix els màxims guardons a Alzira, Torrent, Algemesí i Silla. Cal destacar també els nombrosos ninots indultats a la capital de la Costera així com pel Gremi d'Artistes Fallers.

El 1987 fa el salt a les falles de València i signa la falla infantil de la comissió de M. Arnau-Creu Coberta. A poc a poc, va guanyant confiança entre les falles del cap i casal fins arribar a la primera categoria, on aconsegueix l'any 1994 el primer premi de falla i d'enginy i gràcia per a la falla de Sant Marcel·lí. Amb aquesta comissió, un any més tard, planta per primera vegada en la Secció Especial amb un exitós i meritori tercer premi. Aquest èxit li valgué que la Falla Na Jordana el contractara per a la falla infantil de 1996, on plantà una falla dedicada al còmic en la qual va retre homenatge a un seguit de dibuixants valencians com ara J. Soriano Izquierdo o J. Sanchis (Tortosa, 2013: 73).

Durant aquesta època, Paco Roca es converteix en un clàssic a les falles infantils del cap i casal on en realitza diverses cada any i aconsegueix nombrosos primers premis en categories inferiors. S'ha de destacar la quantitat de primers premis aconseguits per a les comissions de Mercat de Monteolivet, Pérez Galdós-Calixt III o Cuba-Literat Azorín. Aquesta darrera comissió, així com Císcar-Borriana, van dipositar la confiança en l'artista xativí per plantar a la Secció Especial. També cal destacar la seua producció a les fogueres infantils d'Alacant on ha estat un habitual de la Secció Especial amb la falla de Sèneca-Autobusos, on aconsegueix els anys 2002 i 2004 el primer premi.

Els darrers anys, fins que l'any 2017 va tancar les portes del taller del camí de la Bola, vam poder contemplar la seua obra efímera a Xàtiva i a

Jo també vull pintar, falla infantil de Paco Roca (Benlloch-Alexandre VI, 2007). Arxiu Rafa Tortosa - Foto Federico.

seccions inferiors de la ciutat de València, mantenint en tot moment la seua línia de modelatge i pintura ja reconeguda per tothom.

La seua producció artística de falles infantils l'ha compaginat amb l'elaboració de les 72 falles grans plantades Xàtiva, on ha aconseguit el primer premi d'especial en 11 ocasions i nombrosos ninots indultats, així com al cap i casal, on ha plantar en emplaçaments com ara Doctor Collado, Sant Marcel·lí, Montolivet, Sant Vicent-Periodista Azzatti, San Vicent-Marvá o Pérez Galdós-Calixt III. En tota la seua trajectòria ha sabut crear un estil propi i s'ha caracteritzat per construir falles vistoses i de gran originalitat sense perdre mai de vista la finalitat crítica del cadafal faller.

Cal destacar una sèrie d'artistes que van aprendre l'ofici a l'obraor de Paco Roca, com **Francis Guerrero**, qui arriba a plantar 31 falles infantils i que ara fa societat artística amb Venancio Cimas, o **Alfredo Bernat Cano**, un artista consagrat en falles grans, que es va iniciar en el món faller amb la confecció de falles infantils, de les quals ha plantat a Xàtiva un total de 28 i altres a València, Alzira o Gandia.

Un altre referent entre els artistes de falles infantils és **Manuel José Blanco i Climent** (Xàtiva, 1968), atès la seua excel·lent tasca realitzada tant a Xàtiva com a València així com els seus èxits, ja que ha estat guanyador de dotze primers premis de falles infantils a Xàtiva i de tres primers premis de la Secció Especial Infantil de València amb la falla de Sueca-Literat Azorín. És fill del prestigiós artista local Manolo Blanco Sancho, de qui ha après l'ofici, a més d'Abel Monteagudo i Andrés Martorell, col·laboradors habituals als tallers del seu pare i referents seus. De Blanco Climent hem de destacar la pintura i la composició estètica que realitza en els seus cadafals fallers a més de ser un meticolós de la composició artística.

De ben menut s'inicia en el món artístic de les falles, ja que amb tant sols deu anys signa una falla per al barri del Raval realitzada al taller de son pare. I ja és amb quinze anys, quan el 1984 fa al seu propi taller la falla de Molina-Claret. Un any més tard, a la mateixa demarcació, aconsegueix el seu primer premi. Anys després rep el màxim guardó per

El setè art, falla infantil de Manolo Blanco Climent (R. Argentina, 2001). Arxlu Rafa Tortosa - Foto Federico.

a les comissions de Tetuan-Sant Francesc i República Argentina. En els darrers anys també repetirà triomfs a les demarcacions de Selgas-Tovar i Murta-Maravall.

Durant molt de temps, el seu treball ha estat centrat exclusivament en la realització de falles infantils, on ha creat un estil propi que l'ha catapultat al reconeixement i el respecte del món faller així com la consecució dels màxims guardons per tot arreu de les terres valencianes. A part de plantar als carrers de Xàtiva —38 falles hi són datades—, ho ha fet també a Alzira, Carcaixent, Dénia, Gandia, Énguera, Aldaia i Torrent, poblacions on ha estat mereixedor dels màxims guardons de la màxima categoria. El seu èxit també arriba a la ciutat d'Alacant amb la realització de fogueres infantils on aconsegueix, l'any 2006, el primer premi de la Secció Especial amb la foguera Foguerer Carolines.

La seua producció a València se centra en els anys noranta, majoritàriament, quan signa falles per a distintes comissions i evoluciona la tècnica artística. A poc a poc, puja progressivament dins de les categories de les falles infantils, fins que l'any 1994 és contractat per la Falla del Pilar i debuta a la Secció Especial. Un any més tard, el contracta la comissió de Sueca-Literat Azorín, on realitza les falles infantils fins l'any 2000. En aquesta demarcació rep tres primers premis, un cinquè i una desqualificació. Encetat el nou segle, trobem incursions a la Secció Especial amb la falla del barri de Russafa, però s'hi centra en la Secció Primera amb la falla de Duc de Gaeta-Pobla de Farnals i la realització de falles grans. A part dels premis de falla, hem de destacar els ninots indultats aconseguits per Manolo Blanco i Climent. A Xàtiva és mereixedor de l'indult del foc durant set ocasions mentre que a València té alguna figura indultada pel Gremi.

Després d'estar durant molts anys realitzant falles per als més menuts, l'any 2006 decideix fer un pas més en la seua professió artística i signar falles grans, fet que farà abandonar el seu taller de sempre, situat davant les portes del Museu de l'Almodí. Des d'aleshores ha realitzat 20 falles grans a Xàtiva així com altres a Alzira i València, principalment. A més a més, l'any 2011 va estar l'encarregat de confeccionar les dues falles oficials de Xàtiva.

Xavier Herrero i Martínez (Xàtiva, 1969) s'inicia de la mà de l'artista Manolo Blanco i Sancho a més de treballar al costat de Josep Martínez Mollà. Considerat com un artista autodidacta, la confecció i la construcció de falles és una activitat que li ve des de ben menut. El cas és que, amb quinze anys, planta la seua primera falla infantil a la plaça del Raval de Xàtiva l'any 1984. Des d'aquell moment començarà a plantar falles infantils pels carrers de la seua ciutat fins que el 1991 aconseguirà el seu primer premi de la Secció Especial amb la falla plantada a la plaça del Mercat. Un any abans debuta a València amb una falla infantil per a la comissió de Bailén-Xàtiva.

Fins al moment, ha plantat a Xàtiva noranta-nou falles, díhuit d'elles infantils i setanta nou grans així com les falles oficials de 2006 i 2007. De fet, la seua trajectòria, després que el 1992 s'iniciara a la demarcació de la Falla Juan Ramón Jiménez amb l'edat de 23 anys, s'ha centrat en la realització de falles grans amb la consecució de sis primers premis de Secció Especial de Xàtiva. A València ha realitzat 76 falles grans, des de l'any 1995 fins l'actualitat, trajectòria en la qual cal destacar les falles plantades a Montolivet, Santa Maria Micaela-Martí l'Humà, Sant Vicent-Periodista Azzati o Mercat Central, comissió que el fa debutar l'any 2014 a la Secció Especial.

De Xavier Herrero cal destacar la seua professionalitat, un taller en òptimes condicions de treball amb els darrers avanços tecnològics, on es combina la confecció de falles —enginyoses, carregades de sàtira, amb un bon acabat i pintura de colors vius— amb altres elements artístics per a museus, decorats, escaparates, fires i estands comercials.

Maribel Beltrán Llorens (Genovés, 1963) té els primers contactes amb el món de les falles a principis dels anys vuitanta on la seua trajectòria artística majoritàriament ha estat vinculada al taller de Paco Roca. L'any 1988 planta el seu primer cadafal per a la comissió de Sant Jordi. A més d'altres falles plantades per a aquesta comissió, ha treballat per a les comissions de Juan Ramón Jiménez, Sant Jaume i Patraix de València. En una segona època, des de 2014, signa falles per a Espanyoletto, Abú Masaifa i Selgas-Tovar. El major èxit d'aquesta primera dona artista fallera es produeix l'any 1994, on aconseguix per a la falla Juan Ramón Jiménez

el primer premi de la Secció Especial i el ninot indultat. En l'actualitat col·labora amb les falles infantils que signa el seu marit, **Ramon Olivares Garrigós**, on aporta la seua experiència pictòrica (Ordinana, 2015: 70). Entre els dos han signat un total de 39 falles a Xàtiva a més de les realitzades per a València, Alzira i Gandia. L'any 2013 aconseguiren el primer premi d'Especial amb la Falla Espanyoleto.

Va. Cli. Ve., des de l'any 2001 com **Ingeni i Gràcia**, ha estat un grup d'artistes fallers que inicia l'activitat el 1987 plantant la falla infantil de Molina-Claret, comissió a la qual pertanyen els fundadors d'aquest grup d'artistes. Amb aquesta falla s'iniciava un matrimoni creatiu d'artistes amb comissió que els vincularà en una fructífera trajectòria fins que en 1992 guanyen el seu primer premi de la Secció Especial. En total han aconseguit sis premis de la Secció Especial amb Molina-Claret, R. Argentina i Selgas-Tovar, a més de tres indults del foc.

L'acrònim Va. Cli. Ve., amb què s'anomenava aquest grup, respon a les inicials dels cognoms dels seus fundadors: Manuel Vallín, Enrique Climent i Ramon Vela. Amb el temps, el grup va experimentar baixes i noves incorporacions. Els darrers components han estat Enrique Climent, Jorge Climent, Miguel Mira i Mamen Gisbert. Abans de conformar Va. Cli. Ve, Manuel Vallín havia tingut l'experiència prèvia de treballar al taller de Manolo Blanco, mentre que Ramon Vela havia après la professió de la mà d'Antoni Grau. Tanmateix, la filosofia de treball d'aquest grup ha tingut més a veure amb cert eclecticisme amanit amb un fort component autodidacta. El seu estil s'ha decantat envers la monumentalitat i les seues creacions s'han caracteritzat per l'audàcia d'anar experimentant amb nous límits a l'hora de concebre com han de ser les falles, si bé és cert que van evolucionar des d'una fase inicial pròxima a l'estil clàssic a una revisió formal i estilista de caire més actual (Soler, 2008: 108).

Han plantat 59 falles infantils per a les comissions de Xàtiva (Molina-Claret, Selgas-Tovar, República Argentina, Ferroviària, Cid-Trinitat, Sant Jaume o Passeig Cardenal Serra), així com han treballat en altres ciutats com Alzira o València. Cal destacar que Ingeni i Gràcia va estar l'autor de la falla infantil plantada el 2007 amb motiu del 75 aniversari

de la Junta Local Fallera, així com la de l'edició de 2008. L'any 2007 van debutar en falles grans amb la primera falla de Passeig-Cardenal Sierra, comissió que dipositarà la confiança amb Ingeni i Gràcia durant sis anys. Les falles de 2012 van veure les darreres falles signades per aquest grup d'artistes.

L'èxit i l'obra de **Josep Angulo Cuenca** (Xàtiva, 1962), com a artista especialitzat en falles infantils, està fortament vinculat amb la comissió d'Abú Masaifa. No debades, ha estat l'artífex d'aquesta falla en vint ocasions amb el bagatge de quatre primers premis infantils de Secció Especial assolits per la comissió els anys 1996, 1997, 2003 i 2010, a més del premi de la millor falla infantil de Xàtiva de 1998 amb el cadafal enclavat a la Secció Primera. Tanmateix, la primera experiència artística de Josep Angulo amb falles infantils va tenir lloc en 1979/1980, exercici en què va fer una falla per a la plaça de Sant Jaume, quan era faller d'aquesta comissió. Anys més tard, en 1986, de nou aprofitant la seua condició de faller, Angulo planta la primera falla infantil d'Abú Masaifa. El seu currículum artístic, amb 33 falles plantades a Xàtiva, es completa amb altres falles plantades en comissions com ara Tetuan-Sant Francesc, Cid-Trinitat o Molina-Claret, així com Gandia, on aconsegueix també nombrosos guardons.

Josep Angulo ha estat un autèntic autodidacta, atès que no ha treballat mai abans per a cap artista. Malgrat que després formà part de l'equip del taller d'Alfredo Bernat, mai no havia passat per un aprenentatge previ sota la supervisió d'un artista més experimentat. Al principi pintava a l'oli, però la primera falla d'Abú Masaifa ja la pinta al plàstic. Aquella va ser atrevida quant a colors i pinzellada, un estil particular d'obligar els colors, totalment nou per aquella època, que a poc a poc s'ha imposat. Contràriament als estils d'acabat al plàstic, que solen estar caracteritzats per tonalitats més suaus, la paleta d'Angulo resulta més agressiva. Les seues propostes artístiques evidencien que ha desenvolupat un estil particular, resultat d'una línia creativa basada en l'experimentació i l'aprofundiment en els descobriments propis (Soler, 2008: 107). Malgrat que l'any 2011 va deixar de signar falles, ha col·laborat en les infantils plantades a la plaça de la Trinitat i, des de 2018, ha tornat a signar-ne per a les comissions de Cid-Trinitat i Molina-Claret.

Josep Almiñana Garcia (Xàtiva, 1984) és un dels actuals referents d'artistes de falles infantils de la capital de la Costera, amb una producció de tretze falles infantils a Xàtiva repartides entre les comissions del Mercat, J. R. Jiménez⁴, Ferroviària, Benlloch i Abú Masaifa. Cal destacar els primers premis de la Secció Especial aconseguits els anys 2015⁵ i 2016 per a la Falla Ferroviària, a més del ninot indultat de l'any 2004, el qual pertanyia a la Falla del Mercat. A València ha plantat cinc falles infantils entre les quals destaca la de la Falla del Pilar de 2009, signada junt amb Carles Orts, de categoria especial.

L'artista xativí, que des de ben jove ha mostrat la seua preocupació per l'art faller, ha aconseguit aprendre l'ofici al taller de Julio Monterrubio, principalment. A més a més, ha treballat en els tallers d'Armengol i Cimas, Paco López, Pere Baenas i Alejandro Santaetulàlia, on ha realitzat treballs de pintura i modelatge. Actualment combina la realització de falles, tant grans com infantils, amb el modelatge de maquetes i figures per a altres artistes. D'Almiñana cal destacar la seua gran capacitat artística, que fuig de definir un estil propi atès el gran domini que té de qualsevol estil escultòric i pictòric, els quals els adapta d'acord amb la temàtica del cadafal.

Xavi Ureña i Ródenes (Xàtiva, 1993) és un dels darrers artistes de falles infantils sorgits des de la ciutat socarrada. A pesar de la seua joventut, ha estat capaç de realitzar 17 falles infantils per a la seua ciutat així com una dotzena amb destinació Montserrat, València, Alaquàs, Alzira, Elda o Alacant. El seu debut es produeix l'any 2010, que amb dèssset anys, s'atreveix a realitzar la falla infantil del Raval, la seua comissió, experiència que repeteix els pròxims tres anys⁶. Des d'aleshores ha plantat també per a les comissions de J. R. Jiménez, Passeig Cardenal Serra, Tetuan-Sant Francesc, Benlloch, Selgas-Tovar i R. Argentina. Per a aquesta darrera comissió aconsegueix el primer premi d'Especial l'any 2014. A aquest important guardó cal afegir la

4. Les falles plantades a la demarcació de la Falla J. R. Jiménez (2008, 2009 i 2010) són signades junt amb Carlos Orts.

5. L'any 2015 la falla estava signada per Josep Almiñana i Laura Ribelles.

6. Dades aportades per Xavi Ureña, a qui agraïm la seua col·laboració.

L'aventura del saber, falla infantil de Josep Angulo Cuenca (Abú Masaifa, 1997). Arxiu Rafa Tortosa - Foto Federico.

importància d'aconseguir l'indult infantil dels anys 2012, 2014, 2016 i 2018. A les falles de València cal destacar el seu debut, que es produeix l'any 2016 amb la Falla Rodríguez de Cepeda-Lzo. Palmireno, així com la presència a la Secció Primera de la mà de la falla del Mercat Central durant els darrers tres anys. També hem de destacar la incursió a les fogueres d'Alacant l'any 2018 i 2019 amb bons resultats.

El jove Ureña s'inicia en el món artístic de les falles l'any 2004, incorporant-se com a aprenent al taller del Paco Roca. També col·labora ocasionalment amb Manolo Blanco Sancho i amb Alberto Abril. La seua obra destaca per la meticulositat, atès que Ureña sempre pretén acabats preciosistes i complets, aspectes que el fan escollir temàtiques on s'hi puguin dur a terme, a més de ser falles que busquen la composició i l'acabat, principalment.

ELS ARTISTES DE LES FALLES INFANTILS DE DÉNIA (LA MARINA ALTA)⁷

Una de les places falleres més fortes de les terres de les Comarques Centrals Valencianes és Dénia, a la Marina Alta. A pesar del gran nivell artístic que atresoren els cadafals fallers, tant grans com infantils, que s'hi planten als seus carrers any rere any, molt poques són les referències que podem trobar sobre la presència d'artistes fallers casolans, i menys dels especialitzats en construccions infantils. En efecte, a pesar que les primeres falles a Dénia es remunten al començament del segle xx, els artistes fallers que s'han dedicat professionalment a l'art efímer els podem comptar amb els dits de la mà.

Igual que va ocórrer a Xàtiva fins als anys setanta del segle xx, a Dénia no hi ha una activitat continuada de falles infantils ni es té la necessitat de recercar artistes fallers. I és que, fins a aquesta dècada, els veïns dels barris s'obraven els seus propis cadafals fallers. Amb l'oficialització de les

7. Les dades d'aquest apartat han estat aportades per Manolo Catalán, a qui agraïm el seu treball, dedicació i amabilitat.

falles de Dénia el 1947, algunes comissions ja busquen artistes, com és el cas de l'alacantí Ramón Marco per a la Falla Oest. Però eren casos aïllats. La presència a la ciutat d'una indústria en decadència com era la pansa, va donar pas a una indústria joguetera en auge a mitjan segle, la qual cosa provoca que molts foren els veïns de la ciutat que passaren d'una indústria a una altra, on predominava el treball en fusta i el modelatge de joguets. La veritat és que Dénia mai va tindre la necessitat de potenciar artistes fallers i eren els mateixos fallers els encarregats de realitzar les falles, únicament traslladant-se als diferents tallers, especialment de la zona de la Ribera, per a comprar un coronament i completar les falles en les antigues naus que a primers de segle emmagatzemaven la pansa.

Les primeres falles infantils no comencen a veure's als carrers de la capital de la Marina fins a finals dels anys seixanta, excepte ocasions comptades com la Falla Centro de 1948, les quals es plantaven de forma discontinua. Com dèiem, va ser a partir dels anys setanta quan ja de forma continuada es comença a contractar les falles infantils als mateixos artesans que confeccionaven la gran, com Ramón Primo o Paco Baldoví.

La continuïtat a l'hora de realitzar falles infantils pels mateixos membres de la comissió, va creant fama i reputació en alguns d'ells. És el cas de fallers com Honorato Salvador, Ramon Mari, Vicent Agulles, Norberto Cervera, Pepe Simó, Pepe Català..., i així fins més d'una dotzena de fallers que van anar plantant de manera totalment amateur les falles infantils a Dénia fins a principis dels anys huitanta.

Un punt d'inflexió interessant va ser quan Toni Martí, ostentant la presidència de la Junta Local Fallera (1983-1986), va impulsar la creació d'un curs de modelatge faller amb la col·laboració de l'Ajuntament de Dénia i sota la direcció dels veterans Honorato Salvador i Norberto Cervera. Va ser un rotund èxit, ja que uns vint joves de la ciutat es van inscriure al curs. Eixirien diversos artistes que es dedicarien professionalment al món de les falles, com **Juanjo Aranda** i **Ximo Gavilá**, que van arribar a plantar la falla de la Junta Local Fallera durant un parell d'anys en col·laboració amb **José Serra Aledo**. Aquests plantarien durant diversos anys les falles de barri en la zona de la Granoteta, però no va ser fins a 1988 quan Aranda i Serra planten per primera vegada en concurs la

falla infantil de la comissió de la Falla Diana. Poc després, i ja en solitari, José Serra plantaria durant tres anys la falla infantil de la Falla Saladar amb la col·laboració de **Norberto Cervera Jr.**, fill del professor del curs de modelatge. A partir de 1995, José Serra fa el bot a les falles grans fins a l'actualitat, en què es dedica a pintar per a artistes com Pere Baenas o Sánchez Longo. Norberto Cervera continuaria diversos anys col·laborant amb José Serra en la confecció de falles grans, però l'any 2000 planta en solitari la falla infantil de la comissió del Port-Rotes i aconseguix el primer premi. Tres anys va plantar en la demarcació portuària de Dénia i després va abandonar el món faller, a excepció d'algun treball esporàdic de pintura en cadafals infantils al taller de Palacio i Serra.

A principis dels anys noranta, en la Falla Darrere del Castell, apareix un jove autodidacta nascut de la construcció de falles del Col·legi Maristes, lloc tradicional de les falles col·legials a Dénia. La tenacitat d'**Enric Ginestar Morán** l'ha convertit en l'únic artista faller infantil de Dénia en l'actualitat. Ha plantat en comissions locals com Centro, Baix la Mar, Darrere del Castell i Saladar. A més a més, ha plantat a Alacant, Catarroja, Torrent i València, on torna a repetir com a artista de la Falla Almirall Cadarso-Comte d'Altea.

Alguna falla infantil també ix del taller de **Rafa Cheli Collado**, però la seua especialitat són les falles grans. Format en diferents tallers de València, s'instal·la en solitari a començament d'aquesta dècada i és, en l'actualitat, l'únic artista professional de falles grans a Dénia.

Dins de la Marina, a Pego, trobem la mateixa situació que a Dénia, on són les mateixes comissions les que durant anys s'han confeccionat les falles. D'aquesta activitat va eixir **Mikel Toledo** a la fi dels anys noranta, un artista faller pegolí que ha plantat diferents falles infantils i grans a Pego, Dénia i en diferents localitats de la Safor. En l'actualitat compagina la seua labor artesana amb l'edició de novel·les gràfiques.

Essències, falla infantil d'Enric Ginestar Morán (Baix la Mar, 2018). Dènia.com.

copyright ©

BREUS APUNTS DELS ARTISTES DE FALLES INFANTILS DE GANDIA (LA SAFOR)⁸

La professionalització dels artistes de falles infantils a Gandia s'estableix en consonància al que passa en altres poblacions falleres pròximes, com Xàtiva, com hem pogut comprovar, Alzira o Carcaixent. L'aparició d'aquesta sèrie d'artistes especialitzats es produirà d'acord amb la demanda establerta en la constitució de falles infantils vinculades a comissions adultes durant la dècada dels anys setanta de la passada centúria.

Abans d'aquests anys de consolidació de les falles infantils, aquestes eren realitzades pels mateixos xiquets o per artistes esporàdics com pintors murals o veïns amb nocions artístiques de caràcter bàsic. Tota aquesta activitat artística dels infants va començar l'any 1934 en plantar-se una falla infantil a la plaça del Duc amb mostres evidents d'estar influenciada pel setmanari de *Los Chicos*⁹. Arran d'aquesta falla, la xicalla dels barris comença a confeccionar les seues creacions, com ho demostra la documentació gràfica editada (Coll, 2003: 189-196), durant els anys posteriors, així com en les dècades centrals del segle XIX.

La configuració de comissions falleres amb secció infantil durant els anys setanta, com anem apuntant, comporta que els artistes fallers també confeccionen falles per als infants i molts dels que comencen en la professió artística ho faran amb aquests tipus de falla. D'acord amb

8. Agrair a Alberto Bou, del Museu Faller de Gandia, les indicacions oportunes.

9. L'aparició de comissions falleres de xiquets i xiquetes durant aquesta dècada a València, com poblacions com ara Gandia o Xàtiva, serà gràcies al suplement *Los Chicos*, que el diari *El Mercantil Valenciano* editava des de 1929. A les seues pàgines apareixia *Colilla* i el seu *Pato Banderilla*, considerat com un dels personatges populars entre el món infantil i juvenil. A més a més, el suplement recollia molta informació sobre les falles així com les opinions i idees dels lectors. El 1932 va organitzar un concurs de falles infantils, on els requisits van ser constituir-se en comissió fallera i enviar a la redacció la fotografia amb els noms dels components. La popularitat del concurs, com comenta Manolo Sanchis (2001), es va estendre per tota la zona de distribució del *Mercantil Valenciano*, ja que els més joves enviaven notícies, esbossos i fotos des de les localitats amb tradició fallera.

la impossibilitat, per qüestió de temps i de desconeixement històric, de puntejar els principals artistes de falles infantils de la capital de la Safor —tant els que s'especialitzaren com els que s'iniciaren exitosament—, només remarcarem els que actualment s'hi dediquen a fer-ne.

Ausiàs Estrugo és un jove de Gandia que enguany ha debutat en la Secció Especial de Gandia amb la Falla del Prado amb un èxit considerable, amb un segon premi i ninot indultat. En pocs anys com a professional ja ha aconseguit primers premis tant de falla com d'enginy i gràcia per a comissions com la de la plaça de l'El·líptica o Serpis. El 2020 comportarà el debut a les falles de València, atès que ha estat contractat per la Falla Dr. Serrano-Carlos Cervera-Clero.

Gonzalo Rojas Rodríguez és un altre artista faller de Gandia que està de moda. Amb Pau Soler i Mercedes Taibo ha signat, durant els tres darrers anys, les falles infantils de la Secció Especial plantades a l'encreuament de Sueca-Literat Azorín. En altres demarcacions del cap i casal també hem pogut contemplar la seua obra, com ara Ceramista Ros-José María Mortes Lerma o Bisbe Amigó-Conca. A més a més, ha plantat a Cullera, Alaquàs, Torrent, Alacant i Gandia, aquesta última la seua població d'acolliment i on va debutar fent falles infantils, en concret, a la Falla Màrtirs. Gonzalo Rojas, uruguaià de naixement, és un il·lustrador que, a poc a poc, ha anat evolucionant dins de l'art faller. De fet, ha il·lustrat diversos treballs per a Pere Baenas (Foguera Carolines Altas 2013)¹⁰, Palacio i Serra (Foguera Sagrada Família 2019) o el disseny del projecte *Metropolis* per a la Falla Sueca-Literat Azorín de l'artista Vicent Llàcer, però també ha modelat maquetes i ninots per a altres artistes com Pasky Roda o Mauricio Moreira. Tots aquests projectes gràfics els combina amb la realització de falles infantils des del taller de Bellreguard, unes signades per ell i d'altres compartides amb Pau Soler i Mercedes Taibo.

10. <http://gkonzalo.blogspot.com/>

I sense cap dubte, l'artista més important de falles infantils de Gandia és **José Gallego Gallego**¹¹. Format als tallers de José Sanchis, Palacio i Serra i Pere Baenas, planta la seua primera falla infantil l'any 1998 per a la comissió de Roís de Corella de Gandia. Una vegada format, obri el seu taller de Beniarjó d'on han eixit magnífiques falles per als infants amb destinació Gandia, Alzira, Silla, Dénia, Alacant o València. Al cap i casal ha plantat en Secció Especial per a les falles de Sueca-Literat Azorín, on s'estrena, Exposició-Micer Mascó, Almirall Cadarso-Comte Altea i Convent de Jerusalem-Matemàtic Marzal, on aconsegueix l'any 2017 el primer premi.

Amb les falles grans, la seua tasca ha estat de disseny i col·laboració amb altres artistes fallers com les falles de Toni Pérez per a Na Jordana o les fogueres de Manolo Algarra per a Sèneca-Autobusos, on és coautor dels quatre primers premis aconseguits a la categoria d'especial.

També cal ressenyar els artistes fallers **Ivan Piris** —qui, a banda de realitzar falles infantils, col·labora amb el taller de Palacio i Serra— i **Vicent Cabanilles Cloquell** —un artista especialitzat en falles infantils amb dedicació parcial, atès que la seua professió és assessor fiscal. Vicent, que es va iniciar fent la falla infantil de la seua comissió de Sant Josep-Raval, ha estat guanyador en totes les seccions infantils de la capital de la Safor. En la creació de les seues falles, es dedica fonamentalment a la pintura, atès que el seu model de treball ha estat adquirir una falla feta a València i reproduir-la¹².

CODA

Fins ací un recorregut pels artistes fallers més importants de les principals poblacions falleres de les Comarques Centrals Valencianes. Com hem pogut comprovar, l'inherent relació entre oferta i demanda ha estat el principal motiu de l'aparició d'artistes fallers especialitzats en creacions infantils, uns cadafals que han servit perquè molts dels nostres

11. https://ca.wikipedia.org/wiki/José_Gallego_Gallego

12. "Entrevista a Vicent Cabanilles", Pepito, núm. 101, Federació de Falles de Gandia, p. 8-9.

La màquina de la felicitat, falla infantil de Gonzalo Rojas (Màrtirs, 2019). Som Gandia.

artesans s'iniciaren en el món de l'art efímer. Molt pocs s'han especialitzat dedicant-se per complet a obrar falles infantils. Siga com siga, la majoria d'ells han aportat la seua creativitat amb la instauració d'un estil propi que els ha catapultat a l'èxit i el reconeixement del públic. I no hi ha una altra per aconseguir l'èxit: creativitat i innovació.

BIBLIOGRAFIA

Alcañiz, J. (1996): "Les falles infantils", *La festa de les Falles*, Associació d'Estudis fallers, València, p. 175-182.

Coll Fornés, J. J. (2006): *La falles de la República a Gandia*, CEIC Alfons el Vell, Gandia.

Ordiñana, A. (2015): "Entrevista a Maribel Beltrán", *La dona, nascuda per a regnar*. Falla J. R. Jiménez Xàtiva 2015, AC Falla J. R. Jiménez, Xàtiva, p. 70-73.

Roca Chorques, F. (1997): "Els orígens de la falla infantil de l'Espanyoleto", *Llibret Falla Espanyoleto 1990*, AC Falla Plaça de l'Espanyoleto, Xàtiva, p. 63-66.

Sanchis, M. (2001): "Colilla i las fallas infantiles", dins de Castelló, J., Sanchis, M. i Mir, H: *Fallas infantiles. Juego y tradición*, Ajuntament de València, València, p. 36-37.

Soler Valls, J. F. (2008): "Els primers premis de les falles infantils de Xàtiva (III). La renovació estètica (1990-2007)", *Argentina 2008*, Falla República Argentina, Xàtiva, p. 104-113.

Tortosa Garcia, R. (2008): "Els primers premis de les falles infantils de Xàtiva (II). El ressorgiment i consolidació de les falles infantils (1972-1989)", *El Verí del Foc, núm. 2*, AC Falla J. R. Jiménez, Xàtiva, p. 86-103.

– (2014a): “Les autònomes comissions falleres infantils de Xàtiva (1933-1966)”, *AC Falla el Mocador 2014*, AC Falla el Mocador, Sagunt, p. 360-377.

– (2014b): “Cinc episodis de religiosos a les falles de Xàtiva”, *El Verí del Foc*, núm. 8, AC Falla J. R. Jiménez, Xàtiva, p. 112-120.

– (2013): “Paco Roca, l’artista faller. 40 anys de cadafals infantils”, *Revista Cendra*, núm. 13, AC Malalts de Falles, València, p. 72-75.

ORÍGENS, EVOLUCIÓ I ARTISTES DE LES FOGUERES INFANTILS A ALACANT (1930-1985)

Text → Juan Carlos Vizcaíno

La ràpida i la reeixida consolidació de les fogueres d'Alacant, en la seua edició fundacional de 1928, en a penes deu setmanes, va ser el caldo de cultiu perquè s'incorporaren de manera quasi espontània una sèrie de modalitats.

Algunes de les quals van desaparèixer pocs anys després, mentre que altres es consolidarien, i fins i tot una d'elles seria recuperada, amb major força si és possible, més de mig segle després. Així doncs, se sumaran les denominades *foguernetes* —creacions de grandària intermèdia, de vegades promogudes a nivell particular—, o els *ninots de carrer* —que em preue d'haver reincorporat el 1997, quan era delegat de Cultura de la llavors denominada Comissió Gestora. No obstant això, destacarà entre elles la singularitat de les *barraques*, que molt prompte es van manifestar com a element lúdic encapçalat per una portalada artística, prolongada fins als nostres dies —si bé amb força decreixent—, i la singularitat de la qual es va estendre a diverses celebracions de la província —especialment a manera de quaters, en nombroses festes de moros i cristians.

EL FULGOR REPUBLICÀ. LES PRIMERES FOGUERES INFANTILS

D'entre aquestes modalitats, la foguera infantil és la que, en principi, apareix amb menys força. Encara que no hi ha prova documental a l'Arxiu Municipal d'Alacant, se sol concedir el fet que va ser Benalua el barri que va plantar la primera foguera infantil, el 1930. De fet, fins a 1932 no comencen a aparèixer instàncies i fins i tot esbossos en aquest arxiu, confirmant les sol·licituds que es formulaven a l'Ajuntament d'Alacant, a fi de poder plantar aquestes primeres xicotetes fogueres. Obres, en línies generals, faltades de grans pretensions, però dominades per les inquietuds artístiques i fins i tot crítiques dels seus joves artífexs que, generalment, sorgien al marge de les diferents comissions adultes —són molt poques les que apareixen com a apèndix infantil d'aquestes. De les tres que es té constància el 1932, la xifra creixerà a dotze l'any següent, i fins a catorze el 1934. Serà aquest l'any cim d'aquestes —i del conjunt genèric de les edicions prèvies a la Guerra Civil—, i destaca que, entre els seus autors, apareguen noms que, temps després, tindran gran importància en la plàstica foguerera. D'elles, cal destacar que la infantil de Sant Blai serà la primera obra del molt jove Ramón Marco Marco —llavors aprenent al taller de Gastón Castelló—, que a penes set anys després, el 1941, iniciarà un dilatat i reiteradament reconegut trajecte com a artista de fogueres. També es podrà constatar que la foguera infantil de l'Avinguda de Méndez Núñez, la realitzarà Antonio Hernández Gallego, a partir de 1946, i fins a l'inici dels 60, un dels autors més representatius

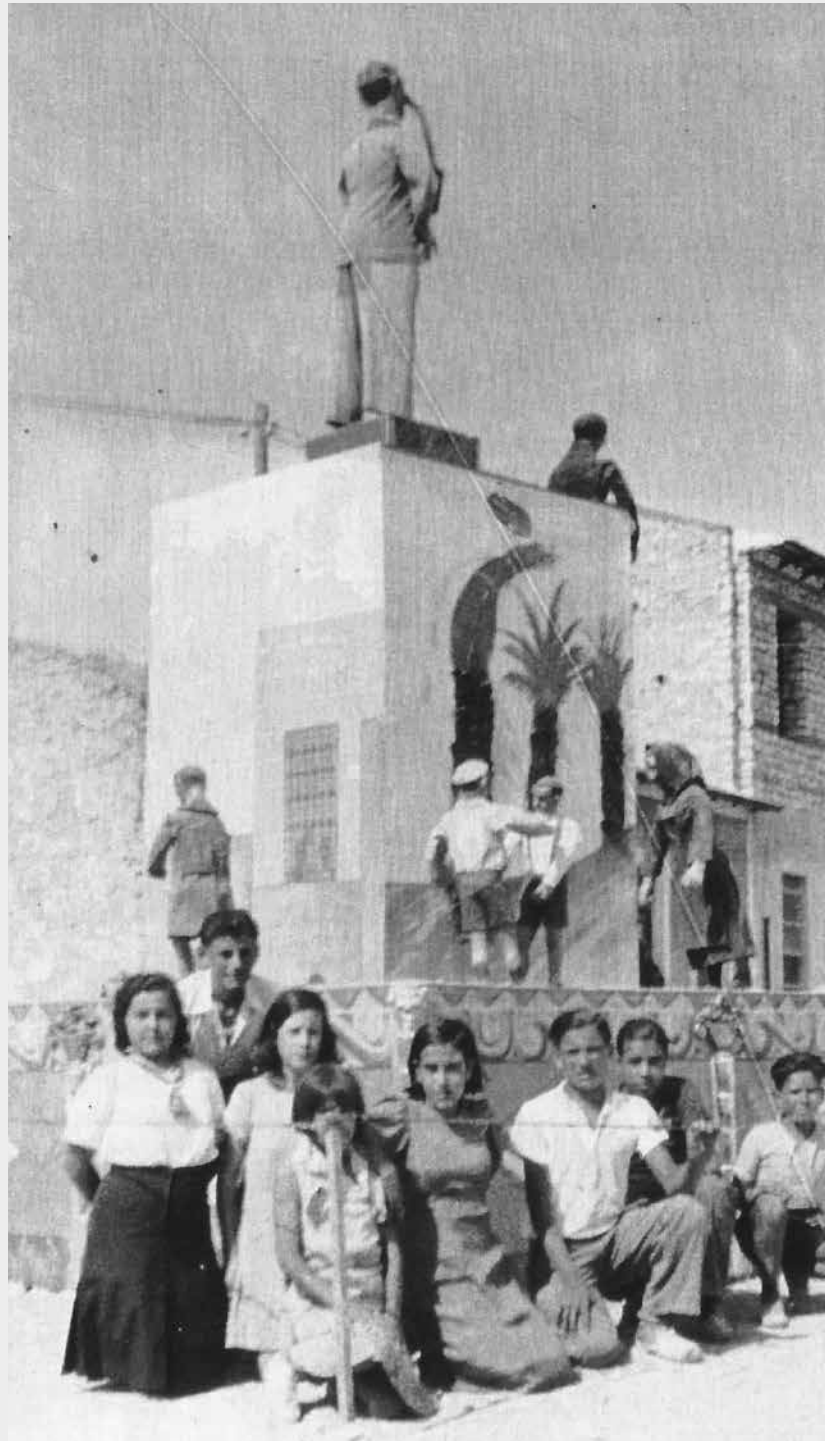
de l'art foguerer del seu temps. Aquesta creixent presència de xicotetes fogueres infantils minvarà el 1935 a set, mentre que creixerà novament fins a tretze en aquest 1936, després de l'edició de la qual, les fogueres es van interrompre dos anys, a causa de la fratricida contesa. Sempre hi ha la possibilitat que, al marge d'aquestes sol·licituds, aparegueren per lliure unes altres xicotetes obres que, en tot cas, seguirien els trets quasi *naïf* que les caracteritzaren en aquells anys.

BREU EBULLICIÓ DE POSTGUERRA, EN UNA FACETA DESCUIDADA

El retorn a la normalitat festera el 1940 —deixem al marge la precipitada presència de 1939— ens deixa un panorama d'escassa documentació, tot i que tenim certes de la plantada de xicotetes fogueres infantils que van servir per a oferir els primers passos d'artistes de gran significació a Alacant anys després, com el jove Julio Esplá, Otilio Serrano o Francisco Granja. En tot cas, aquesta presència serà menys persistent, tret de la sorprenent sembra d'aquestes menudes mostres que es produirà el 1945 i el 1946, fruit d'una sèrie de circumstàncies que, fins i tot, en la segona d'aquestes edicions, va superar en nombre les comissions adultes, amb un total de més de vint joves comissions. En tot cas, i coincidint amb els enormes vaivens patits per la festa —el 1949 i el 1951 aquesta va estar a punt de desaparèixer—, és fins a un cert punt lògic que el protagonisme d'aquests monuments quedara molt relegat.

No serà fins a la segona meitat dels 50 quan es comencen a concedir tres premis a les millors fogueres infantils i, el que és més important, es comencen a normalitzar les seues comissions, sempre ja unides a la seua equivalent adulta. A nivell plàstic, bona part d'elles les realitzaran els seus mateixos xiquets, mentre que, d'altra banda, apareixeran obres realitzades pels ja esmentats Esplá, Serrano o Ramón Marco, però sempre dominades per la tosquesa, l'escàs afecte, i la sensació de ser un simple i poc acurat complement. Una tendència que es prolongarà en els primers anys 60, en què aquestes creixeran lleument, i, al costat dels artistes esmentats, realitzaran els seus encàrrecs uns altres com Mauricio Gómez, Juan Capella, Remigio Soler... També apareixeran les primeres xicotetes obres de noms que, temps després, resultaran fonamentals per a l'artesanía foguerera, com Pedro Soriano o Ángel Martín.

1934. Infantil San Blas

DOS EXEMPLES DE CREATIVITAT INFANTIL

Dins d'aquest recorregut, m'agradaria ressaltar la tasca de dues comissions infantils molt significatives, en les quals es va establir una valuosa simbiosi entre els seus joves foguerers, prenent com a base la confecció dels seus xicotets monuments, reiteradament premiats en la dècada dels 60. La primera d'elles, Hernán Cortés, durant els primers anys del decenni, destacada per la pulcritud amb què realitzarien la seua foguera, amb un equip de xavals coordinat per Pepe Espadero, anys després reconegut ballari i expert en brodats. A partir de 1968, i fins a 1970, aqueixa importància la cobrarà la comissió infantil de Pozo-Díaz Moreau, triomfant en aquestes edicions, gràcies a unes fogueres infantils prou més cuidadoses i ambiciosos del que era habitual en aquell moment.

I molt poc de temps després, la plàstica d'aquestes pujarà un estimulant escaló, gràcies als primers passos que aportarien els fills de Francisco Granja —Francico, Ricardo i Fini Granja Camarasa, els dos primers reconeguts artistes a partir de mitjan dècada dels 80—, que plantaran xicotetes fogueres de recognizable estètica en districtes com Pius XII-Mercadillo o Francisco Albert, igualment guardonades en diverses ocasions.

ANYS 70: COMENÇA LA NORMALITZACIÓ

La llavor estava ja lleument arrelada, i pot dir-se que 1972 és l'any de l'arrancada de les comissions infantils, que s'acosten ja a la vintena. Això propiciarà que les seues fogueres respectives foren acollides per no pocs artistes professionals —afegirem als esmentats López Sarabia, José Abad o Durá San Juan—, encara que, generalment, reiterant aqueixos trets toscos i a penes acurats que les van caracteritzar. Majoritàriament, aquestes es formaven amb una base única de considerable altura, sobre la qual s'ubicava un cos central, format per una figura o elements —proliferaven els bolets o els elements lligats a la naturalesa— i, al seu peu, un escassíssim nombre de ninots, a vegades d'excessiva grandària. El 1976 es creen dues categories de fogueres infantils, i fins i tot cal assenyalar l'ocasional presència de reputats artistes valencians que signaven algunes xicotetes obres. Es tracta de noms com Julián Puche, Ángel Azpeitia o

1969. Foguera Infantil POZO-DÍAZ MOREU

Manuel Martínez Mollá que, alhora, s'encarregaven de confeccionar la respectiva foguera adulta. A pesar que s'anaven sumant a aquesta faceta professionals com Pascual Domínguez, encara ens faltaven alguns anys perquè aquest vessant plàstic tinguera a Alacant entitat pròpia.

PACO JUAN I MUÑOZ FRUCTUOSO: ELS PRECURSORS

Tanmateix, aquest 1976, de manera tímida, i sense obtindre cap guardó, debutava com a artista de fogueres infantils el jove Paco Juan Navarro, alhora part de l'equip d'un ja reputat Pedro Soriano. Realitzarà la primera infantil de Foguerer-Carolines, iniciant una llarga vinculació a aquest districte i, de manera intuïtiva, aportant una determinada estilització que, a partir de 1978, es prolongaria en les primeres mostres adultes del denominat "sorianisme". Pot dir-se que, amb Paco Juan, apareix el primer artista plenament dedicat a les fogueres infantils, al qual caldria sumar a partir de 1977 —amb el seu modestíssim debut en la faceta, realitzant la foguera infantil del Barri José Antonio— qui molt prompte seria un dels grans artistes foguerers del seu temps: José Muñoz Fructuoso. Tots dos van tindre un ràpid aprenentatge, i destacà el segon d'ells per una major depuració i acabats, ja que prenia com a referent el classicisme valencià —havia realitzat prèviament a València alguna falla infantil. La veritat és que, sense que ells se n'adonaren, i per damunt d'aportacions interessants però puntuals de Pedro Soriano o Javier Mayor León, Paco Juan i Muñoz Fructuoso s'erigirien en els màxims representants plàstics d'una faceta que s'anava consolidant amb força, enmig d'un enorme període de progrés per a les fogueres. El 1981 la Comissió Gestora estrena la figura d'un delegat de Fogueres Infantils, se superarà el mig centenar d'aquestes comissions —alguns dels seus districtes van comptar fins i tot amb dues comissions infantils—, i es creava la Categoria Especial en aquest vessant, de manera que se sumaren creacions que sobrepassaven les cent mil pessetes de l'època. En aquella primera ocasió, Muñoz Fructuoso aconseguia el guardó amb la seua obra per a la Plaça de Pius XII, però Paco Juan li agafava el relleu del triomf l'any següent, amb la seua infantil de Foguerer-Carolines. El 1983 de nou Muñoz Fructuoso guanyava, en l'inici del seu període daurat, amb el seu disseny per a La Florida, i l'any següent, com una partida de ping-pong, Paco Juan tornava a obtindre el màxim guardó, amb una discreta

1973. Inf. Francisco Albert (Granja Jr.) REC

1981. Inf. Foguerer-Carolinas (Paco Juan)

obra per al Barri José Antonio, el mateix any en què debutava en el terreny de les fogueres adultes, i iniciava una trajectòria d'especial relleu arribada la dècada dels 90...

Allò important, arribats a aquest punt, és destacar, d'una banda, que va ser en el terreny de les fogueres infantils on més clarament es va manifestar aqueixa definitiva renovació tècnica, que tant es va demorar en la plàstica foguerera. Aqueixa tosquedat, aqueix hieratisme, aqueixa fragilitat de marians que tant ens llastà, seria en els primers anys 80, quan va ser definitivament eradicada de banda, i s'inicià la recerca d'una major neteja artesanal, una més acurada gamma cromàtica i, per què no dir-ho, una major solidesa creativa. Fruit d'aqueixa excel·lència, personalment esmentaria la foguera infantil que Muñoz Fructuoso va plantar a Sagrada Família el 1985 que, encara que va ser relegada del seu merescut triomf, apareixerà com l'aposta més ambiciosa i de major qualitat plantada a Alacant fins a aquest any. Va ser un punt d'inflexió, quan ja estaven consolidant la seua aportació en aquesta faceta, noms com Francisco Granja Camarasa, o els molt joves Pedro Espadero i Javier Gómez. Serà aquest últim qui, a partir de l'any següent, consolidaria definitivament aqueix pas de gegant, per aportar a les fogueres infantils d'Alacant una enorme complexitat, risc i gegantisme, sobretot en les seues obres per a Carolines Altes. Però això és ja un altre capítol posterior d'aquesta història.

vip

VAL
ORSI
PROFE
SSION
ALITAT

RICARD BALANZÀ

Text → Reme Hervàs

En aquest camí que és la vida, durant el trajecte, vas coneixent persones que van afegint-se en el recorregut, igual que d'altres s'hi van quedant, perquè els vostres camins se separen, però totes elles van descobrint-te noves formes de pensar, noves formes de veure les coses, i de totes elles vas traient un aprenentatge que va marcant el teu propi camí...

Fa uns anys, en el camí del Mocador, es va afegir un jove artista faller, un jove artista que ens va captivar...

Ens va captivar pel seu caràcter prudent, humil i tímid, per la seua sensibilitat, per eixe somriure ample que li il·lumina els ulls, la mateixa llum que desprén quan parla de la seua família, de la seua gent, de la felicitat d'una infantesa viscuda entre Benifairó de les Valls i la Vall d'Uixó i d'una joventut forjada al cap i casal.

Tot açò fa d'ell un ésser humà entranyable al qual no pots deixar d'escoltar ni de mirar-lo mentre parla de la seua vida i del seu treball.

Entre la seua mirada, tan plena de vida, i la seua manera tan elegant de gesticular, no pots fer més que contemplar les seues mans..., unes mans primetes, de dits llargs, que en el seu moviment reforcen el missatge que la seua veu transmet.

Escoltant-lo parlar del seu treball, t'assabentes que més que treball es vocació, una vocació per les Belles Arts, que ha tingut la sort de poder convertir en la seua professió.

Belles Arts que domina, si no totes, quasi totes...

El disseny, el modelatge, l'escultura, el dibuix, la pintura, l'escriptura..., i quan les ajunta totes, ens fa, cada any, un dels regals que els valencians més valorem, traure al carrer un monument amb el qual és capaç de fer que tots els nostres sentits es troben implicats gaudint d'una falla.

Hui, que tant es parla de traure les obres d'art dels museus al carrer perquè tots puguem gaudir-les, el seu treball és precisament el contrari: muntar al carrer vertaderes obres d'art dignes d'estar als museus perquè posteriors generacions puguem aprendre del treball ben fet, de com es crea un projecte cultural que és capaç d'atraure la gent i de deixar-la amb les ganes que arribe el proper any per veure'n més, amb les ganes de sorprendre's, amb la curiositat i amb la il·lusió de tornar a veure al carrer el seu treball.

Mai en la vida, ell, s'havia plantejat viure de les falles, i és un vertader goig escoltar-lo parlar d'elles i més encara quan comparteixes la seua manera de pensar, com és el cas d'aquesta comissió, una representació cultural, pública i popular.

Què més puc dir-los d'aquest jove?, que fent falles infantils ajudava a pagar-se els estudis de Belles Arts, que ha treballat amb artistes de renom, que contagia tantes ganes de viure i de gaudir de cada dia, que cada any ens regala un trosset d'ell amb el seu treball...

El que més li agrada de la seua professió és la creació, la satisfacció del treball complit, saber que en poc de temps, en dies, el treball de tot un any passarà a ser record, però que la finalitat d'eixa peça no és més que el començament d'una altra, que naixerà d'ella, de l'emoció que li ha transmet la gent, no solament de les cendres sinó també dels sentiments; que no és un punt i final, sinó un punt i seguit.

És tant el que es lliura a cada obra, que gaudeix de tots els moments que la componen, des de, com ell diu, el ritual màgic i preciós de la creació, fins al moment de la crema; intentant que al pas dels anys es veja l'evolució de l'artista en la seua obra.

Basa el seu treball en la pròpia autocrítica, en el control de tot el procés, proporcions, color, llum, història d'eixe espai on plantarà el monument, en el perfeccionisme, en l'ambició pel coneixement; a no deixar que la prudència l'allunye de l'objectiu on vol arribar, que no és un altre que no perdre mai la curiositat de nous coneixements, de nous reptes, de nous projectes que enriqueixquen i no avorrisquen, trencar amb la continuïtat aportant alguna cosa nova des de l'experiència, que la gent perceba que allò que està veient és exclusiu, original, i veja en ell la implicació de l'artista sense deslligar-se de les arrels; fer arribar al públic que l'obra està viva, que és una obra poètica i, com a tal, no té només una interpretació.

I així pots passar hores, sense assabentar-te que el rellotge va fent el seu propi camí, escoltant-lo parlar, impregnant-te de la seua vitalitat, de les seues il·lusions, en definitiva, gaudint de la seua companyia.

Gran persona, gran artista, gran mestre, gran ésser humà de qui es podrien escriure fulls i fulls plens de les seues sàvies paraules i en les quals no cabrien més que els bons sentiments per tot i per a tots que alberguen el seu gran cor.

Per tot açò, Ricard, estem orgullosos, satisfets i agraïts a la vida pel fet que el teu camí i el del Mocador s'hagen trobat.

No canvis mai, que la teua entrega pel que fas, la teua sensibilitat, el teu bon fer i la teua companyia ens acompanye sempre.

Els teus valors i la teua professionalitat ens han fet lliurar-te aquest merescut reconeixement enguany, però tu has sigut un vip sempre, i estem segurs que ho seràs mentre ho anheles, perquè les persones com tu, bones, implicades i entregades, ho seran tota sa vida.

FEM
FALLA,
FEM
MOCADOR

SALUTACIÓ

DE LA PRESIDÈNCIA

Per segon any consecutiu tinc la sort de presidir aquesta comissió. Una comissió defensora de les tradicions, els costums, les lletres falleres en valencià amb una marca cultural molt desenvolupada i que ha creat estos darrers anys un vessant social com a compromís amb les persones.

L'any passat va ser un gran any per a nosaltres, marcat per totes les accions socials en l'àmbit de la igualtat, la sostenibilitat i la solidaritat que desenvolupem. Estic molt orgullós que la comissió fora reconeguda com la falla més solidària de Sagunt 2019. I estic segur que enguany també serà un any inoblidable i ple de moments emotius.

A més, la comissió continua integrada, des de fa anys, en la Federació dels Premis de les Lletres Falleres i en la Federació de Falles I+E, i coopera al costat d'altres associacions per la cultura i les falles.

Enguany fem 40 anys i vull donar les gràcies a tots i totes els que han fet possible que aquesta gran falla continue any rere any al peu del canó.

També vull aprofitar per agrair a tots els fallers i falleres per ajudar-me en tot el que he necessitat durant aquests dos anys. Una comissió incansable, formada per persones solidàries que són una família, i que intenten transmetre els valors humans en projectes anuals molt consolidats i reconeguts a tot el territori valencià.

Enguany compartisc l'any amb Rosa, la fallera major, i amb Àlex i Marta, els seus fills i representants infantils. Són una família genial i segur que passem un any meravellós.

Només vull recordar-vos a tots que el nostre casal està sempre obert per a tot aquell que vulga passar unes falles inoblidables.

BENJAMÍN ALEPUZ SORIANO

Presidència 2020 AC Falla el Mocador

FALLERA MAJOR

ROSA

SOTO I MORTE

La il·lusió callada d'una xiqueta
Enguany es fa realitat,
Perseguir els somnis i els desitjos
Enguany t'han dut a regnar...

Branca d'un tronc faller que un dia
Va somniar ser la major
D'esta comissió que la venera,
de la comissió del Mocador...

Se sent per tot el Camp de Morvedre
La brisa que ens du la mar,
I és el perfum d'una Rosa
El que a poc a poc ens va embriagant...

Rosa enamorada
D'un emblema que en ella ha crescut,
Que junts nasqueren i junts celebren
El pas del temps i dels anys...

Hui repica el teu nom el Tabal
Des de la mar a la muntanya
Perquè el teu nom ja està gravat
En la història d'esta falla...

CORT D'HONOR

FALLERA MAJOR / Rosa Soto Morte

CORT D'HONOR / Maria Teresa Lorente Guillén / Rosa Carot Sanchis /

Maria Isabel Soriano Conde / Maria del Remei Hervàs Torres /

Carmen Cabello Márquez / Maria Gaspar Julià / Maria Benet Carot /

Noelia Torres Soriano / Ana Lluesma Gordo / Estíbaliz Saéz Moreno /

Remei Monzó Hervàs / Silvia Caballero Potenciano / Sonia Caballero Narro /

Ana Pastor Benlloch / Maria Pilar Macián Gallego / Ana Muñoz Prats /

Mercedes Camarena Maronda / Nahia Morte Ortiz / Ana Gomis Gaspar /

Celia González Ariño / Andrea Moral Benet / Candela Pastor Pastor

Maria Rodríguez Gómez / Lucía Vitoria García / Carmen Condomina Candel /

Alba María Peña Aleixandre / Lucía Sánchez Alandí / Marta Cano Luque /

Natalia Català Camarena / Ana María Català Peña / Rosa Benet Carot

FALLERS I FALLERES D'HONOR

Francisco Villar Graullera / Vicent Vayà i Pla /

Jose Antonio Tari Campello "Taiti" / Stanislaw Zawistowski /

Héctor Alepuz Soriano i Cristina Martí Espinosa /

Jesús Pimpollo i Lola Soler /

Giodano Galcerà i Maria Teresa Comeche /

Enrique Noverques Gil i Rosario Gómez Martín /

Antoni Espinosa Pallarès / Ricard Balanzà /

Quartet de Corda: "A Tota Corda" / Germans Caballer i Amics /

AC L'Arxiu Camp de Morvedre / Yogur de Fresa

COMISSIÓ EXECUTIVA

PRESIDÈNCIA / Benjamín Alepuz Soriano / **VICEPRESIDÈNCIA 1A** /

Maria Teresa Lorente Guillén / **VICEPRESIDÈNCIA 2A** / Pere

Morte Abellán / **VICEPRESIDÈNCIA 3A** / Hugo Morte Lorente /

VICEPRESIDÈNCIA 4A / Rosa Benet Carot / **SECRETARIA** / Rosa

Carot Sanchis / **VICESECRETARIA** / Maria del Remei Hervàs Torres

/ **TRESORERIA** / Rubén Morte Lorente / **VICETRESORERIA** / César

Torres Soriano / **DELEGACIÓ DE LLIBRET** / Miquel Platero Berjas /

DELEGACIÓ D'INCIDÈNCIES / Sonia Caballero Narro / **DELEGACIÓ**

DE LOTERIES / Carmen Cabello Márquez / **DELEGACIÓ D'INFANTILS**

/ Noelia Torres Soriano / **DELEGACIÓ DE CULTURA** / Maria Isabel

Soriano Conde / **DELEGACIÓ D'ESPORTS** / Francisco Gabriel

Giménez Verdú / **DELEGACIÓ DE FALLA** / Pedro Javier Morte Lorente

/ **DELEGACIÓ D'ACTIVITATS DIVERSES** / Estíbaliz Sáez Moreno /

DELEGACIÓ D'IGUALTAT / Remei Monzó Hervàs / **DELEGACIÓ DE**

CASAL / Jorge Morte Lorente / **DELEGACIÓ DE COMPARSA** / Maria

Benet Carot / **DELEGACIÓ D'ORNAMENTACIÓ** / Anna Lluesma Gordo

/ **DELEGACIÓ DE SOLIDARITAT** / Maria Gaspar Julià / **DELEGACIÓ**

DE SOSTENIBILITAT / Mercedes Camarena Maronda / **BIBLIOTECA**

I ARXIU / Ana Muñoz Prats / **VOCALS** / Rosa Soto Morte / Baltasar

Soriano Ribelles / Esteban García Isaac / Pere Monzó Hervàs / Sergi

García Queral / Ana Pastor Benlloch / Jose Luis Pastor Blanco /

Sergio Espuig Pageo / Maria Pilar Macián Gallego / Miguel Ángel

Beltrán Estada / Silvia Caballero Potenciano / Óscar Tierno Maya /

Nahia Morte Ortiz / Oriol García Queral / Ana Gomis Gaspar / Celia

González Ariño / Andrea Moral Benet / Candela Pastor Pastor / Maria

Rodríguez Gómez / Lucía Vitoria García / Carmen Condomina Candel

/ Alba María Peña Aleixandre / Lucía Sánchez Alandí / Natalia Català

Camarena / Ana María Català Peña / Marta Cano Luque / Héctor

Català Ramón / Luis Jiménez Ortega / Jorge Ríos Blanco / José

Muñoz Prats / Eduardo Aranda García

PUBLI-
CITAT

AGRÍCOLES

AGROPAL S.L.

José Antonio Peruga Vinyals | C/ Puçol, 29 | Sagunt | 962 662 158

ALIMENTACIÓ

CARNES SELECTAS PASCUAL

C/ Benavites 2 (esquina Doctor Palos) | Sagunt | 962 661 401

BARS - RESTAURANTS - PUBS

A CUALQUIER OTRA PARTE

Especialistes en café italià i en gin tonics

Plaça Cronista Chabret, 17b. | Sagunt

RACO DE L'HORTA

C/ Puzol, 13 | Sagunt | 962 664 744 | 962 664 622

BELLESA

ANA ESTADA

Centre de bellesa | Tall d'home i xiquet | Arranjaments de barba i afaitats

C/ Rosari 14 | 962 651 671

DISSENY

YOGUR DE FRESA

C/ Pascual y Genís, 10, 2-A | València | 961 050 613

info@yogurdefresa.com | yogurdefresa.com

ESTACIONES DE SERVEI

ESTACIÓN DE SERVICIO SENDRA SOLBES S.A.

24 hores | Avda. País Valencià, 27 | Sagunt | 962 660 026

FARMÀCIES**FARMACIA BALAGUER**

C/ Horts, 43 | Sagunt | 962 66 22 79

FARMACIA GIMENO

Av. Doctor Palos, 8 | Sagunt | 962 661 978

FLORS I JARDINERIA**FLORES VIDAL**

Avda. Doctor Palos, 11 | Sagunt | 962 663 150

FORNS**FORN DE L'OLLERIA**

C/ Maestro Palanca, 14 | 962 660 856 | Sagunt

C/ Emilio Llopis, 17 | 962 650 954 | Sagunt

GIMNASOS**MC SPORT CLUB**

El teu gimnàs a Sagunt | Plaça Antiga Moreria, 2 bj. | Sagunt
617 129 819 | 961 014 150

JOIERIES**R. O. A. JOYERÍAS S.L.**

C/ Benifairó, 12 | Sagunt | 962 650 386

OBRES | DECORACIÓ

SERRANOSA

Fusta i creativitat | C/ Puzol, 4-6 | Sagunt | 962 665 513

www.serranosa.com | info@serranosa.com

PINTURAS SAMPER

Plaça 1 de Maig, 2 Baix | Port de Sagunt | 962 68 05 72

ÒPTIQUES

ÓPTICA RIBELLES

C/ Huertos, 25 | Sagunt | 962 661 212

GENERAL ÓPTICA

Ldo. Juan M. Calvet | Avda. Doctor Palos, 3 | Sagunt | 962 663 359

Perruqueries | Bellesa

ROBA | TEIXITS | COMPLEMENTS

RASOS

Tendals, teixits, retalls i teles de disfresses | Maype Hogar | Cortines,
decoració, tallers propis

C/ Pablo Iglesias, 23 | Port de Sagunt | 962 679 775

MARIETA

Sabateria infantil i juvenil | C/ Circ Romà, 1 bj | Sagunt

961 188 744 | 658 944 172 | mariatr@live.com

U. KIDS

Moda infantil de 0 a 18 anys | C/ Circ Romà, 3 bj | Sagunt

961 187 328 | 633 119 811 | www.ukidsmodainfantil.com

TERMINAL

Camí Reial, 57 | Sagunt | 962 662 066

Av. Doctor Palos 9 Tlf: 96 265 01 12

La Dolçeria
pastisseria artesanal

Reservas 960 084 231 | 651 681 999

ladolçeria.com | info@ladolçeria.com

C/ General Canino, 20 | Sagunt

el nou
wizard

Avinguda de Montiber, s/n

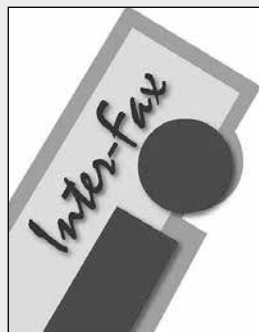
46500 Sagunt

Tel. 963 948 360

INDUMENTARIA VALENCIANA

Cami Real, 72 bajo dcha. 46500 Sagunto

Grupo
INTER-FAX
Equipos y Suministros de Oficina

TOSHIBA
Leading Innovation >>>

tel. 962 660 383 • www.interfax.es

PIROTÈCNIA

Juan Miguel Lluch
T. 600 267 076

BAR CASINO

Almuerzos - Comidas - Cenas

Paco Balanza

C/ Buen Suceso, 24 - Benifairó - 46511 (Valencia)
T. 963 948 877 - T. 676 393 747

- Ropa de Hogar
- Ajuar de Bebe
- Uniformes Escolares
- Empresas
- Fallas
- Asociaciones
- Clubs Deportes
- Colegios - Guarderías
- Peñas
- Bordados industriales
- Presupuestos sin compromiso

Bordados **Costa Azahar**

C/ Teodoro Llorente, 142. Puerto de Sagunto
Tel. 962 690 041

www.bordadoscostaazahar.com • info@bordadoscostaazahar.com

- Reproducciones arqueológicas.
- Artículos exclusivos sobre arte, historia y patrimonio saguntino.
- Arqueogastronomía.
- Talleres: técnicas de la antigüedad.
- Restauración de obras de arte.

C/ Castillo, 9 bajo
46500 Sagunto (Valencia)
T. 657 665 404
📍 La Llar dels Déus
www.lallardelsdeus.com

GRÚAS ANDRÉS DEL REY

C/ Mariano Mestre, 29
Sagunt
608 667 647

Mar
Indumentaria
Bordados
Serigrafía

C/ del Trabajo, 17 · 46520 Puerto Sagunto
mar@indumentariamar.com · 960 05 25 61

PLAÇA CRONISTA CHABRET, 8 BAIX / T. 620 709 122

BAR CAFETERÍA *Las Cañas*

Menú diario | Menú diario económico
Pantalla gigante | Terraza zona fumadores

Calle Sierra de Javalambre, 2
Puerto de Sagunto
Reservas 663 654 513

**Con todo el sabor
en unas Fallas inolvidables**

Avda. Sants de la Pedra, 87 - 962 691 313
C/ Periodista Azzati, 22 - 962 682 888

telepizza.es
el secreto está en la masa

CARNICERÍA CHARCUTERÍA

ESPECIALIDAD EN CORDEROS · EMBUTIDOS CASEROS
ELABORACIÓN PROPIA

C/ Virgen del Carmen, 9 · T. 962 673 417 · Mercado Puerto de Sagunto, puesto 2
46520 Puerto de Sagunto (Valencia)

M U Ñ O Z P R A T S
A R Q U I T E C T O S

AV. MONTIVER 5, BAJO / SAGUNTO (VALENCIA)
MUNOZPRATSARQUITECTOS.ES
INFO@MUNOZPRATSARQUITECTOS.ES
T. 962 654 091

PA i DOLÇ AMPARIN

AMPARO MASIA GARRIDO

Especialidades:
TORTAS PASA Y NUECES,
PASTEL DE BONIATO,
ROSQUILLETAS,
PASTAS CASERAS
SIGUIENDO LA TRADICION

C/ BENIFAIRÓ, 8 - TEL. 96 265 00 40

C/ RASETA, 31 - TEL. 96 266 07 57

SAGUNTO

C/ PARTIDA DE L'OLIBA - TEL. 96 266 52 30

carnicería

charcutería

Pl. Blasco Ibáñez, 11
Sagunto
T. 962 651 296

Fran

Loli Burgos

**CALLE VIRGEN DEL CARMEN 11
PUERTO DE SAGUNTO • 962 672 215**

PANADERÍAS

C/ AMERICA, Nº 31
C/ SEPULVEDA, Nº 42
Avda. CAMP DE MORVEDRE
Avda. MAESTRAT, Nº 6
C/ NARANJO, 31
C/ CHURRUCÀ, 20

PUERTO SAGUNTO

C/ LOS HUERTOS, Nº 39

SAGUNTO

C/ JAIME I, Nº 8

CANET D'EN BERENGUER
(PLAYA)

TEL. 962672818
TEL. 962683674
TEL. 962683634
TEL. 962683718
TEL. 961085304
TEL. 962683325

TEL. 663897150

TEL. 627512718

LA MERCED

Flores Feli

Av. 9 de Octubre, 63 - 96 267 25 82 - Puerto de Sagunto

HORNO - PASTELERIA

BEGOÑA

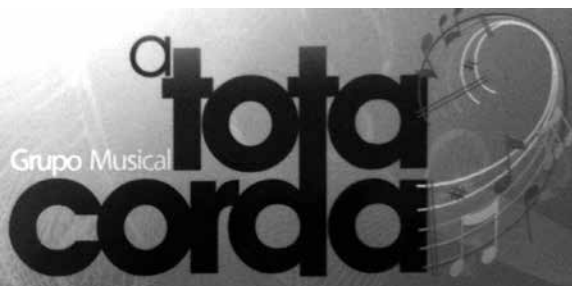
www.hornobegoña.com

C/ Mossém Guillem Colom, 1

Tel. 96 262 80 78

ESTIVELLA

Valencia

Grupo Musical

a tota corda

Vicente 680512790	Cuarteto de Cámara y Soprano Bodas Religiosas y Civiles Todo tipo de Eventos Musicales	Estibaliz 618772426
--	--	--

atotacorda@gmail.com <http://atotacorda.webcindario.com>

Taverna Del Serp

EN CIUTAT VELLA DE SAGUNT UN RACÓ PER PENSAR
TAPES I BEGUDES AMB SABOR A TRADICIÓ

C/ CASTELL, 43 / SAGUNT / DAVANT DEL TEATRE ROMÀ
T. 961 193 642

XOCANT

PASTISSERIA

Plaça del Cronista Chabret, 26
46500 / Sagunt / València
T. 962 662 414 / xocant@xocant.es

Unisex

No Cerramos a Mediodía

Entregando este
cupon un
tratamiento gratis
con un servicio

Peluqueras
Camelia y Noemi

NOEMI

peluquería

C/ Almendro nº 47 - 46520 Puerto Sagunto
Tel.: 96 110 00 01 - Móvil: 658 791 112

ADMINISTRACIÓN DE LOTERÍAS N.º 1
— DESDE 1790 —

CARUANA

LA MÁS ANTIGUA DE ESPAÑA

Plaza Cronista Chabret, 8 · 46500 Sagunto, Valencia
T. 962 661 576 · loteriacaruana.com

PEZ
GLOBO
BEACH BAR

Explora
Sagunto

HAMBURGUESERÍA · BOCATERÍA

 96 268 43 84

Pedido mínimo 9€

**SERVICIO A DOMICILIO
GRATUITO**

Búscanos en Facebook

C/ Asturias, 1 Puerto de Sagunto

Asador & Catering
VORARIU

SERVICIOS

Catering para empresas
Cofee break, vino de honor, desayunos...
Menús para colectividades
Organización de eventos
Empresas, centros educativos,
geriátricos, asociaciones culturales...
Bodas, comuniones, bautizos

COCINA CENTRAL Y PUNTO DE VENTA | 96 266 61 65
EVENTOS Y CATERING | 635 56 23 04 | 605 677 115
MAIL | Arelis.rescol@gmail.com | Carlos.rescol@gmail.com
AV. SANTS DE LA PEDRA, 91 • SAGUNTO

RESERVAS / LAURA / 664 127 008
Plaça del Cronista Chabret, 17
46500 / Sagunt / València
T. 962 660 072

PEMO CARGO SLU
Transporte de mercancías

Pedro A. Monzó Concepción
Administrador

46500 - Sagunto
Valencia - España
(+34) 659 067 489

monzoc@gmail.com

Gran Vía Marqués del Túria 12 - 46005 Valencia
T. 961 111 418 - elguino.es

RESTAURANTE / ARROZAL
CHARQUITO

MENÚ DIARIO - TAPAS Y ARROCES

 C/Castellón, 35 bajo - Pto. Sagunto 96 267 60 90

CAFETERÍA HERMOSILLA

LOS MEJORES ALMUERZOS - CAFETERÍA - PANADERÍA
PASTAS CASERAS - ROSQUILLETAS
TERCIOS 1,2€- PAN 0,50€

C/. Cánovas del Castillo 96
Puerto de Sagunto
962675007

HOTEL CHISPA

RESTAURANTE

Av. 9 de Octubre, 27 - Tel. 962.607.800 - Fax. 962.609.041
h.chispa@tsai.es - Playa Canet d'En Berenguer - Valencia - España

A L'antiga

Roba Tradicional

Juan Vicente Solaz Giménez

Indumentarista oficial FMS

i Cort d'Honor Infantil

2018 i 2019 de FJFS

C/ Concepción Arenal, 25 baix - Port de Sagunt

962 678 767 - 616 671 475

www.lallavedelafortuna.com

Ahora puedes jugar online con nosotros

Camí Real, 43 - 46500 - Sagunto
T. 961 188 899 - T. 654 317 900
info@lallavedelafortuna.com

Número de receptor 80560

**Infórmate de nuestras promociones
para asociaciones, fallas, peñas...**

Participaciones de lotería y mucho más...

TRANSGRUAS PASTOR

Servicio 24h

Asistencia en carretera

Grúas de elevación

Montajes Industriales

Grúas Pluma Edificación

Parking Cubierto
Auto-caravanas

608 56 54 54

www.transgruaspastor.com

BODES I ESDEVENIMENTS

Gaudeix d'un entorn únic
junt el castell mil·lenari de Sagunt!

Camí de Llíria, 46 | T. 667 644 066 | 636 712 844
info@elmiradordesagunto.com | www.elmiradordesagunto.com

EPÍLEG

Text → Hugo Morte

Creació d'Infantesa és un projecte cohesionat, integral i reivindicatiu. És la confluència d'ambdues Falles amb una connexió total. Hem dedicat este llibret (i Falles) al complet, en honor i reconeixement de les persones que ens fan somiar any rere any amb el seu art i bon fer.

«*Verba volant, scripta manent*»

Proverbi llatí

Fins ací, la més gran conjunció biogràfica d'artistes de Falles infantils del moment, amb un compendi inèdit de ressenyes biogràfiques. Totes han estat redactades per persones de base fallera que a més destaquen al seu àmbit o professió.

La majoria d'aquestes ressenyes estan publicades a Viquipèdia, per tal de tindre una disponibilitat lliure, accessible i gratuïta. Hem volgut que el principal i únic protagonista fóra l'artista faller, des de l'inici fins al final.

Teniu dades molt interessants que mai han estat publicades i que ajudaran a donar valor al grandíssim treball que fan els nostres artistes.

La segona part, podeu delectar-vos amb un recorregut històric artístic per les comarques falleres valencianes, l'origen i fins i tot, els bressols dels artistes de falles infantils. Un gran treball de síntesi, fet pels estudiosos més destacats de la festa fallera.

Aquest llibret en el seu conjunt, és una reivindicació positiva d'un ofici que cal estimar i visibilitzar per la seua precària situació present i de futur.

Destacar l'altíssima qualitat gràfica dels llibrets, amb il·lustracions inèdites dels mateixos artistes, fotografies dels principals arxius del moment i una maquetació que invita a la consulta del llibret. És un format agradable amb gran estímul de lectura.

Agrair a totes les persones que hi han participat directa o indirectament, molt especialment a totes i tots els artistes, a Ferran Martínez, Quino Puig, Xavi Serra, Àngel Romero Melle, Ivan Esbri i Miquel Platero.

